

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU ÇOCUĞU
OLAN AİLELERİN VE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN
ENGELLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
(KASTAMONU ÖRNEĞİ)

Mustafa SÜREM

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Bukatcha AKİMJAN KYZY

KASTAMONU- 2019

TEZ ONAYI

Mustafa SÜREM tarafından hazırlanan "Din Eğitimi Bağlamında Down Sendromlu Çocuğu Olan Ailelerin Ve DKAB Öğretmenlerinin Engelliliğe İlişkin Görüşleri (Kastamonu Örneği)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğretim Üyesi Bukatcha AKİMJAN KYZY
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi Dr. Öğretim Üyesi Hakan COŞAR
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi Doç. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH
Ankara Üniversitesi

19/06/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Mustafa SÜREM

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN VE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN ENGELLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (KASTAMONU ÖRNEĞİ)

Mustafa SÜREM
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bukatcha AKİMJEAN KYZY

Bir kromozom anomalisi ve genetik farklılığı olan Down sendromu; basit anlatımıyla, sıradan insanlarda yirmi üç anneden, yirmi üç babadan gelen kırk altı kromozomun, yirmi birinci kromozomun üç tane olması nedeniyle toplam kırk yedi olması durumu olup, hafif ve orta düzeyde mental retardasyona ve gelişimsel yavaşlığa neden olan en yaygın genetik farklılıktır.

Din eğitimi bağlamında alan yazın tarandığında az sayıda Down sendromu ile ilgili çalışmaya rastlanılmıştır. Alanda ihtiyaç duyulan boşluk, araştırmacıyı Down sendromlu çocuğu olan ailelerin ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe ilişkin görüşlerini araştırmaya sevk etmiştir. Kastamonu örneğinde araştırılan konuda, ailelerin çocukları ile yaşadıkları çeşitli sıkıntıların dışında, toplumsal farkındalık ve birlikte yaşam konularında engelliliğe ilişkin görüşleri ortaya konmuştur. DKAB öğretmenleri ise okul hayatında Down sendromlu bireylerin din eğitimi bağlamında hazır bulunuşluluk ve derse ilişkin ilgileri konularında yaşadıkları olumlu/olumsuz durumları ortaya koymuştur.

Yapılan bu çalışma ile engelliliğin aile, okul ve toplum bilinçlenmesi ile aşılabileceği, birlikte büyük bir ailenin fertleri olarak aramızdaki özel bireylere destek olunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Din Eğitimi, Down Sendromu, Engellilik, Özel Birey, Zihinsel Engellilik.

ABSTRACT

Master Thesis

IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS EDUCATION THE THOUGHTS OF FAMILIES WHO HAVE A CHILD WITH DOWN SYNDROME AND RELIGIOUS TEACHER (RELIGIOUS AND MORAL KNOWLEDGE TEACHER) ABOUT DISABILITY (EXAMPLE KASTAMONU)

Mustafa SÜREM
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Philosophy and Religious Studies

Supervisor: Dr. Instructor Bukatcha AKIMJAN KYZY

Down Syndrome is the most common genetic variation that causes mild or medium level mental retardation and developmental slowness which basically is the case of having three 21st chromosomes thus having 47 chromosomes total instead of 46 in which 23 comes from the mother and 23 from the father. When the literature review is done in the context of religious studies, very few studies have been found about Down Syndrome. The study rarity about the topic led the researcher to study on the opinions of the families with children with Down syndrome and Religious Teachers about disability.

In the topic which has been searched in Kastamonu exemplary, the various hardships that families go through with their children has been presented as well as their opinions on the topics of social awareness about disability and cohabiting with it.

As for Religious Teachers, they presented the positive and negative situations about the children with Down syndrome's readiness and attention towards lecture in the context of religious education.

With this study, it's been come to conclusion that disability can be overcome by raising social awareness and we need to support the special individuals as all of us being a part of a big family.

Key Words: Religion, Religious Education, Down Syndrome, Disability, Private Individual, Mental Disability.

2019, 97 pages

ÖNSÖZ

Her çalışmanın kendine özgü bir nedeni, bir hikayesi vardır. Bizim çalışmamızın esin kaynağı şuan on üç yaşında olan oğlum Mustafa Nurullah Sürem'dir. Bizim hikayemiz 14.02.2006 tarihli üçlü tarama testi ile başladı. Tahlil sonucu: "Hesaplanmış Trisomy 21 riski cut off değerinin üzerindedir ve bu değer artan riski temsil etmektedir." Tüm bunların ne anlama geldiğinden habersizdik. Bildiğimiz tek bir şey vardı ve o da üçüncü çocuğumuzun engelli olabileceği. Hamileliği sonlandırmayı reddettik, ileriki aşama olan amniyosentezi de düşük tehlikesi nedeniyle yaptırmadık.

06.07.2006 tarihinde Nurullah dünyaya geldi. Çocuk doktorumuzun sevki ile gittiğimiz Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Pediatrik Genetik Bilim Dalı'nın 18.12.2006 tarihli Sitogenetik Analiz Raporu'nda, Nurullah'ın Down sendromlu olduğunu öğrendik. Ailelerimiz ve arkadaş çevremiz en büyük destekçimiz oldu. Nurullah'ın en büyük şansı, onu çok seven bir abisi ve ablası, her şeyini ona vakfedecek bir anne babaya sahip olması oldu. Altı aylık iken başladığı özel eğitimi, okul yaşantısı ve çok sevdiği yüzme sporu ile örnek bir Down sendromlu özel birey olarak bu günlere geldi.

Bu çalışmanın esin kaynağı Nurullah olmakla birlikte, çalışmanın asıl gayesi, yaşanılan tecrübe birikimini, özel birey ve ailelerine sunabilmektir. Damdan düşenin halinden, damdan düşen anlar misalindeki gibi çalışmamız özel bireyler için bir şeyler yapmak isteyenlere, gönlünü özel bireylere açan araştırmacılara bir kapı aralamaktadır. Alan yazında ilklerden olan bu çalışma ile engelliliğin az bilinen veya yeni denebilecek bir tarihle isimlendirilen Down sendromu hakkında toplumsal farkındalık oluşturmaktır.

Eğitimin, okumanın özel bireyler kadar aileleri içinde önemli olduğuna inanıyorum. Bu yüksek lisans çalışmasında konu olarak "Din eğitimi bağlamında Down sendromlu bireyler ve ailelerinin engelliliğe ilişkin düşünceleri (Kastamonu Örneği)"ni belirledik. Nurullah'ın özel eğitim ve rehabilitasyon sürecinde diğer aileler ile tanışmış olmamız araştırmamızda yüksek katılımın olmasını sağladı. Bu ortak birikimin ilerideki diğer özel bireyler ve ailelerine aktarılması, bizim kendi kendimize bir vefa borcudur.

Bu çalışma giriş, dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, araştırmanın konusu ve amacı, araştırmanın problemi, araştırmanın önemi, araştırmada kullanılan yöntem,

araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama tekniği, süreci, araçları ve literatür taramasından oluşmaktadır. I. Bölüm, engellilik ve nedenleri, Down sendromu, Down sendromlu bireylerin özellikleri, Down sendromunun nedenleri ve teşhisi ile Down sendromlu bireylerin gelişimi ve eğitimi, İslam dininin engelliliğe bakışı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) engellilere yaklaşımı ve yapılan çalışmalar ile günümüzde din eğitimi bağlamında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. II. Bölüm, Türkiye engelli eğitim politikaları, zihinsel engellilere yönelik eğitim faaliyetleri ve Down sendromlulara yönelik maneviyat, değerler ve din eğitimi çalışmalarından oluşmaktadır. III. Bölüm, din eğitimi bağlamında Down sendromlu çocuğu olan ailelerin ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe ilişkin görüşlerinden oluşmaktadır. IV. Sonuç bölümü ise on beş sonuç ile ileri araştırmalar için dört öneriden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan oğlum Nurullah'a, katkılarından dolayı tüm özel bireyler ve ailelerine, Kastamonu'daki özel bireyler ile ilgili faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına, resmi ve özel eğitim kurum idareci ve DKAB öğretmenlerine müteşekkirim. Nurullah'ın özel eğitim sürecinde ve bu tezin hazırlanmasında katkılarından dolayı değerli Hasan Hüseyin Saçı Bey'e, tezin hazırlık sürecindeki katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi sayın Mustafa BAŞKONAK'a ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bukatcha AKİMİJAN KYZY'na şükranlarımı sunarım.

Kardeşlerine verdikleri destek sebebiyle Nurullah'ın abisi Muhammed Fatih'e, ablası Amine Sena'ya, ailelerimize ve bu çalışmanın gizli kahramanı, sevgili eşim Serpil Hanım'a özel olarak teşekkür ederim.

Mustafa SÜREM

Kastamonu, Mayıs 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	i
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
2. Araştırmanın Problemi	2
3. Araştırmanın Önemi	3
4. Araştırmada Kullanılan Yöntem.....	3
5. Araştırmanın Modeli	4
6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	5
7. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği, Süreci ve Araçları	5
8. Literatür taraması.....	6
1. BÖLÜM: ENGELLİLİK, İSLAM DİNİ VE HZ. MUHAMMED (S.A.V.).....	9
1.1. Engelli Olmanın Nedenleri.....	9
1.1.1. İlahi İrade ve İmtihan	9
1.1.2. İnsanların Hata ve Kusurları	12
1.2. İslam Dininin Engellilere Bakışı	13
1.3. Zihinsel Engelliliğe Bakış	14
1.3.1. Gerçek Anlamda Zihinsel Engellilik.....	14
1.3.2. Mecazi Anlamda Zihinsel Engellilik	15
1.4. Down Sendromu	16
1.4.1. Down Sendromlu Bireylerin Özellikleri	17
1.4.2. Down Sendromunun Nedenleri ve Teşhisi	18
1.4.3. Down Sendromlu Bireylerin Gelişimi ve Eğitimi.....	20

1.5. İslam Dininde Zihinsel Engellilerin Sorumlulukları, Tanınan Ruhsat ve Kolaylıklar.....	24
1.5.1. Genel İlke.....	24
1.5.2. Bedenle Yapılan İbadetler.....	24
1.5.3. Mal İle Yapılan ibadetler	25
1.5.4. Beden ve Mal İle Yapılan İbadetler	25
1.6. İslam Dininde Engelli Olmanın Manevi Kazanımları.....	26
1.7. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Engellilere Yaklaşımı.....	27
1.8. Günümüzde Din Eğitimi Bağlamında Yapılan Çalışmalar	31
1.9. Diyanet İşleri Başkanlığı	33
2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ZİHİNSEL ENGELLİ EĞİTİM POLİTİKALARI	36
2.1. Genel Bakış	36
2.2. Zihinsel Engellilik ve Eğitim Faaliyetleri	40
2.2.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:.....	42
2.2.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:	42
2.2.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:	42
2.2.4. Çok Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:	42
2.3. Gönüllü Kuruluşların Yaptığı Çalışmalar.....	43
2.4. Destek Eğitim Odası.....	44
2.5. Özel Eğitim.....	45
2.6. Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları	45
2.7. Rehberlik Araştırma Merkezi	45
2.8. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler İçin Öğretim Programları	46
2.8.1. Yaşam Merkezi Model:	46
2.8.2. Süreç Öğretimi Modeli:.....	46
2.8.3. Akademik Model:.....	46
2.9. TÖSSFED (Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu)	47
3. BÖLÜM: DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN VE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN ENGELLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	48
3.1. Verilerin Analizi ve Tartışılması (Kastamonu Örneği)	48

3.2. Ailelerin Down sendromu hakkında daha önceden bilgilerinin olup olmadığı, hamilelik süreci ve sonrası ilk tepkiler ile ilgili görüşleri	51
3.3. Süreç içerisinde yeterli bilgilendirme yapıp yapılmadığı, yaşanan sıkıntılar ve destek ihtiyacı	54
3.4. Ailelerin dini bakış açılarına yönelik görüşleri	58
3.5. Ailelerin çocuklarını düşünce dünyalarında nasıl değerlendirdikleri ve gelecek kaygıları.....	59
3.6. Sağlık ve sosyal hayata dair sorunlar ve görüşler.....	61
3.7. Ailelerin özel eğitim ve din eğitimine dair görüşleri.....	66
3.8. DKAB öğretmenlerinin, Down sendromlu öğrencilerinin din eğitimi bağlamında aile, öğrenci ve okul ortamı hakkındaki görüşleri	73
4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	77
4.1.İleri Araştırmalar İçin Öneriler.....	82
KAYNAKLAR	83
İNTERNETTEN ULAŞILAN KAYNAKLAR.....	88
EKLER.....	91
EK1 ARAŞTIRMA İZNİ VE GÖRÜŞME FORMLARI	92
EK 2 TABLOLAR DİZİNİ	96
EK 3 ÖZGEÇMİŞ	97
ÖZGEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR DİZİNİ

AAMR	Amerikan Zeka Geriliği Birliği
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
BM	Birleşmiş Milletler
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
İHO	İmam Hatip Ortaokulu
İHL	İmam Hatip Lisesi
İLİTAM	İlahiyat Lisans Tamamlama
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ÖEHY	Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği
ÖZİDA	Özürlüler İdaresi Başkanlığı
RAM	Rehberlik Araştırma Merkezi
TÖSSFED	Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZK	Tam Zamanlı Kaynaştırma
YZK	Yarı Zamanlı Kaynaştırma

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmamızda, toplumumuzun %12,29'unu oluşturan¹ engelli bireyler için; İslam dininin engellilere bakışını, Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yapılan çalışmaları ve yaklaşımları, günümüzdeki engelliler ve din eğitimi yaklaşımlarını ve Down Sendromlu çocuğu olan ailelerin ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe dair yaklaşımlarını ele alacağız.

Bugün olduğu gibi, İslam dininin ortaya çıktığı 7. Yüzyılda da toplumun bir gerçeği idi engelliler. Engellilik, sağlığın bozulması sonucu oluşan, bireysel düzeydeki bozuklukları ifade eden, herhangi bir yeteneğin normal kabul edilen bir kişiye göre yetersizlikten dolayı kaybolması veya azalmasıdır.

BM Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1975 tarihli Sakat Kişinin Hakları Bildirisi'nin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne ek I. maddesi engelliye şöyle tarif etmektedir: "Kalıtsal veya sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu, normal bir kişinin kişisel veya ruhsal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal kabiliyetleri yapamayanlara özürlü denir."²

Yukarıdaki ifade bile aslında başlı başına engelliler için incitici. Neyse ki ülkemizde son yıllarda yapılan düzenlemelerle engelliler için kullanılan "özürlü" ibaresi kaldırılarak³ yerine engelli ibaresi kullanılmaya başlamıştır. Son zamanlarda daha çok "özel birey" tabiri kullanılmaktadır. Günümüzden on dört asır önce yaşayan İslam Peygamberi (s.a.v.), tüm insanlara olduğu gibi toplumun özel fertleri olan engellilere karşı sevgi, merhamet ve şefkatle davranarak onları topluma kazandırmıştır.

İnsan, İslam anlayışına göre, manevi değerlere bağlılığı oranında Allah'ın (c.c.) katındaki üstünlüğünü ve değerini koruyabilir. İnsan, maddi ve biyolojik nimetlere ilaveten akıl, bilgi ve irade gibi manevi imkânlarla bu dünyadaki diğer canlılardan

¹ <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>. 12.11.2018.

² Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI(2006), sayı:2, s.38.

³ Resmi Gazete, "Özürlü yerine engelli ibaresinin kullanılmasına dair 6462 nolu kanun", Sayı:28636.

farklı olarak mazhar olmuştur.⁴ İşte bu özellikler insanı diğer canlılardan ayırmakta ve özel kılmaktadır.

İnsana irade ve akıl verilmesi, onun doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden, hakkı batıldan, hayrı şerden, adaleti zulümden, hayrı şerden ayırabilecek yetenekle yaratılması, ilahi tekliflere muhatap olması ve kendisine verilen ilahi emanet sorumluluğunu yüklenmesi nedeniyledir. Her insan saygındır, insanın üstünlüğü onun maddi veya fiziki yapısıyla değil, manevi ve ruhi yapısından dolayıdır. Onun için, insanların bedensel açıdan engelli veya sağlıklı olmaları hiç önemli değildir.⁵

Araştırmanın konusu olan engellilik üzerine özel birey ve ailelerinin buna dair düşünceleri bağlamında toplumsal farkındalık oluşturmak amacındayız. Biz hep birlikte insanlık ailesinin birer ferdiyiz. Aramızdaki anlayış, sevgi ve merhamet engellerini kaldırdığımız sürece birbirimizi daha iyi anlayacağız.

2. Araştırmanın Problemi

İslam dininin ortaya çıkışından günümüze, engellilere bakış açısına baktığımızda batı uygarlıklarından farklı olarak ona bir insan gözüyle bakılmış, diğer insanlardan ayrılmamış, ona olumsuz bir bakışta bulunulmamıştır. Orta Çağ Hristiyan dünyasında engellilere karşı kötü muameleler yapılmış, nerde ise insan olarak görmemişlerdir. Akıl hastalarının açlığa ve ölüme terk edilmesi, bunların şeytanlaşmış oldukları gerekçesi ile yakılmaları uygulamaları bu duruma örnek gösterilebilir.

İnsan, İslam dininde değerli bir varlık olup, bu değeri fiziki yapısından değil manevi yapısından gelmektedir. İslâm dünyasında engelli veya hasta olanlara şefkat ve merhametle davranılmış, kendilerine her türlü yardım gösterilmiştir ve batı uygarlıklarındaki gibi kesinlikle dışlanmamıştır. Çünkü mümin, yaşadığı dünyanın bir imtihan yeri olduğunu, herkesin başına her an olumsuz şeyler gelebileceğini bilmektedir.⁶

Her dinin ve görüşün kendisine özgü özellikleri olduğu gibi, İslamiyetin de kendine ait bir inanç sistemi ve bu inanç sistemi üzerine kurulmuş sosyal, ekonomik, politik ve

⁴ Mustafa Çağrı, *Asr-ı Saadet'te Oluşan İslam Ahlakı, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul 1995, s. 112.

⁵ İsmail Karagöz, "Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı", *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s.1

⁶ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI(2006), sayı:2, s. 41.

ahlaki kuralları vardır. İslamiyet, bu özelliği ile bütün din ve sistemlerden farklı olarak kusursuz bir bütünlük arz eder.

Yapılan çalışma İslam dininin yukarıdaki evrensel ilkeleri ve din eğitimi bağlamında Kastamonu'da yaşayan Down sendromlu özel birey ailelerinin engelliliğe ilişkin düşüncelerini ortaya koyabilmek için şu sorulara cevap aranacaktır: Down sendromu hakkında daha önceden bilgilerinin olup olmadığı, hamilelik sürecinden başlayarak mevcut duruma nasıl gelindiği, süreç içerisinde yeterli bilgilendirilme yapıp yapılmadığı, çocuklarının durumunu düşünce dünyalarında nasıl değerlendirdikleri ve dini bakış açılarına yönelik düşünceleri. Ayrıca Kastamonu merkezinde özel birey çocukların derslerine giren DKAB öğretmenlerinden ise dini kavramlar, bu öğrencilerin derse ilgileri, veli beklentileri, derste yaşanan sıkıntılar ve çözüm önerilerine cevap aranacaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın hem toplumsal farkındalık hem de bireysel anlamda bilinçlenme açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü din eğitimi bağlamında özel birey velilerini ve başta DKAB olmak üzere diğer öğretmenleri bilgilendirecek nitelikte çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Bir diğer önemli nokta ise manevi destek almak isteyen veliler için dini anlamda rehberlik edecek birimlerin ve kaynakların kısıtlılığıdır. Tüm bu eksiklikler sebebiyle, yapılan çalışma, alan yazında önemli bir işlev görecektir ve ileriki araştırmalara yol gösterecektir.

Sorunu birebir yaşayanlar ile somut veriler ışığında akademik plan çerçevesindeki yaklaşımlarla incelenen Down sendromu, sosyal hayatımızın bir parçası olan engellilik olgusu ile birlikte değerlendirilmiştir. Ülkemizde zihinsel engellilik çalışmaları yanında dünyadaki diğer çalışmalar da incelenmiştir. Böylece konuya bir yandan İslam dini çerçevesinden bakarken diğer yandan da yine dinimizin değer verdiği insanlık ailesi perspektifinden bakma ve çözüm önerileri getirilmesi önemli olacaktır.

4. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri sıklıkla tercih edilmektedir. Yapılan bu çalışma da, nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Herkes tarafından kabul edilmiş bir tanıımı olmamakla birlikte nitel araştırma; gözlem,

görüşme ve doküman analizi gibi veri toplamama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır.⁷

5. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış (açık uçlu) görüşme-mülakat metodu tercih edilmiştir.

Nitel araştırmalar, insan davranış ve deneyimlerini tanımlamak amacıyla sözcükler veri olarak kullanır. Bu yaklaşımlar kişinin yazdıklarını, söylediklerini veya gözlenen davranışlarını temel veri kaynağı olarak ele alır.⁸

Nitel araştırmalar insanların daha çok sosyal yönüne hitap etmektedir. Bu bağlamda sosyoloji, dilbilim, ilahiyat (din bilim), antropoloji, psikoloji, eğitim bilimleri gibi insan ve toplumla ilgili alanlarda çalışma yaparken tercih edilen bir yöntemdir.

Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırladığı bir yöntemdir. Araştırmacı, görüşmenin gidişatına göre değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin gidişatını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırılmasını isteyebilir. Eğer kişi belli soruların yanıtlarını görüşme esnasında başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği eğitim bilim araştırmalarında sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeni ile daha uygun bir teknik görünümü vermektedir. Bu görüşme, nitel araştırma içerisinde görülebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, eğitim bilim çalışmalarına daha uygun bir araştırma biçimidir.⁹

Çalışmamızda veri toplamak amacıyla oluşturduğumuz yarı yapılandırılmış veli görüşme ve DKAB öğretmen görüşme formlarını, Kastamonu Üniversitesi'nden danışman öğretim üyelerimiz ve Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nden özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerini alarak oluşturduk. Daha sonra Sosyal Bilimler Enstitüsü ve İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden gerekli izinler alınarak uygulamaya geçtik.

⁷ Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınları, 11. Baskı, Ankara 2018, s. 41.

⁸ <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/80469/44072/nitel-nitel.pdf>, 11.02.2019.

⁹ <https://oguzcetin.gen.tr/nitel-bir-arastirma-teknigi-gorusme.html>, 11.02.2019.

Uygulamanın başlangıcında yapılan görüşmeler sonrası soru yerlerinde değişiklik yapıldı. Gerekli çıkarma ve ekleme işlemleri yapılarak yeniden yapılandırılan görüşme formları ile görüşmeler gerçekleştirildi. Tümevarım temel ilkesi ile sorunun niteliği araştırılarak veriler (Görüşme formu) toplanarak dikkatli bir incelemenin ardından sonuçlara ulaşıldı. Tümevarım, zihnin olaylardan, örneklerden, özel durumlardan ilkelere, kanunlara veya kurallara ulaşmasıdır.¹⁰ ‘Parçaları için doğru olan , bütünü için de doğrudur’ ilkesinden hareketle genellemeler yapılarak tikelden tümele, özelden genele, gözlem ve olaylardan sonuçlar çıkarıldı.

6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Kastamonu’da yaşayan Down sendromlu özel bireyler ve aileleridir. Araştırmanın örneklemini ise Kastamonu ili merkez ve ilçelerinde yaşayan ve araştırmacının sosyal çevresi ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri aracılığı ile tanıştığı okul öncesi, ilk okul (I. Kademe), orta okul (II. Kademe), lise (III. Kademe) ve diğer eğitim durumları olan Down sendromlu otuz altı özel birey ve ailesi ile resmi devlet kurumlarında görev yapan dokuz DKAB öğretmenleri oluşturmaktadır.

7. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği, Süreci ve Araçları

Araştırmacının kendisi eğitimci, din görevlisi ve aynı zamanda Down sendromlu bir özel bireyin babasıdır. Bu süreçte araştırmacının ailesi on üç yıllık birikimlerini paylaşırken alanında uzman kişilerden destek alarak bu çalışmayı hazırlamıştır.

Araştırma Kastamonu örneği olduğu için üç aşamalı bir veri toplama süreci geçirilmiştir. İlk olarak il genelinde eğitim çağındaki olan resmi ve özel eğitim kurumlarına devam eden engelli sayıları tespit edilmiştir. Bu konuda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile verilere ulaşılmıştır.

Kastamonu TÜİK İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Rehberlik ve Araştırma Müdürlüğü ile merkezde dört, Abana, Cide ve Tosya ilçelerinde birer olmak üzere toplam yedi özel eğitim kurumu ile Kastamonu merkezde faaliyet gösteren dört özel birey sivil toplum kuruluşu dernekten veri toplanmıştır.

¹⁰ Mehmet Zeki Aydın, Din Öğretiminde Yöntemler, Nobel yayınları, 8. Basım, Ankara 2014, s.34.

İkinci olarak Kastamonu merkezde Hafif Zihinsel Engelli öğrenciler için açılan ve Down sendromlu bireylerin de eğitim gördüğü ilk¹¹ ve orta¹² okul düzeyindeki beş okuldaki özel eğitim sınıfına giren DKAB öğretmenleri, I. II. III. Kademe özel eğitim veren Hüseyin Üster Özel Eğitim Uygulama Okulu DKAB öğretmeni ve lise düzeyinde özel eğitim veren İhsan Ozanoğlu Mesleki İş Uygulama Okulu DKAB öğretmeni ile görüşme yapılarak özel bireyler ve Down sendromlu öğrencileri hakkında veri toplanmıştır.

Üçüncü olarak ise Kastamonu merkez ve ilçelerinde araştırmacının sosyal çevresi ile tanıştığı Down sendromlu bireyler ve aileleri ile merkez ve ilçelerdeki toplam yedi özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri¹³ne devam eden otuz altı Down sendromlu özel birey ve velileri ile yüz yüze veya telefonla görüşme yapılarak veri toplanmıştır. İkinci ve üçüncü veri toplamada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile konu hakkında derinlemesine verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri toplama aracı olarak Kastamonu genelindeki resmi ve özel kurumlar, özel eğitim sınıfına giren dokuz DKAB öğretmeni ve otuz altı özel birey velisi ile görüşme yapılarak yazılı kayıt altına alınıp ofis programına aktarılmıştır. Verilerden yararlanırken sadece soy isim verilecektir.

Veri toplama sürecinde karşılaşılan sorunlardan bazıları şunlardır: İzinli bir araştırma olmasına rağmen kurumların öğrenci ve veli bilgilerini paylaşmak istememeleri, ulaşılan bazı velilerin görüşme isteğini kabul etmemeleri, “Down sendromu” şeklinde bir engel sınıflamasının kurumlarda olmayışı, bazı özel bireylerin rehabilitasyon merkezlerine velileri ile gelmeyişi, özel bireylerin haftada bir gün ve farklı günlerde rehabilitasyon merkezlerine gelişi gibi sorunlar araştırmanın sınırlılığine neden olmuştur.

8. Literatür taraması

¹¹ İlk okul düzeyinde hafif zihinsel engelli özel eğitim sınıfı olan okullar: Şehit Burak Kapucuoğlu İ.O. ve Toki İ.O.

¹² Orta okul düzeyinde hafif zihinsel engelli özel eğitim sınıfı olan okullar: Kuzeykent O.O., Reşit Çubukçuoğlu O.O. ve 23 Ağustos O.O.

¹³ Kastamonu merkez ve ilçelerindeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri: Akay Ö.E.R.M., Erdem Ö.E.R.M., Gün Ö.E.R.M., Öz Yeni Ay Ö.E.R.M., Abana Ilgaz Ö.E.R.M., Cide Ö.E.R.M., Tosya Al Gelincik Ö.E.R.M. (Ocak 2019 itibari ile).

Çalışmamız Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi alanındadır. Bu alanda Down sendromu, Down sendromlu bireyler ve ailelerine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır.

Engellilik çok çeşitli bir olgudur. Down sendromu bunlar içerisinde toplumda az bilinen bir engellilik durumudur. Doğal olarak bu konuda çalışma yapmak özel ilgi ve tecrübe gerektirmektedir. Araştırmacı, toplumsal sorumluluk bilinci ile bu alanda araştırma yapmayı tercih etmiştir. Bu alanda çalışmanın azlığı ve toplumun konu hakkında bilgisizliği nedeniyle bu konu tercih edilmiştir.

Gören (2015), “Down sendromlu bireylerin manevi bakımı ve bir model önerisi” başlıklı din psikolojisi alnındaki bütünlük doktora tezi bizim çalışmamıza benzer örneklik teşkil eden özel bir çalışmadır. Çalışmacının yirmi üç yaşında Down sendromlu bir kardeşinin olması kendisinin bu alanda çalışma yapmasına vesile olmuştur. Çalışmasını Ankara ilindeki okul çağında bulunan altı Down sendromlu bireyin annesi ile gerçekleştirmiştir. Çalışmanın amacı, Down sendromlu özel bireylerin dünyasındaki manevi unsurları ve manevi ihtiyaçları tespit etmektir.

Bilici (2016), “Engellilerde dini tutum ve davranışlar (Van Örneği)” başlıklı din eğitimi alanındaki yüksek lisans çalışmasında , dini hayatın önemli bir boyutunu oluşturan inanç ve ibadetlere engellilerin, hayatlarında ne kadar yer verdikleri ve engel durumlarını kabul etme dereceleri ortaya çıkarılmak istenmiştir. Engellilerin dini tutum ve davranışlarının demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek ve engellilerin dini tutum ve davranışlarında etkili olan faktörleri belirlemektir.

Görmüş (2007), “İslam fıkında engellilerin ibadet hukuku” başlıklı yüksek lisans çalışmasında engelli bireylerin tüm sağlıklı insanlar gibi bu toplumun bir üyesi olduklarına dikkat çekerek İslam hukukunda engellilerle ilgili ibadet hukukunun oluşumunda temel nasların(normların) ayet ve hadislerin varlığını ortaya koymaya ve fıkıh kitaplarında engellilerin ibadetleri ile ilgili seri hükümleri namaz, oruç, hac ve kurban alanlarında ele almaya çalışmıştır.

Tezcan (2006), “Kur'an'ın engellilere yaklaşımı ve İslam'ın engellilere tanıdığı kolaylıklar” başlıklı yüksek lisans çalışmasında İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ın engelliliği nasıl değerlendirdiğini tespit etmeyi hedeflemiştir. A'ma, dilsiz, sağır, topal gibi fiziksel yetersizliği ifade eden kavramların yanı sıra güçsüz, yetim, fakir gibi

sosyo-ekonomik yetersizliği ifade eden kavramların Kur'an'daki referansları araştırılmıştır.

Başkonak (2016), “Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmasında işitme engelli bireylerin din eğitiminde karşılaştıkları güçlüklerin kapsamlı bir şekilde araştırılması amaçlanmıştır. İşitme engelliler okulları, Kuran kursları, camiler ve sivil toplum kuruluşlarında din eğitiminde karşılaşılan güçlükler incelenmiştir.

İşitme engelliler için yapılan bir başka çalışma ise Arkin (2017), “İşitme engelliler ortaokullarında görev yapan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin karşılaştığı problemler” başlıklı çalışmasıdır. Araştırmanın konusu işitme engelliler ortaokullarında DKAB(Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) derslerinde karşılaşılan problemlerin çeşitli boyutlarıyla DKAB öğretmenlerinin görüşlerine bağlı olarak değerlendirilmesidir.

Karataş’ın (2018), “Görme engelli çocukların ebeveynlerinde dini başa çıkma” başlıklı yüksek lisans çalışması yanında Muhcu’nun (2015), “Ortopedik engellilik ve dini başa çıkma (Trabzon örneği)” başlıklı bir diğer engel grubuna ait çalışmalar vardır.

Akay (2010), yüksek lisans çalışmasında “İslam hukukunda engellilik durumu” nu araştırırken Söyler (2010) ise “Hadislerde özür kavramı ve Hz. Peygamber’in özürülere yaklaşımı” başlıklı yüksek lisans çalışmasında engellilik olgusunu araştırmışlardır.

Literatür çalışmamızda görüldüğü gibi Din Eğitimi alanında ve diğer din bilimlerinde engellilik üzerine yüksek lisans ve doktora çalışmaları olmakla birlikte Down sendromu üzerine sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların dışında yapılan kişisel çalışmalardan da araştırmamızda yararlandık. Din eğitimi bağlamında Down sendromlu çocuğu olan ailelerin ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe ilişkin görüşlerine ait bir çalışma bulunmadığından böyle bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Araştırmacının Down sendromlu çocuğunun olması da bu konunun seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırmacının Kastamonu ilinde yaşaması nedeniyle çalışmaya konu olan bireyler ve aileler Kastamonu ilinden tercih edilmiştir. Bundan dolayı araştırmaya “Din eğitimi bağlamında Down sendromlu çocuğu olan ailelerin ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe ilişkin görüşleri (Kastamonu örneği)” başlığı verilmiştir.

1. BÖLÜM: ENGELLİLİK, İSLAM DİNİ VE HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

Doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, bedensel, zihinsel, ruhsal, sosyal ve duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlük çeken bireyler¹⁴ olarak tanımlanan engelliler, insanlık ailesinin doğal bir parçasıdır.

ÖZİDA'nın Devlet İstatistik Enstitüsü ile birlikte yaptığı ve 02.12.2003 tarihinde kamuoyuna açıkladığı araştırma sonucuna göre Türkiye'de 8.431.197 engelli vatandaş vardır. Bu sayı, ülke nüfusunun % 12.29'una denk gelmektedir.¹⁵ Günümüz koşullarında nüfusun daha da arttığı düşünüldüğünde etrafımızda biz farkında olmasak bile ne kadar çok engelli birey olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.1. Engelli Olmanın Nedenleri

İslam dinine göre insanların doğuştan veya sonradan zihinsel, bedensel, görme, duyma, konuşma ve anlama gibi engelli olmalarının iki temel nedeni vardır: Birincisi Allah'ın bizleri denemek için kötü ve iyi durumlarla imtihan etmesi¹⁶, ikincisi ise insanların kendi yapıp ettikleridir.¹⁷ Bu görüşlerin dışında konuya dini ve felsefi yaklaşımlar olmakla birlikte biz İslam dini açısından incelemekteyiz.

1.1.1. İlahi İrade ve İmtihan

Allah'ın izni olmadan başa gelen bir musibet yoktur¹⁸ ayeti başa gelen her musibetin Allah'ın ilahi iradesinin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Allah kullarına zulmetmez; dolayısıyla “kulların kendi fiilleri sebebiyle hak ettikleri bir karşılık” anlamındaki musibetin bu açıdan izahında bir zorluk yoktur. Bazı kullara verilen sıkıntı ve felaketler, kusuru ve günahı olmadığı halde kişinin ebedi mutluluğuna zarar veren yani gerçek manada kötü ve insanların kendi fiilleri yüzünden

¹⁴ Resmi Gazete, Özürlüler Kanunu, Sayı:5378, Madde: 3/a, 01.07. 2005.

¹⁵ <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>. 12.11.2018.

¹⁶ Enbiya, 21/35.

¹⁷ Şura, 42/30.

¹⁸ Teğabün, 64/11.

başına gelen musibetler olarak değerlendirilemez.¹⁹ İnsanların herhangi bir organındaki engel ve hastalık birer musibet olup bu durum Allah'ın izni ile meydana gelmiştir. Allah'ın izni yani ilahi irade olmadan bırakın bir musibet ya da engeli hiçbir kimse Allah'ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez²⁰bile.

İnsanların canlarına, mallarına, maddi veya manevi isabet eden az ya da çok her hangi bir musibet ancak Allah'ın izni ve iradesi ile meydana gelir. Allah'ın izni ve iradesi olmadan hiç kimseye kaza, bela, afet ve musibet, kimsenin istemesi veya çalışması ile gelmez.²¹

“Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah'a göre kolaydır. Kaybettiklerinize üzülmeyesiniz ve O'nun size verdikleriyle şıarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenene hiç kimseyi sevmez²²” ayeti kerimleri insanın hayata bakışında önemli bir gerçeği, olan ve olacak olan her şeyin Allah'ın ezeli ilminde kayıtlı olduğu gerçeğini bizlere göstermektedir.

Yunus Emre'nin dediği gibi “ne varlığa sevinir ne de yokluğa yeriniriz”. Çünkü bunlar ilahi iradenin bizler için yarattığı özel durumlardır. Önemli olan bunların kaynağının Allah olduğu bilincine varmaktır.

İnsanların başına gelen musibet ilahi irade olabileceği gibi ilahi bir imtihan da olabilir.

“Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık”²³, “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’ derler. İşte rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.”²⁴ Ayeti kerimleri insanların dünya hayatında sağlıklı ve anlamlı yaşaması için, dünyanın bir imtihan yeri olduğunun bilinmesi açısından önemlidir.

Allah, musibetler karşısında insanların sabırlı olmalarını istemektedir. Musibetlere karşı sabırlı olmak; bir imtihan geçirdiğinin bilincinde olmak, hata ve kusurlarını gözden geçirebilmek, olayları metanetle karşılayabilmek ve Allah'a isyan etmemektir.

¹⁹ Kur'an Yolu Meali, DİB Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2015, s. 556.

²⁰ Al-i İmran, 3/145.

²¹ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler ışığında Engelliler*, DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 59.

²² Hadid, 57/22-23.

²³ Kehf, 18/7.

²⁴ Bakara, 2/155-156-157.

Musibetlere sabır, tedbir alıp çarelere başvurmamak anlamına gelmez.²⁵Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “Tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her hastalığın mutlaka şifasını da yaratmıştır”²⁶buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in musibetler karşısında sabır tavsiyesi ise Müslümanlar için aynı zamanda bir ecir ve arınma vesilesidir. “Allah, batan bir diken de dahil olmak üzere, başına gelen her bir musibet sebebiyle müslümanın hatalarını ve günahlarını örtmekle kalmaz, onu bir derece de yükseltir”²⁷, “Bir müslümana isabet etmiş herhangi bir hastalık, dert, hüznün ve hatta gam yoktur ki, Allah bunu onun hataları için kefaretilmiş olmasın!”²⁸hadis-i şerifleri bunlara örneklik teşkil eder.

İlahi irade ve imtihanın farkında olarak bizleri ve bütün canlı-cansız varlıkları yoktan var edip yaratan²⁹, yaşatan³⁰, rızık veren³¹, öldüren ve diriltten, güldüren ve ağlatan³²Allah’tır. O, bizlere her alanda rehber, kılavuz ve yol gösterici olarak Kur’an-ı Kerim’i indirmiştir. Kur’an-ı Kerim’i bizlere ulaştırıp onun ahlakıyla ahlaklanıp bizlere uygulamalı olarak öğreten ise en güzel örnek insan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’dir.

İnsanın başına gelenlerin ilahi bir takdir olduğu Peygamber Efendimize (s.a.v.) hitapla bizlere şöyle haber verilmektedir: “De ki: Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlamızdır.’ Müminler yalnız Allah’a güvenip dayansınlar.”³³

Ayet ve hadisler bizlere göstermektedir ki ilahi irade ve imtihan sonucu insanların başına çeşitli musibetler gelebilmektedir. Bu musibetler içerisinde engellilik durumu dediğimiz, kişinin günlük ihtiyaçlarını tek başına yapabilmede bazı sınırlılıklar bulunabilir. Engel sahibinin sabır ve metaneti yanında diğer bir imtihan da toplumun sağlıklı insanlarına vardır. Onlara düşen de engelli kardeşlerinin engellerini kaldırmada yardımcı olmaktır.

²⁵ İsmail Karagöz, “Kur’an’ın Engellilere Bakışı”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, D.İ.B., Ankara 2013, s.52.

²⁶ İbn Mace, Tıb, 1.

²⁷ Buhari, Merda 1, VII. 2.

²⁸ Ahmed, Musned, III. 24.

²⁹ En’am, 6/102.

³⁰ Hadid, 11/2.

³¹ Rum, 30/40.

³² Necm, 53/43-44.

³³ Tevbe, 9/51.

1.1.2. İnsanların Hata ve Kusurları

İnsanların canına, uzuvlarına ve malına zarar veren musibetlerin ortaya çıkması, kendi kusur ve ihmalinin yanı sıra başkalarının hataları sonucunda da olabilir.

“Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar”³⁴ ayeti insanların başına gelen musibetlerin gerek Allah’a isyan gerekse içinde yaşadığımız evrenin yasalarına aykırı davranışlarımız sonucu gerekli önlemleri almayarak meydana gelebileceğini göstermektedir. Özellikle ayetin son kısmı dikkate alındığında yapılan her hatadan dolayı bir musibet olmayıp belki sembolik bazı musibetler ile karşı karşıya kalınmaktadır. Yoksa yapılan her hatadan dolayı cezalandırılacak olsak çoktan helak olurduk.

Kur’an-ı Kerim’de zulümleri sebebiyle çeşitli afetlere uğrayan ve helak edilen Hz. Nuh (a.s.), Hz. Hud (a.s.), Hz. Salih (a.s.), Hz. Lut (a.s.), Hz. İbrahim(a.s.), Hz. Şuayb (a.s.) ve Hz. Musa (a.s.) peygamberlerin kavimlerini anlatan ayetlerin sonunda; “Allah onlara zulmetmiş değildi, asıl onlar kendilerine zulmetmişlerdi”³⁵ buyrulmaktadır. Bu ayetlerde geçen kavimler her ne kadar Müslüman değilse de ihmal ve kusurları nedeniyle Müslüman toplumlar da zarar görebilmektedir.

Günümüz dünyasındaki küresel ısınma, çevre kirliliği, trafik kazaları, iş kazaları, genetiği değiştirilen bitkiler ve gıdalar vb. sorunlar, hep insanların kendi yapıp ettikleri yüzünden olup her ülkede ve her inanç grubunda musibetlere ve engelli bireylerin dünyaya gelmesine veya sonradan engelli olmasına neden olmaktadır.

Rum Suresi 41. Ayette “insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah –dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor” buyrularak insan hayatına olumsuz yansiyacak bazı durumların insanların kendi hataları nedeniyle olduğu belirtilmektedir. Ayette geçen ‘dönebilsinler diye’ bir kısım musibetlerin tattırılması insanoğlunun hatalarından ders alıp eğriyi doğrudan ayırması için bir fırsattır.

“Denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız”³⁶ ilahi buyruğuna dikkat etmeyen insanoğlu, kendi elleriyle toprağı, havayı ve suyu kirletip maddi menfaatlere aldanıp, kendi dışındaki varlıklara ve gelecek nesillere karşı sorumlu olduğunu da

³⁴ Şura, 42/30.

³⁵ Tevbe, 9/70; Hud, 11/101; Nahl, 16/33-118; Ankebut, 29/40; Rum, 30/9; Sebe’, 34/19; Bakara, 2/54-57; Al-i İmran 3/117.

³⁶ Rahman, 55/7-8.

unuttu. İşte tüm bunlar sonucu insan neslinde meydana gelen engel durumları da insanların kendi hataları veya başkalarının kusurlarıdır. İnsanın Allah’a olan imanının sonucu, çarelere başvurur ancak “musibet ancak Allah’ın izni ve takdiri ile olmuştur, O, izin vermeseydi olmazdı, bunda da bir hayır vardır diyerek” rahat olma bilincini kazanabilmesidir.³⁷

1.2. İslam Dininin Engellilere Bakışı

Çalışmamızın bu bölümünde İslam dininin ana kaynakları olan Kur’an-ı Kerim’deki ayetler ve Hadisler bağlamında engelliliğe ilişkin yaklaşımları ele alacağız. İnsanı en güzel biçimde³⁸şekil verip³⁹ ona ruhundan üfleyip işitme, görme ve idrak organları yaratan⁴⁰ Allah için engelli veya engelsiz tüm insanlar, yeryüzündeki en değerli varlıklardır. “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır”⁴¹ ayeti bizleri yaratan Allah’ın, tüm insanların cinsiyet, ırk, renk, nesep, varlık, dış görünüş, sağlıklı ya da engelli oluşlarına bakmaksızın eşit olduklarını üstünlüğün ise sadece takvada yani Allah’a itaat noktasında olduğunu göstermektedir. Din olgusu her devirde insanların hayatında bir şekilde yer almış, onların dünyaya bakışını olumlu veya olumsuz yönde etkilemiştir. İnsan hayatında dinin önemli bir yeri vardır. Dinin insanlara sunduğu imkanlar, bireyi içinde bulunduğu stresli durumdan kurtarmada ve bunalımlardan korumada koruyuculuk görevi sağlar.⁴²

Peygamberimiz (s.a.v.), “Allah sizin suretlerinize ve servetlerinize bakmaz. Fakat kalplerinize (iman veya inkar halinize) ve amellerinize bakar⁴³” buyurarak insanın değer ölçüsüne işaret etmektedir. Hangimizin davranışça daha iyi olduğunu denetleyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan Allah⁴⁴, bizleri biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınamaktadır.⁴⁵

³⁷ İsmail Karagöz, “Kur’an’ın Engellilere Bakışı”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, D.İ.B., Ankara 2013, s.57.

³⁸ Tin, 95/4.

³⁹ Teğabün, 64/3.

⁴⁰ Secde, 32/9.

⁴¹ Hucurat, 49/13.

⁴² Saadettin Özdemir, “İslam’da Engellilik”, *Diyanet Aylık Dergi*, Aralık 2016, Sayı: 312, s.11.

⁴³ Müslim, Birr, 32.

⁴⁴ Mülk, 67/2.

⁴⁵ Bakara, 2/155.

İşte bu imtihanın bir sonucu olarak insan, bazen kendi iradesi dışında Allah'ın takdiri olarak bazen de insanların yaptıkları hata ve kusurlardan dolayı “engelli” olarak ifade edebileceğimiz bir durum ile karşılaşabilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen belli başlı hastalık ve engellilik durumlarıyla ilgili kavram ve ayetler, insanların bedeni ve ruhi durumlarına tanınan ruhsatları ve tedavi yollarını işaret etmekle birlikte; Allah'a kul olmada, O'na iman ve dua noktasında engelleri kaldıran, engellilerin yüzünü güldüren tarafların yanı sıra insanların nankörlüğüne ve kendisine verilen imkanlardan yararlanırken bunları veren unutmaması nedeniyle yerildiği durumları ifade etmektedir.

İslam dini, kolaylık dinidir.⁴⁶ Namaz, oruç, hac, cihad gibi gerek bedenene gerekse malla yapılan ibadetlerde engellilere, zayıf ve güçsüzlere, yaşlılara, hastalara gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutmaz.⁴⁷

“Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkar olmazlar.)”⁴⁸ve “Köre vebal yoktur, topala da vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur. (Bunlar savaşa katılmak zorunda değildir.) Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar...”⁴⁹ Ayet-i Kerîme'leri engelliler için hem bir ruhsat hem de İslam dininin engellilere değer verip, sorumluluk açısından ayrıcalıklı olduklarının göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel guruplarından, çalışmamızın özelinde yer alan zihinsel engellilik durumu ile ilgili yaklaşımı ele alacağız.

1.3. Zihinsel Engelliliğe Bakış

Kur'an-ı Kerim'de zihinsel engellilik gerçek ve mecazi olmak üzere “sefih” ve “mecnun (deli)” kavramları ile geçmektedir.

1.3.1. Gerçek Anlamda Zihinsel Engellilik

⁴⁶Buhârî, İman, 29.

⁴⁷Bakara, 2/286.

⁴⁸Nûr, 24/61.

⁴⁹Fetih, 48/17.

Zihinsel engellilik durumunu ifade eden sefih ve mecnun kavramları özellikle kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan insanlar tarafından bir hakaret olarak ifade edilirken, İslam'ın zihinsel engellilere yaklaşımı daha çok koruma bağlamındadır.

“Nuh’un kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla itham etmişti. O kulumuzu yalancı saydılar, ‘Delinin biri!’ dediler ve o görevinden alıkonuldu”⁵⁰, “Firavun, ‘Size gönderilen bu elçiniz mutlaka aklını yitirmiş’ dedi”⁵¹, “o inkarcılar Kur’an’ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, ‘Şüphe yok o bir delidir’ derler”⁵² ayetleri peygamberlerini yalanlayıp hakaret eden kavimlere örnek iken; “Sen öğüt vermeye devam et; rabbinin lütfu sayesinde sen asla ne bir kahinsin ne de bir mecnun”⁵³ ayeti ile Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in şahsında peygamberlerin deli olmasının mümkün olmadığı, bunun bir iftira olduğu vurgulanmaktadır.

Zihinsel engelli birey günlük hayatında ekonomik ve medeni olarak kendisi için yararlı işlemler yapma konusunda yetersiz kaldığı için, velisi konumundaki kişilere onu koruyup kollama onun lehine iyi işler yapması emredilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’deki en uzun ayet olan Bakara Suresi 282. Ayetinde belirli bir süreye kadar borçlanmanın yazılması, “Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın” buyrulmaktadır. Yine “Allah’ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli ermezler vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel şeyler söyleyin”⁵⁴ ayeti zihinsel engellilerin velilerine koruma yönünde sorumluluk vermektedir.

1.3.2. Mecazi Anlamda Zihinsel Engellilik

İnsanın diğer canlılara göre en üstün yanı akıl nimetine sahip oluşudur. Kendisine verilen bu nimeti, gönderilen elçilere ve vahiylerle rağmen kullanmayıp bir de yaratanına karşı isyan içerisinde olan kâfir, müşrik ve münafıklar, ‘gerçekleri anlamayanlar’ olarak zikredilmiştir.

Gözlerin gördüğü, kulakların işittiği, gerçekler üzerinde akıl yormayan, yeterince düşünüp doğru kararlar ve davranışlar için bunlardan yararlanmayan kimselerin,

⁵⁰ Kamer, 54/9.

⁵¹ Şuara, 26/27.

⁵² Kalem, 68/51

⁵³ Tur, 52/29.

⁵⁴ Nisa, 4/5.

özellikle de müşrikler ve münafıklar sağır, dilsiz ve akılsız olan canlılara benzetilmiştir.⁵⁵ Elde edilen sonuç bakımından, duyu organları ve akıllı olmayanlarla bunlara sahip bulundukları halde amaca uygun bir şekilde kullanmayanlar arasında bir fark yoktur.

Müşrik ve münafıkların yanı sıra, buzağıya tapan Yahudiler⁵⁶, Allah'a ortak koşan cinler⁵⁷ ve çocuklarını öldüren insanlar⁵⁸ da süfeha' olarak akıllarını hayırda kullanmayan zihinsel engelliler olarak değerlendirilmiştir.

1.4. Down Sendromu

Down sendromu, basit anlatımıyla, sıradan insanlarda yirmi üç anneden, yirmi üç babadan gelen kırk altı kromozomun, yirmi birinci kromozomun üç tane olması nedeniyle toplam kırk yedi olmasıdır. Yani bir hastalık olmayıp, bir kromozom anomalisi ve genetik farklılığıdır.⁵⁹

Down sendromuna yönelik ilk akademik çalışmalar 19. Yüzyıl İngiltere'sinde yaşayan Dr. John Langdon Down tarafından yapılmıştır. 1866'da "London Hospital Reports" dergisinde "Budaların Etnik (İrsi) sınıflamasına ilişkin gözlemler" adlı makaleyi yazan Dr. Down, Down sendromunun fiziki özelliklerinden hareketle Mongollar olarak değerlendirmiştir.⁶⁰ O dönemin şartları düşünüldüğünde bu durumdaki insanlar ikinci sınıf bir ırk olarak görülse de ilerleyen yıllarda Down sendromunun ırk ayrımı yapmadan her millette görülebilen genetik bir kromozom bozukluğundan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu durumdaki özel bireyler, Dr. Down'a atfen "Down sendromlu" olarak isimlendirilmektedir.

Down sendromunun bir kromozom anomalisinden kaynaklandığı 1959'da Fransız Dr. Jérôme Lejeune ve ekibi tarafından, 21. Kromozomun iki değil de üç olduğu keşfedilmiştir. Günümüzde 21 Mart, Dünya Down sendromu günü olarak farkındalık oluşturulmaktadır. Bunun özel anlamı 21 Mart, yani 21.3 gösterimidir. 21. Kromozomun üçlenmesi olayına işaret eder çünkü bu Down sendromunun ana nedenidir.

⁵⁵ Enfal, 8/22, Açıklama, s.178.

⁵⁶ A'raf, 7/155.

⁵⁷ Cin, 72/4.

⁵⁸ En'am, 6/140.

⁵⁹ <https://www.downturkiye.org/down-sendromu-nedir>. 11.12.2018.

⁶⁰ Bülent Üstündağ, 47. Kromozom Down sendromu, Nesil Matbaacılık, İstanbul 1994, s. 29.

Kromozomlar vücudun her hücresinde X şeklinde bulunan en küçük parçalarıdır. Normal olarak her hücrede 46 kromozom vardır. 46 kromozom ikiye bölünerek, 23 çift oluşturur. Bunlardan biri anneden, diğeri babadan gelir. Bu sayı Down sendromlu bir çocukta 47'dir. Başka bir deyişle Down sendromlu çocuğun 21. Hücresinin kromozomunda bir fazlası (ekstrası) vardır. Bundan dolayı bu duruma "Trisomi 21" de denilmektedir. Down sendromluların %95'i Standart Trisomi 21 tipinde oluşur. Tri=3, soma=vücut, sendrom=bazı özelliklerin toplamı anlamında kullanılmaktadır. İkinci tip Down sendromu %4 oranındakileri kapsamaktadır. "Translocation Trisomi 21" denilen bu tipte ise 21. Kromozomun tümü veya bir parçası başka bir kromozoma yapışıyor ve yapıştığı o hücreye ilave bir madde getirdiğinden ekstra kromozomun yeri değişmiş oluyor. Genellikle, 13-14 veya 15. Kromozomlardan birine yapışıp gelişme dengesini etkileyerek Down sendromu özellikleri meydana getiriyor. Üçüncü tip ise "Mozaik Trisomi 21" olup nadir (%1) olarak görülmektedir. Bu tipte vücutta iki tür hücre bulunur. 21. Hücrede bazen 3 kromozom, bazen de normal 2 kromozom şeklinde oluşabilmektedir.⁶¹

1.4.1. Down Sendromlu Bireylerin Özellikleri

Down sendromlu bireyler, diğer bireyler gibi kendine özel bireylerdir. Yani dünyaya geldikleri coğrafi mekanın, milletin, ırkın, anne ve babanın özelliklerini taşırlar. Tıbbi tanılama yapılırken fiziksel olarak bakıldığında belirgin olarak görülebilen bazı ortak olan/olmayan özellikleri vardır: Basık burun, çekik küçük gözler, kısa parmaklar, avuç içinde tek çizgi, kıvrık serçe parmak, kalın ense, ayak baş parmağının diğer parmaklardan daha açık olması bunlardan en belirgin olanlarıdır.⁶²

Down sendromlu bireylerin bilinmesi gereken en önemli özellikleri ise; arkadaş canlısı, yardım sever, çevresiyle ilgili, kendisi ile barışık, kimseye kin beslemeyen, dünya ile barışık, özgür, iyi hafızası olan, etrafındaki kimselerle çabuk iletişim kurabilen, sosyal, etrafına mutluluk saçabilen, düzenli, spor ve müziğe ilgili ve duygusal olmalarıdır. Kısacası hayata +1 olarak bakmaktadırlar.

Down sendromlu bireylerin ortak özelliklerinden bazıları ise olumsuz olarak görülebilmektedir. İnatçı olmaları, tembellik, konuşma ve yeme bozuklukları, kas

⁶¹ Elçin Tapan, Ben Mutlu Bir Down Annesiyim, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2004, s. 38-40.

⁶² <https://www.downturkiye.org/down-sendromu-nedir>. 11.12.2018.

gevşekliği (hipotoni), kısa boy, aşırı kilo, dikkat dağınıklığı, yaşlılarına göre zihinsel gelişim ve büyümede yavaşlık bunlardan bazılarıdır. Zihinsel gelişimin yavaşlığı, geri zekâlılık değil, öğrenme güçlüğü olmasındandır. Sağlık kadar eğitim de Down sendromlu bireyler için en önemli durumdur. Doğumdan itibaren başlanacak erken eğitim, fizyoterapi, dil terapisi ve alternatif terapiler ile Down sendromlu bireylerin zihinsel gelişimleri sağlanabilmektedir.

1.4.2. Down Sendromunun Nedenleri ve Teşhisi

Her ırktan, her milletten, her sınıftan, her cinsten, her yaştan vs. kısacası herkesin Down sendromlu bir çocuğu dünyaya gelebilir. Biraz sonra açıklayacağımız üzere sebebi şudur diyebileceğimiz tek bir nedeni yoktur. Araştırmalar özellikle anne yaşının ilerlemiş olmasını istatistikî olarak verse de her yaşta Down sendromlu birey dünyaya getiren anneler vardır.

Annenin yaşının ilerlemiş olması, sendromun sıklığı ile ilişkili olan tek istatistik veridir. Bununla birlikte, genç kadınlarda daha yüksek doğum oranları nedeniyle, Down sendromlu çocukların % 80'i 35 yaş altı kadınlar tarafından dünyaya getirilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar kromozom bölünmezliğinin yalnızca anne yumurtasından değil baba sperminden de kaynaklanabileceğini göstermiştir.⁶³

Down sendromuna çevresel faktörlerden veya ana-babanın gebelik öncesi veya sırasında yaptıkları aktivitelerden kaynaklandığını gösteren kesin bir bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Down sendromuna neden olan 21. kromozomun kısmi veya tam kopyası, babadan veya anneden kaynaklanabilir.⁶⁴

Tablo: 1- Down Sendromlu Bireylerin Anne Yaşları

⁶³ <https://onedio.com/haber/11-madde-ile-down-sendromu-tipki-sizin-gibiyiz-1-farkla--473063> 11.10.2017.

⁶⁴ <http://www.ndss.org/Down-Syndrome/What-is-Down-Syndrome/> 11.10.2017.

Annelik Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı	Annenin Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı	Annenin Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı
20	2000 de 1	30	900 del	40	100 del
21	1700 del	31	800 del	41	80 del
22	1500 del	32	720 del	42	70 del
23	1400 del	33	600 del	43	50 del
24	1300 del	34	450 del	44	40 dal
25	1200 del	35	350 del	45	30 dal
26	1100 del	36	300 del	46	25 del
27	1050 del	37	250 del	47	20 del
28	1000 del	38	200 del	48	15 del
29	950 del	39	150 del	49	10 dal

Kaynak: What Is Down Syndrome? 05.02.2014, <http://mviv.ndss.org/Down-Syndrome/What-Is-Down-Syndrome>

Yukarıda anlatıldığı üzere Down sendromu, genetik bir farklılık olup bir hastalık değildir. Annenin yaşı, radyasyon, troit antibodies (bağışıklık sistemi rahatsızlığı), çevresel faktörler, uyuşturucu, alkol kullanımı vs. nedenlerinin hiçbiri tek başına Down sendromunun nedeni değildir. Bildiğimiz şey ise bunun kimsenin suçu olmadığıdır.

Down sendromunu teşhis noktasında iki durum vardır: Birincisi doğum öncesi hamilelik döneminde yapılan ikili, üçlü tarama testleridir ki bunlar kan testleri ve ultrason (sonogram) dur. Taramalar, fetüsün Down sendromlu olma ihtimalini hesaplar. Bu testler ile fetüsün Down sendromlu olup olmadığı konusunda emin olmak değil, sadece olasılık sağlarlar. Bir başka ifade ile Down sendromu ihtimali yüksek denilen bir test sonucunda normal bir doğum gerçekleşebilir.

Koryonik villus örnekleme (CVS) ve amniyosentez, Prenatal tanı için Down sendromu tanı yöntemleridir. Down sendromu teşhisinde neredeyse % 100 doğru olan bu yöntemler, kendiliğinden bir sonlandırmaya (düşük) neden olan % 1'e varan bu prosedürlerdir. Down sendromunu teşhis noktasında ikinci durum ise doğum iledir. Doğum sonrası yapılacak karyotip kromozom analizi ve FISH denilen genetik testler ile doktorlar teşhisi onaylayabilir.⁶⁵

Down sendromu konusunda anne yaşının yüksekliği tek veri gibi olsa da bu örnekte olduğu gibi 24 yaşındaki bir annenin özel bireyi dünyaya gelmiştir. Annenin, babanın, yaşı veya başka bir şeyin kesin etkisi yoktur. Tıbbi çalışmalar hız kesmeden devam

⁶⁵ <http://www.ndss.org/Down-Syndrome/What-is-Down-Syndrome/>. 12.12.2018.

etmelidir. Genetik çalışmalar ile ileride Down sendromu, anne karnında veya sonrasında tamamen giderilebilir. Biz şimdiki duruma bakmalıyız. Günümüzdeki özel ailelere ve onların özel bireylerine yoğunlaşmalıyız. Ellerinden tutup eğitim ile topluma kazandırdığımız her özel birey, bizim en büyük kazancımız, dünya ve ahiret mutluluğumuz olacaktır.

1.4.3. Down Sendromlu Bireylerin Gelişimi ve Eğitimi

Bireyde istendik davranış değişikliği olan eğitim, Down sendromlu bireyler için teşhisten hemen sonra başlanması gereken en önemli adımdır. Çocuk ne kadar küçük olursa olsun erken yaşta verilmeye başlanan özel eğitimle, ilerleyen yıllarda akranlarıyla aralarında görülebilecek fizyolojik ve akademik yavaşlık böylece en aza indirilmiş olabilmektedir.

Down sendromlu bireylerde doğumdan sonra bazı sağlık problemleri görülmektedir. Bunun için bireyin tam teşekküllü bir “check up” tan geçmesi iyi olacaktır. Çünkü Down sendromlu çocukların en az üçte biri kalp sorunlarına sahip olabilmektedir. Bunun dışında göz sorunları, kulakla ilgili problemler, tiroid hormonu düzensizlikleri, boyun tutamama ve kas gevşekliliği, dil ve diş düzensizlikleri vb. sorunlar sıklıkla görülmektedir. Ayrıca Down sendromlu çocuklarda diğerlerine göre daha fazla lösemiye rastlanılmakta ve erken yaşlanmaya bağlı Alzheimer görülmektedir. Her Down sendromluda bunların görüleceğini iddia etmek mümkün değildir.⁶⁶

Doğumdan sonra yaşanan sağlık sorunları nedeniyle asıl önemli olan özel eğitim boyutu bir süre unutulmakta veya ihmal edilmektedir. Oysa ki erken bir fizyoterapi ve dil gelişimi ile sağlık sorunlarının bir kısmına destek olunacaktır.

Erken dönemdeki destekleyici eğitimde, en önemli nokta ana-baba ve çocuk arasındaki bağların derinleştirilmesidir. Motor etkenlikleri, duyuşal işlev, sosyal-duyuşal gelişim, dil becerisi ve öz bakım becerileri sayesinde ana-baba ve bebekleri arasındaki ilişki derinleşmektedir.⁶⁷

Down sendromlu özel bir bireye sahip olan ailelerin karşılaştıkları özel durum nedeniyle daha çok sağlık sorunlarına odaklandıklarından özel eğitimi ihmal ettikleri görülmektedir. Down sendromu teşhisi konulduğunda aileye sarı zarf içersinde genetik

⁶⁶ Bülent Üstündağ, 47. Kromozom Down Sendromu, Nesil Matbaacılık, İstanbul 1994, s. 41.

⁶⁷ Hiroko Fujita, Down sendromlu Bebeklerin Hareket Gelişimi ve Eğitimi, çev., Nergiz Güven, Servet Bal, Özcan Doğan, Kök Yayınları, Ankara 2006, s.7.

inceleme ve tanı verilirken çocukları için yapabilecekleri en doğru şeyin eğitim olduğu uzman kişiler tarafından anlatılmalıdır. Aksi halde diğer sağlık sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalan aile, özel bireyin erken dönemde alması gereken eğitimi “ne gerek var” düşüncesi ile ihmal edebilmektedir.

Zihin soyut bir kavram olup beyin ise bedensel bir organdır. Zihin, beyinde hücrelerin, moleküllerin, elektriksel ve kimyasal ürünü olup beden ise, dokunabilir ve görebilir bir varlıktır. Sinir bilim (nöroloji) araştırmaları, en hızlı öğrenmenin doğumdan sonra başladığını ve ilk üç yılda olduğunu göstermiştir.⁶⁸ 0-3 yaş arası, özel çocuklar için en önemli eğitim dönemleridir. Zihinsel gelişimin büyük bölümünün bu dönemde gerçekleştiğinden verilecek özel eğitim ile Down sendromlu bireyin fizyolojik ve dil gelişimi yanı sıra zihinsel gelişimi de gelişecektir. Günümüzde RAM inceleme ve kararı ile 0-3 yaş arasında özel eğitim desteği alınabilmektedir.

Down sendromlu olmayan çocuklar için de önemli olan erken çocukluk dönemindeki eğitim hiç şüphesiz Down sendromlu özel bireyler için daha da önem arz etmektedir. Kısacası eğitim her yaşta şart.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitime başlayan özel bireyler kadar aile eğitimi de önemlidir. Haftada alınacak iki-üç ders saatlik eğitim ile çok fazla bir ilerleme elde edilmeyebilir ama anne- baba eğitimi ile bu başarının çok daha üst seviyelere çıkarılması mümkündür. Uzman kişiler sadece kendi merkezlerinde değil ailenin yaşadığı yerde de aileye eğitim desteği vermelidir. Geniş aile olan durumlarda ailenin tüm fertlerine Down sendromunun bir hastalık olmadığını ve onların desteği ile özel bireyin onların bir parçası olduğu (+1 farkla) kendilerine anlatılmalıdır. Bu tür geniş ailelerde bazen ana-baba özel çocuğu terk edebilmektedir. Çocuğun tüm bakımı babaanne ve dedeye kalabilmektedir. Onlar da eğitim konusuna ilk dönemlerde yeteri kadar önem vermeyebilirler hatta çocuğu toplumdan tecrit edebilmektedirler.

Anne-babanın çocuğu reddetmesi veya ihmali, bebeklik dönemi bakımında ve eğitiminde tutarsızlıklar, aşırı baskı veya tam tersi, denetim eksikliği, çocuğun davranışlarına sınır çizilememesi gibi aileden kaynaklanan sebepler davranış bozukluklarını tetiklemektedir.⁶⁹ Becerikli ve duyarlı doğal birer öğretmen olan anne-babalara ilk teşhisten itibaren verilecek eğitim ile hem yanlış bakış açıları ve suçluluk gibi etmenlerle ailenin birliğinin bozulmasının önüne geçilecek hem de en çok ihtiyaç

⁶⁸ Bülent Madi, Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur?, Morpa yayınları, İstanbul 2006, s.13.

⁶⁹ Hatice K. Ergin, Salim Köse, Sorunlu Çocukların Eğitimi, Hepsicocuk Yayınevi, İstanbul 2008, s. 22.

duyduğu dönemde özel bireye destek sağlanmış olacaktır. Ne kadar mükemmel olursa olsun hiçbir kurum anne kucağının şefkat ve sıcaklığını veremez. Kurumlarımız tabi ki önemlidir ama bizim aileyi bir arada tutma gibi önemli bir görevimiz vardır. Bu sebeple birey kadar ailenin eğitimi de önemlidir.

Eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken bir durum ise her çocuğun ve her ailenin farklı oluşudur. Yapılacak eğitim programı hem çocuğun hem de ailenin gereksinimlerini karşılamalıdır. Günümüzde Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) denilen ve özel bireye yönelik yapılacak eğitim etkinliklerinde aile de kurulun doğal üyesi kabul edilerek onların da görüşleri alınarak planlamalar yapılmaktadır. Bu planlamalar bir resmiyetten ziyade gerçekçi ve uygulanabilir olmalıdır. Belirli aralıklarla tekrar yapılabildiği gibi gerektiğinde hemen tekrarı yapılarak değerlendirmeler ve değişiklikler yapılmalıdır.

0-6 yaş okulöncesi dönem olduğundan, Down sendromlu bireye özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim verilmektedir. Gerekli resmi işlemler yapıldıktan sonra buradaki eğitim, devletimiz tarafından desteklenmekte ve ücretsizdir. Bu merkezler belirli farkındalıkların oluşmasında ve ailelerin dayanışmasında önemli işlev görmektedir. Aileler bekli de ilk defa uzman kişiler tarafından, özel bireyleri hakkında bilgilendirilip yalnız olmadıklarını görmektedirler. Böylece çocukları için gelecekte neler yapabileceklerini öğrenip bilinçli aileler olmaktadır.

Okulöncesi sınıflarında Down sendromlu bireyler akranları ile birlikte eğitim görmektedir. Bu uygulamanın Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılmış olan, 4-6 yaş grubu (48-72 ay) Kur'an Kurslarında da olması, Down sendromlu bireyler için olduğu kadar diğer engel grupları açısından da din eğitimi için önemli bir çalışma olacaktır. Bunun için en önemli işlerden biri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın personelini, özel eğitim konusunda eğitmesi olacaktır. Bu konuda çalışmaların olduğu bilinmektedir. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 4-6 yaş Kur'an Kurslarında 130.982 öğrenci eğitim görmüştür.⁷⁰

Down sendromlu bireylerin okulöncesi eğitim sonrasına ait kısımlara çalışmamızın yukarıdaki bölümlerinde değinmiştik. I. II. ve III. kademe (ilk-orta-lise) okullarında Tam Zamanlı Kaynaştırma, Yarı Zaman Kaynaştırma ve Özel Eğitim Sınıfı (İmam Hatip Okulları hariç) ile Özel Eğitim Uygulama Merkezi ve Özel Eğitim Meslek

⁷⁰ <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/466/4-6-ya%C5%9F-grubu-kur'an-kurslar%C4%B1>. 22.12.2018.

Okullarında eğitim alabilmektedirler. Bu okullarda Down sendromlu birey ayrımı yapılmamaktadır. Hafif düzeyde zihinsel engelli birey olarak diğer bireylerle birlikte eğitim almaktadır. Hatta özel eğitim sınıflarında birleştirilmiş sınıf ile farklı yaşlardaki bireyler birlikte eğitim görebilmektedir.

Down sendromlu bireylere yüksek öğretim boyutunda ayrıca bir bölüm bulunmamaktadır. Down sendromlu bireylerden az sayıda olsa da üniversitelerde yüksek öğrenim görenler vardır. Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Büro Yönetimi bölümünü bitiren Olcayto Tuncel ve İzmir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği bölümünü bitirip İngilizce ve Almanca öğrenen Deniz Ayçe Karagöz bu bireylere örnektir. Bu sayıları artırabilmek için YÖK'ün Down sendromlu bireylerin önündeki sınav engelini kaldırması gerekmektedir. Özellikle müzik, resim, spor gibi branşlarda başarılı bireylerin sınavsız, üniversitelere yerleştirilmeleri ile üniversiteli özel bireyler artacaktır.

Ülkemizde özel eğitim çalışmaları her ne kadar eskiye oranla gelişmiş olsa da yüksek öğretimde hâlen Down sendromlu bireylere yönelik bir bölümün, enstitünün olmayışı bir eksikliktir. Ayrıca özel eğitim mezunu öğretmen açığı sebebiyle, devlet okullarında özel eğitim mezunu olmayan ücretli öğretmen çalıştırılmasına neden olmaktadır. Eğitimini almadıkları bireylere öğretmenlik yapmaya çalışan fedakar öğretmenlerimizin gayreti takdire şayandır ama bu durum önlem alınması gereken önemli bir sorundur.

Din eğitimi bağlamında Down sendromlu bireylerin durumuna baktığımızda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecusi yapar...” hadisi bizim için önemli bir referanstır. Biz nasılsak özel birey evladımız da bizim gibi olacaktır.

Down sendromlu bireylerde “Allah” kavramını sıradan çocukların fevkinde olgunlaşmış olduğunu aktaran F. Schmid, bu kanaatini somut misallerle delillendirmiştir. Sosyal bilimci bir profesörün bir buçuk yaşındaki Down sendromlu kızının her ezanda ellerini dua eder gibi açıp, dudaklarını bir süre kıpırdattıktan sonra yüzünü sıvazlaması, bizim keşfedemediğimiz bazı “eksta” özelliklerin bu çocuklarda mevcudiyetine bizleri inanmaya davet ediyor.⁷¹

⁷¹ Bülent Üstündağ, a.g.e., s. 36.

1.5. İslam Dininde Zihinsel Engellilerin Sorumlulukları, Tanınan Ruhsat ve Kolaylıklar

1.5.1. Genel İlke

İslam dini, sorumlu (mükellef) olan kişilerden dinin emrettiği şeyleri yapıp yapmama konusunda iki temel ilke koymuştur: Ergenlik (buluğ) çağına gelmek ve akıl.

“Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz”⁷² ayeti İslam dinin insanları ancak güçleri nispetinde sorumlu tutulacağını gösterir.

İslam dini insanın aklına hitap eder. Bundan dolayı, akıllı olmayan kişiler mükellef sayılmazlar. Akıl, insanda var olan bir kuvvettir. İnsan onunla iyi ile kötüyü birbirinden ayırır, eşyanın hakikatini onunla anlar ve onunla bilgi sahibi olur. Akıllı olan kimseye ise ‘Akil’ denir.⁷³

“Gözü görmeyene zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Kim Allah ve resulünün sözlerini dinlerse onları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar; kim de yüz çevirirse onu acı bir şekilde cezalandırır”⁷⁴ ayeti ile “Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergenlik çağına erişinceye kadar çocuktan ve şifa buluncaya kadar akıl hastasından”⁷⁵ hadis-i şerifleri genel ilke olarak bizlere ibadetlerde kolaylık ve sorumluluk durumlarını vermektedir. Zihinsel engelli kişilerin sorumluluklarını değerlendirirken kendi özel durumları da dikkate alınmalıdır. Akli melekelerini tamamen yitirmiş muhakeme yetisini kaybetmiş bir kişi hiçbir dini görevle sorumlu değilken, kısmi engelliler güçlerinin yettiğince sorumludur.

1.5.2. Bedenle Yapılan İbadetler

Her Müslüman’ın bizzat kendisinin yapması gereken, başkasının vekil tayin edilemediği ibadetlerdir. Namaz kılmak, oruç tutmak, abdest ve gusül gibi.

⁷² Bakara, 2/286.

⁷³ Büyük İslam İlmihali, DİB Yayınları, Ankara 2010, s.85.

⁷⁴ Fetih, 48/17.

⁷⁵ İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 361.

Zihinsel yetisini tamamen kaybetmiş kişiler namaz ve oruç ibadetlerinden sorumlu değilken, kısmi zihinsel engelli kişiler abdestlerini alıp ezberleyebildikleri Fatıha ve diğer sure veya ayetlerle namazlarını kılabilirler. Eğer hiçbir ezber yapamıyorsa o kişiden kıraat düşer ve namazın diğer farz, vacip ve sünnet kısımlarını kılar. Oruç ibadetinde ise ibadetleri yapmaya aklı eren kısmi zihinsel engelli kişiler oruçlarını tutarlar.⁷⁶

1.5.3. Mal İle Yapılan ibadetler

Bu ibadetlerin yerine getirilmesi için ekonomik olarak zengin olmak gerekir. Zekat ve fitır sadakası vermek, kurban kesmek gibi...

Mal ile yapılan bu ibadetlerde kişi kendisi yapabileceği gibi başkasını vekil tayin ederek de bu ibadetlerini yerine getirebilir.

Zihinsel engellilerin durumu konusunda Hanefi mezhebine göre akıllı olmak şart olduğundan zekât ve sadaka vermekle, kurban kesmekle sorumlu değildir. Diğer mezheplere göre ise akıllı olmak şart olmadığından zihinsel engelli kişinin velisi bu kişilerin malından zekat ve sadakalarını verip kurbanlarını keserler.⁷⁷

1.5.4. Beden ve Mal İle Yapılan İbadetler

Bu ibadetlerin yerine getirilmesi için hem bedenlen sağlıklı olmak hem de mali olarak zengin olmak gerekir ki bu ikisi beraber yapılır. Hac böyle bir ibadettir.

“Gücü yetenlerin haccetmesi Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”⁷⁸ ayeti haccın farz oluşunun delilidir.

Haccın farz olabilmesi için; Müslüman olmak, akıllı olmak, buluğa ermiş olmak, sağlıklı olmak, yol güvenliğinin bulunması, özgür olmak, ekonomik yönden imkan sahibi olmak, haccın farz olduğunu bilmek, haccı eda edildiği vakte erişmek ve kadınların can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması, eşi ölmüş veya boşanmış kadınların iddet sürelerini doldurmuş olmaları gerekmektedir.⁷⁹

⁷⁶ İ. Karagöz, a.g.e. s. 93.

⁷⁷ İ. Karagöz, a.g.e. s. 94.

⁷⁸ Al-i İmran, 3/97.

⁷⁹ Hac İlimihali, “Haccın farz olmasının Şartları”, DİB yayınları, 13. Baskı, Ankara 2016.

Zihinsel yetisini tamamen kaybetmiş kişiler hac yapmakla sorumlu değilken, kısmi zihinsel engelli bireyler, hac yapabilecek durumda iseler diğer şartları da taşıyorlarsa hac ibadeti ile sorumlu olurlar.

Hac ibadeti kendisine farz olan kimsenin, bu ibadeti bizzat yapması lazımdır. Fakat, zengin olduğu halde hacca gidemeyecek durumda hasta, engelli, çok yaşlı veya gitmesine mani başka bir mazereti bulunan kimse, bir başkasını kendi yerine bütün masraflarını karşılayarak bedel (vekalet) olarak gönderip haccını yaptırabilir.

Bu ibadetler ve diğer ibadetlerde Allah insanlara gücünün yetmeyeceği yükler yüklememiştir.⁸⁰Engelli kişiler de kendilerinin yapabildikleri ile sorumlu tutulmuş, onların özel durumları dikkate alınarak kolaylıklar ve ruhsatlar verilmiştir.

Allah Resulu (s.a.v.), “Allah, yasaklarının işlenmesinden nasıl hoşlanmazsa, (tanıdığı) ruhsatların uygulanmasından da o kadar hoşnut olur”⁸¹buyurmuştur.

1.6. İslam Dininde Engelli Olmanın Manevi Kazanımları

Allah’ın yeryüzündeki en değerli varlığı olan insan, kendisine bu değeri veren Rabbini bilir ve O’nun istediği şekilde hayat imtihanını geçirirse hiç şüphesiz engelli veya engelsiz olsun cennet nimetine, sonsuz mükâfata erişecektir. Bir imtihan içinde olduğumuz dünya hayatında engelli olmanın manevi kazanımları olacaktır.

“Mümin kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta bir tasa hali isabet edecek olsa, bunların müminin bir bölüm günahlarına kefarete olur”⁸²ve “Müslüman’a, fenalık, hastalık, keder, hüzn, eza, can sıkıntısı arız olmaz, hatta vücuduna bir batırılmaz ki, Allah bu musibetler sebebiyle onun bir kısım hatalarını ve günahlarını bağışlamış olmasın”⁸³hadis-i şerifleri, engeli sebebiyle inkâra ve isyana dalmayan kişiler için bu durumlarının günahlarına kefarete olacağına, ahirette bağışlanmasına ve derecesinin artacağına işaret etmektedir.

“Herkesin yaptıkları işe göre dereceleri vardır”⁸⁴Allah katındaki bu derecesine, kişi yaptığı ibadetler ile bu derecesine ulaşamaz ise kendisine verilen bir musibete

⁸⁰ Bakara, 2/286.

⁸¹ Hadislerle İslam, DİB Yayınları, C. 2, 4. Baskı, İstanbul 2017, s.539.

⁸² Müslim, Birr, 52. III, 1993.

⁸³ Buhari, Merda’, 1. VII, 2.

⁸⁴ En’am, 6/132.

imtihanın farkında olarak “sabrederse Allah kendisine hesapsız derecede sevap vererek”⁸⁵günahlarını bağışlayıp manevi derecesini artırır.

“Kul, Allah’ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına malına veya çocuğuna bir musibet verir, sonra ona sabretme gücü ihsan eder ve böylece onu kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır”⁸⁶hadis-i şerifi de yukarıdaki ayetleri teyit ediyor.

Kişinin musibete uğraması o kişinin günahkâr olduğu anlamına gelmez. Manevi olarak derecesinin yükselmesi için Allah tarafından kendisine verilen bir imkân olarak görülmelidir. İslam tarihine bakıldığında Hz. Eyyup (a.s), Hz. Yakup (a.s.) ve Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) gibi günahsız olan peygamberler de çeşitli hastalıklar ve sıkıntılarla karşılaşmışlardır.

Taif’te taşlanan, Uhud Savaşı’nda yaralanan, son günlerinde dayanılmaz baş ağrılarına sabreden Peygamberimiz (s.a.v.) için Hz. Aişe: “Peygamberimizden daha şiddetli acı çeken birini görmedim”⁸⁷ demiştir.

Her konuda bizlere örnek olan peygamberler musibetler karşısında da sabırlarıyla bizlere örnek olmuşlardır.

Genel olarak tüm inananlar, özelde ise engelli kişilere düşen karşılaştıkları musibetlere, özel durumlara sabrederek günahlarının bağışlanmasına, manevi derecelerinin artmasına vesile olacak sabrı göstermeleridir. Sabredenleri müjdele.⁸⁸

1.7. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Engellilere Yaklaşımı

Âlemlere rahmet olarak gönderilen⁸⁹Peygamberimiz (s.a.v.), insanlar arasında hiçbir ayırım yapmamıştır. Çevresindeki engelli insanlarla ilişkilerini evrensel kriterler etrafında en güzel bir şekilde yürüterek örnek olmuştur. Engellileri, başta kamu alanları olmak üzere hak ettikleri hiçbir haktan mahrum etmemiştir.

Gönlünü herkese açık tutan Peygamberimiz’in (s.a.v.), özellikle engelli sahabilerine göstermiş olduğu özel ilgi, sosyal duyarlılık açısından yine de bir farklılık arz etmekteydi. Çünkü O, engellilerin farklı ihtiyaçlarını hemen anlıyor ve manevi dünyalarını saramadan, onlara, toplum hayatına tam uyum sağlayabilmeleri yönünde

⁸⁵ Zümer, 39/10.

⁸⁶ Ahmed, V, 272; Ebu Davud, Cenaiz, 1, III, 470.

⁸⁷ Buhari, Merda’, 2. VII, 3.

⁸⁸ Bakara, 2/155.

⁸⁹ Enbiya, 21/107.

kolay çözüm yolları gösteriyordu. Engelli Sahabiler, Peygamberimizin (s.a.v.) toplumsal pozitif uygulamalarının sonucu, engelliliklerini adeta unutup, toplumda eşit fertler şeklinde herkesten hürmet görebilmişlerdir.

Peygamberimiz (s.a.v.), Sahabilerini sağlıklı olmaları konusunda; “Allah’tan af ve sağlık dileyin, çünkü bir kimseye imandan sonra, sağlıktan daha hayırlı bir şey verilmemiştir.”, “İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır. Bunlar; sıhhat ve boş vakittir” buyurarak onları uyarmıştır.

Engellilik durumu doğuştan olduğu gibi, yaşam boyunca da olabilir. Hastalık, kaza, savaşlar vs. nedeniyle sonradan olan engellilik durumlarında tedavi olmanın gereği üzerinde duran Peygamberimiz (s.a.v.), insanları tedavi olmalarını teşvik etmiştir. “Ey Allah’ın kulları! Tedavi olun, çünkü Allah (c.c.), her hastalık için mutlaka bir devâ yaratmıştır. Ancak bir dert müstesna, o da ihtiyarlıktır.”, “Allah hiçbir dert indirmedir ki onun şifâsını indirmiş olmasın.” Hadis-i şeriflerinde tedavinin önemine dikkat çekilmiştir.

Unutulmamalıdır ki esbâba tevessül, tedbiri elden bırakmamak ve tedavi olmak, Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) altını çizdiği en önemli sünnetlerdendir.⁹⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.v.), engellilere kamu alanında görev vermiş olması, onlara önem ve değer verdiğinin en güzel örneğidir. Onları toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiş, onları topluma kazandırmaya çalışmıştır.⁹¹ İnsana değer vermenin göstergelerinden birisi de ona yapabileceği bir iş vermektir. Kendi rızkını kazanabilen bir engelli, toplum içindeki ‘bakıma muhtaç’ algısından kurtularak engelini unutacaktır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de, engelli Sahabilere görevler vererek onları hem topluma kazandırıyor hem de ekonomik olarak destek oluyordu.

İslam’a göre insan, yaratılmışların en şerefliisidir. İslam medeniyetin temel manifestosu şudur: “Allah sizin ne biçimlerinize ne de bedenlerinize bakar fakat o sizin yüreklerinize bakar.”⁹² Bunun için İslam, bir gönül medeniyeti olup insanın bedeninden çok yüreğinin önemser.⁹³ Hz. Peygamberimiz (s.a.v.), toplumun bütün fertleriyle bu prensip doğrultusunda ilişkiler kurmuş ve bu pencereden bakmıştır.

⁹⁰ Bünyamin Erul, “Engelliler İle İlgili Hadislerin Analizi” (yayınlanmamış tebliğ), *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, D.İ.B., Ankara 2003, s.11.

⁹¹ Hamdi Döndüren, *İslâm’ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar ve Ruhsatlar* (yayınlanmamış tebliğ), *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, D.İ.B., Ankara 2003, s. 6.

⁹² Müslim, Birr, 45.

⁹³ M. Emin Özafşar, *İslam Kültüründe Engelli Meşhurlar ya da İslam Kültüründen İnsan Manzaraları*, DİB yay, 2005, s. 137.

Onun engelli olan Sahabilerle ilişkilerine örnek olarak, amâ bir Sahabi olan Itban b. Malik'i verebiliriz. Itban, Peygamberimize (s.a.v.) gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim gözlerim iyi görmüyor, evimle kabilem arasındaki nehir, yağmur yağdığında taşıyor ve geçmem zor oluyor. Evime gelir bir yerinde namaz kıalarsan orayı mescit edineceğim" der. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) Itban'a, evine gelip orada namaz kılacağına dair söz verir. Ertesi sabah beraberinde Hz. Ebû Bekir ile Itban'ın evine gider. Eve girdiğinde 'Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?' buyurur. O da Peygamberimize (s.a.v.) namaz kılmasını istediği yeri gösterir. Peygamberimize (s.a.v.) namaza durur, arkasındakiler de ona uyarak namaz kılarlar."⁹⁴

Hz. Peygamberimiz (s.a.v.), peygamber olmadan önce de bütün muhtaç insanlara karşı çok merhametli ve yardım severdi. Hz. Hatice validemiz, vahyin ilk gelişinden sonra teselli ve teskin etmek maksadıyla kocasında var olan sosyal bilinç düzeyini ön plana çıkararak, Hz. Peygamberin toplum hayatındaki etkin rolünü göstermiştir: "Korkma! Allah'a yemin ederim ki, Allah hiçbir zaman seni utandırmaz, mahzun etmez. Çünkü sen akrabana bakarsın, sözün doğrusunu söylersin, işini görmekten aciz olanların (bakıma muhtaçların) ağırlığına yüklenirsin. Fakire verir, kimsenin kazandırmayacağını kazandırır, misafiri ağırlarsın, hak yolunda ortaya çıkan olaylarda halka yardım edersin."⁹⁵

Yüce Allah (c.c.), Onu tüm insanlara, emir ve yasaklarını bildirmek üzere Peygamber olarak görevlendirmişti. Ama o sırada dünyanın her tarafında olduğu gibi üzerinde yaşadığı coğrafyada da insanların manevi dünyaları kararmıştı. Niçin yaratıldıklarını, bu dünyaya neden gönderildiklerini, gerçek vazifelerinin ne olduğunu, aralarından ölümle ayrılanların nereye gittiklerini, kendilerinin de bir gün ölüncü nereye gideceklerini düşünemez hale gelmişlerdi.⁹⁶

Engelsiz insana bile değer verilmeyen bir ortamda Peygamberimiz(s.a.v.), engellilere değer vererek onlara durumlarına sabrettikleri takdirde cennet müjdesi vermiştir. "İki sevgilisi olan gözlerini almak sureti ile kulumu sınıdığımda sabrederse, o ikisi yerine ona cenneti veririm."⁹⁷ Hadis-i Kutsî'si ve "Bir Müslümanın başına gelen hastalık, dert

⁹⁴Buhari, *Teheccüd*, 36; Müslim, *Mesacid ve Mevziu's-Salat*, 263.

⁹⁵Buhari, *Kitab-u Bed'i-Vahy*, 3, Muhtasarı Tecrid-i Sarîh, (Çev. Abdullah Fevzi Kocaer), İstanbul 2004, s. 22-23.

⁹⁶Salih Suruç, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı*, İstanbul, 2013, s. 144.

⁹⁷Buhari, *Merda*, 7.

ve hüznü Allah o kişi için günahlarına kefarete sayar”⁹⁸ Hadis-i Şerif’leri sabreden engelli engelsiz herkese günahlardan arınma ve cenneti vadetmektedir.

Ahlâkıyla insanlığa rehber olan Hz. Peygamberimiz(s.a.v.), bir gün Sahabilerine doğan her gün için sadaka verilmesi gerektiği yönünde söz edince; Sahabi, bu kadar mal varlığına sahip olmadıklarını hatırlatınca O, sadakanın bir çok çeşidinin olduğunu şöyle ifade eder: “Âmâyâ rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlanman, derman arayan dertliye yardım için koşuşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen, bütün bunlar sadaka çeşitlerindendir...”⁹⁹ İşte engelsiz bir toplum oluşturma ve bunu yaparken de sevap kazanma imkanı.

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bazı Sahabiler fiziksel engelleri nedeniyle toplumdan uzaklarda, çöllerde yaşamakta idi. Bu Sahabilerden biri, Hz. Zahir İbn-i Haram’dır. Topluma karışmak zorunda kaldığı zamanlarda Zahir, "Herkes bana bakıyor" kompleksiyle ezilirdi. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.), ona, çölden bazı bitki ve otlar toplayıp bunları Medine pazarına getirmesini söyledi. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.), "Zahir bizim çölümüzdür, biz de onun şehriyiz" diyerek Zahir’e, iltifatlarda bulunurdu. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) bir gün, Zâhir Medine pazarında ürünleri satarken, sessizce gelip Zâhir’in gözlerini kapatıp: “Bu köle satılıktır; almak isteyen var mı?” diye seslenir. Zâhir: “Ey Allah’ın Elçisi! Vallahi benim gibi değersiz bir köleye kimse kuruş vermez!” deyince, Hz. Peygamber: “Hayır! Sen, hiç de değersiz değilsin! Aksine Allah katında çok kıymetlisin!” buyurmuştur.¹⁰⁰

Böylece toplumda engellilerin de eşit şartlar içinde yer alabilecekleri, sevilip sayıldıkları bir sosyal hayatın temeli atılmış oldu. Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) şefkatli ve insanî davranışları, İslam toplumlarında yaşayan engellilerin her bakımdan saygın ve avantajlı bir konuma gelmeleri yanında bütün dünya insanları için bir örnektir.

Kutlu Nebi, ama bir Sahabi olan Ümmü Mektum’a, Kur’an-ı Kerim’de Abese suresinde yapılan uyarılar sebebiyle, Sahabiler içerisinde yüksek payeler vermiştir. Öncelikle onu Medine’deki Müslümanlara Kur’ân öğretmekle Mus’ab b. Umeyr ile

⁹⁸İbn Hanbel, *Müsned*, III, 24.

⁹⁹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 168-9, 154.

¹⁰⁰Yusuf Acara, “Saadet Asrı Model Toplum Tecrübesinin Engellilere İlişkin Kodları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Cilt 13, Sayı 1, s. 155-156.

birlikte görevlendirmiştir.¹⁰¹ Daha sonra onu, Bilal-i Habeşi ile birlikte Mescid-i Nebevi'nin müezzinliğine tayin etmiştir.¹⁰² Bu görevlerin yanı sıra savaşlara giderken onu Medine'de kendi yerine on üç kez vekil bırakmış ve o, savaştan geride kalanlara namaz kıldırmasıdır. Abdullah b. Ümmü Mektum, engelli Sahabiler içerisinde en çok tanınanıdır. Peygamberimiz (s.a.v.), kendisini ne zaman görse, hem espri olması, hem de “Abese” hadisesini hatırlatması açısından “Ey Rabbimin beni ikazına sebep olan kardeşim, merhaba!” diye onun gönlünü almıştır. Allah Rasûlü (s.a.v.), her konuda olduğu gibi engellilere bakış açısıyla ve yaklaşımlarıyla bizlere en güzel örnek olmuştur. Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) vefatından sonraki dönemde de halifeler bu muhterem Sahabiye önemli görevler vermeye devam etmiştir. Ümmü Mektum, Kadisiye Savaşında İslam ordusunun sancaktarlığını yaparken şehit olmuştur.¹⁰³ Çalışmamızı sınırlı tutmamız nedeniyle engelli Sahabilerle ilgili örnekler için, aşağıda isimlerini vereceğimiz Sahabilerin hayatlarına bakılabilir.

1.8. Günümüzde Din Eğitimi Bağlamında Yapılan Çalışmalar

2017-2018 Eğitim öğretim yılında 3286 İmam Hatip Ortaokulunda 723108 öğrenci, 39356 öğretmen ve 25163 derslik vardır. İmam Hatip Liselerinde ise (Yabancı uyruklular ve Açıköğretim İHL dahil) 625503 öğrenci eğitim görmüştür. 1605 okul, 42879 öğretmen ve 32805 derslik vardır.¹⁰⁴

2017-2018 Eğitim öğretim yılında, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı resmi İlk Okul (Hafif Zihinsel Engelliler) sayısı 33, öğrenci sayısı 790 iken, Orta Okul (Hafif Zihinsel Engelliler) sayısı 42 ve öğrenci sayısı 1432'dir. Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) sayısı 256, öğrenci sayısı 10911, öğretmen sayısı 2828 ve derslik sayısı 1765'tir. Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler, III. Kademe) sayısı ise 147'dir. Bu okullarda 125060 öğrenci, 2870 öğretmen ve 1198 derslik vardır. Özel sektör tarafından açılan 2 Özel Eğitim Uygulama Okulunda (Zihinsel Engelliler, III. Kademe) ise aynı eğitim öğretim yılında 37 öğrenci eğitim görürken, 4 Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezinde (Zihinsel Engelliler, III. Kademe) ise 36 öğrenci eğitim görmüştür.¹⁰⁵

¹⁰¹ Buhari, *Tefsir*, A'lâ, 1.

¹⁰² Buhari, *Ezan*, 11; Müslim, *Salat*, 8.

¹⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 264.

¹⁰⁴ http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327, 09.12.2018.

¹⁰⁵ http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327, 11.12.2018.

2018-2019 Eğitim öğretim yılında İmam Hatip Orta Okulu 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda haftalık zorunlu ders olarak iki ders saati Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, iki ders saat Kur'an-ı Kerim ve iki ders saati Peygamberimizin Hayatı dersleri ile 6. ve 7. Sınıflarda bir ders saati Temel Dini Bilgiler dersi verilmektedir. Seçmeli olarak ise Din, Ahlak ve Değerler olarak 5,6,7. Sınıflarda bir ders, 8. Sınıfta iki ders Kur'an-ı Kerim dersi alınabilmektedir.

Anadolu İmam Hatip Liselerinde aynı eğitim öğretim yılında; 9. Sınıflar altı ders saati, 10. Sınıflar on bir ders saat, 11. Sınıflar on iki ders saati ve 12. Sınıflar on iki ders saati zorunlu Meslek Dersleri görürken, 11 ve 12. Sınıf öğrencileri iki ders saati seçmeli Temel İslami Bilimler dersi alabilmektedir.¹⁰⁶

2018-2019 Eğitim Öğretim yılında İlk Okul 4. Sınıf ve Orta Okul 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarında zorunlu olarak iki ders saati Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi alınırken, seçmeli olarak ise 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda Temel İslam Bilimleri dersleri olan Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri altı ders saati alınabilmektedir.

Liselerde ise tüm sınıflarda (9-10-11-12) iki ders saati zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yanı sıra seçmeli olarak Temel İslami Bilimler dersleri olan Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri verilmektedir.¹⁰⁷

2018-2019 Eğitim Öğretim yılında Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar için hazırlanan haftalık ders programında, İlk Okul 4. Sınıf, Orta Okul 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda iki ders saati zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi vardır. Seçmeli olarak ise Orta Okul 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda Temel İslami Bilimler dersleri olan Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri ikişer ders saati olmak alınabilmektedir.¹⁰⁸

Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) I. ve II. Kademe (Orta veya Ağır Düzeyde Zihinsel Engelliler/Otizmi Olan Çocuklar) haftalık ders çizelgesinde İlk Okul 4. Sınıf, Orta Okul 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda bir ders saati zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi vardır. Seçmeli ders bulunmamakla öğrencilerin ihtiyaçları ve performanslarına göre "Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı" (BEP) hazırlanarak uygulanmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ <https://dogm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/11>. 11.12.2018.

¹⁰⁷ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf. 11.12.2018.

¹⁰⁸ http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_02/02023625_hafifzihinselengellilerkokulveortaokulhaftalikdersizelgesi.pdf. 11.12.2018.

¹⁰⁹ http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_05/14154452_egitim_uygulama_I_II_kademe_hdc.pdf. 11.12.2018.

Özel Eğitim Meslek Okulu (Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği/Otizmi Olan Öğrenciler İçin) haftalık ders çizelgesinde tüm sınıflarda (9-10-11-12) bir ders saati zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi vardır. Seçmeli ders bulunmamakla birlikte, Sosyal, Kültürel ve Sportif Etkinlikler bağlamında Toplum Hizmeti Faaliyeti olarak Milli ve Manevi Değerleri Koruma ve Yaşatmaya Yönelik Çalışma faaliyet olarak alınabilmektedir.¹¹⁰

MEB’de özel eğitime gereksinim duyan bireylerin din eğitimi ihtiyaçları MEB’de diğer okullara uygulanan müfredatın aynısıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Özel eğitime gereksinim duyan öğrenci hangi sınıfta ise MEB’deki emsal sınıfın programına tabi bir eğitim- öğretim imkanından yararlanmaktadır. Görme, işitme, üstün zekalı ve zihinsel engelli öğrencilere yönelik bir DKAB müfredatı bulunmamaktadır.¹¹¹

Üniversitelerin Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programlarında zorunlu veya seçmeli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bulunmamaktadır.¹¹²Bu durum din eğitimi açısından önemli bir eksikliklerdir. Her ne kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini İlk Okul, Orta Okul ve Lisede branş öğretmenleri verse de özel eğitim öğretmenleri açısından din eğitimini alınmamış olması bir eksikliklerdir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Lisans Programlarında öğretmenlik meslek bilgisi dersleri içerisinde VII. Yarıyıl da iki ders saati Özel Eğitim dersi bulunmaktadır.¹¹³

1.9. Diyanet İşleri Başkanlığı

DİB’e bağlı Kur’an Kurslarında eğitime devam eden bireylerin yanı sıra toplumun her kesimine yönelik kurslar verilmektedir. Bu kurslardan birisi de engelli bireylere yönelik DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından görme, işitme, bedensel ve zihinsel engelli bireylere uzman eğitimciler tarafından Kur’an Kursları düzenlenmektedir. 2012-2014 yılları arasında bedensel engelli 2 bin 694, görme

¹¹⁰http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/13163715_1YEMEM_HaftalYk_Ders_DaYtYm_Yizel_gesi_Hafif_Zihin-OSB_13.09.2018_2.pdf. 11.12.2018.

¹¹¹ Saadettin Özdemir, “Türkiye’de Özel Eğitim ve Özel Eğitimde Din Eğitimi”, *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, Editörler: S. Özdemir, M. Başkonak, Grafikler yayınları, Ankara 2018, s. 26.

¹¹² http://www.vok.gov.tr/documents/10279/41805112/Ozel_Egitim_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf. 11.12.2018.

¹¹³ http://www.vok.gov.tr/documents/10279/49665/din_kulturu/21e3bf7e-9247-433d-b1e6-e2b75a691cd6. 11.12.2018.

engelli 826, işitme engelli bin 774 ve zihinsel engelli 551 kişi olmak üzere toplam 5 bin 845 engelli vatandaşa, uzman eğitimciler tarafından Kur'an eğitimi verilmiştir.¹¹⁴ DİB tarafından 20-21 Aralık 2003 tarihinde Ankara'da "Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam" (Sorunlar ve Çözüm Önerileri) konulu alanında ilk olma özelliğine sahip bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda "Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı", "Engelliler İle İlgili Hadislerin Analizi", "İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylık ve Ruhsatlar", "İslam Kültür Tarihinde Engelli Meşhurlar", "Engellilerin Sorunlarına Panoramik Bir Yaklaşım", "Engellilerin ve Ailelerinin Eğitimi ve Rehabilitasyonu", "Kişisel ve Kurumsal Bağlamda Engellilerin Desteklenmesi", "Ülkemizde Özürlülük ve Sosyal Politikaların Oluşturulması", "Özürlü Politikasında 'Pozitif Ayrımcılık' Perspektifi" ve "Özürlüler Yasa Tasarısı" konularında tebliğler sunulmuş müzakereler yapılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, engelli bireylere yönelik hizmetlerinin sürdürmektedir.

Başkanlık, 2016-2017 Yılı Kur'an Kursları uygulama esaslarında ihtiyaç olması halinde her il ve ilçede bir Kur'an kursunun engellilere eğitim vermek üzere açılması istenmiştir. Bu kapsamda, - Bedensel engelli bireylere yönelik 1.168 kurs açılmış, söz konusu kurslarda 403 öğretici görev yapmış ve 804 öğrenci eğitim görmüştür. - Görme engelli bireylere yönelik 502 kurs açılmış, bu kurslarda 165 öğretici görev yapmış ve 479 öğrenci eğitim görmüştür. - İşitme engellilere yönelik 697 kurs açılmış, bu kurslarda 189 öğretici görev yapmış ve 946 öğrenci eğitim görmüştür. - Zihinsel engelli bireylere yönelik ise 754 kurs açılmış, bu kurslarda 255 öğretici görev yapmış ve 451 öğrenci eğitim görmüştür.¹¹⁵ Ayrıca görme engelli bireyler için Braille Alfabesi ile Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kitapları hazırlanmıştır. Yine işitme engellilere yönelik özel Elif Ba ve Türk İşaret Dili ve Dini Kavramlar Sözlüğü hazırlanmıştır. Bazı camilerde hutbe ve vaazlarda işitme engelliler için görevliler tarafından işaret dili ile hizmet verilmektedir.

Yurt genelindeki camilerin büyük bir kısmında ortopedik engellilerin rahatça girebileceği şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Bahçe girişi, lavabo, abdesthane vs. yerlere uyarı levhaları ile engelliler özel bölümlere yönlendirilmiştir.

¹¹⁴ <https://www.alierbas.com.tr/diyanetten-engellilere-ozel-kuran-egitimi/>. 09.12.2018.

¹¹⁵ <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2017%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>. 10.12.2018.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çıkarılan dergilerin bazı sayıları da engellilere özel olarak çıkarılmıştır. Yine Diyanet TV’de de engellilere yönelik yayınlar yapılmaktadır. Tüm bu çalışmalar, din eğitimi bağlamında önemli bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın engelliler konusunda farkındalığına işaret etmektedir.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ZİHİNSEL ENGELLİ EĞİTİM POLİTİKALARI

2.1. Genel Bakış

Engellilik olgusu, Türkiye’de politik anlamda sosyal hizmet ve yardım alanında sosyal güvenliğin iki temel bileşeni olarak ele alınmıştır. 1930’dan 2005’e, devletçe bakılma ilkesi bağlamında malullük dışında, kimsesiz yoksullar, çocuk ve yaşlı engelliler, kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmışlardır. 1960’larda sakat hakları çalışma bağlamında ele alınırken, 1970’lerde ise, “malul” terimi, işgücü kaybı ve emeklilik koşullarındaki düzenlemelerde kullanılmıştır. 1990-2005 arasında ise tercih edilen “özürlü” kavramı olmuştur. 2014 yılına ise, ilk kez AB normları ve sosyal model bağlamında “ihtiyaç sahibi birey” olarak tanımlanarak, ağır engellilerin sosyal gelir destek programında yapılan yeni düzenlemede yoksulluk muhtaçlık anlamında kullanılmamıştır.¹¹⁶

Ülkemizde kamu politikalarında engelliliğin hak olarak görülmesi yeni sayılabilecek bir durumdur. Oysa tarihsel süreç içerisinde kurulan Türk devletlerinde sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak engellilere yönelik çağdaş devletlerin çok ötesinde hizmet verilmekte idi. Engelli kişilere yönelik destekler devletle sınırlı olmayıp hayır sahibi kişiler tarafından kurulan vakıflarda da bu hizmetler yerine getirilmekte idi.

Bu durum, engelli olgusuna politik ve insani olduğu kadar dini içerikli bir bütünleştirme adımı olarak değerlendirilebilir. Çünkü İslam dininde insan hakları, siyasi idarelerin bağıışı değil, yaratıcının bir lütfudur. Zaten amaç toplumdan dışlama değil topluma kazandırma, değer vermedir. Günümüz engelli politikalarında olması gerekende tam olarak budur: Engelliye insan olduğu için değer verme.

Engellilik politikalarında batıda özellikle II. Dünya Savaşı sonrası birtakım düzenlemelerin yapılmaya başladığını görüyoruz. Savaşlar engelli nüfusunu artıran en önemli olgulardan biridir. Bu bağlamda milyonlarca insanın öldüğü II. Dünya Savaşı’nda milyonlarca kişi de engelli hale gelmiştir. Savaşın bitmesiyle sorunlar gün yüzüne çıktığı gibi atom bombalarının ve kitle imha silahlarının etkileri günümüze değin engelli kişilerin dünyaya gelmesinde etkili olmaktadır.

¹¹⁶ Songül Sallan Gül, D.Cantürk, H. Gül, “Türkiye’de Engellilik Politikalarında Paradigma Değişimi: Muhtaç Sakattan İhtiyaç Sahibi Bireye Geçiş”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016 Sayı: CİEP Özel Sayısı, s.787.

Dünya barışını koruyup insanlığı savaş gibi önlenabilir felaketlerden korumak amacıyla kurulan, BM, kuruluşundaki veto yetkisine sahip ülkelerin (ABD, Çin, İngiltere, Fransa, Rusya) çıkarlarına aykırı hareket edememekle birlikte, engellilik olgusunun devlet, millet, bölge, ırk, cinsiyet vs. ayrımı yapmadan her toplumda görülmesinden olacak; ABD, İngiltere, Kanada gibi ülkelerde örgütlenen engelli bireyler dünya genelinde kendilerine haklar verilmesinde etkili olmuşlardır.

10 Aralık 1948’de yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1975’te 13 maddelik “Engelli Hakları Bildirgesi”ni kabul ederek “engelli kişilerin onuruna saygı gösterilmesini, en doğal hak” olarak dünyaya ilan etmiştir. Türkiye’nin de imza koyduğu bu bildiri ile engelliler, bakıma muhtaç, tüketici bireyler olmaktan çıkarılarak üretici ve onurlu bireyler olarak toplumda yerini almışlardır. Toplumun da engellilere karşı yükümlülükleri gözden geçirip yeni politikalar üretme yoluna gitmiştir.

1980’li yıllara gelindiğinde engelliler için tam katılım ve eşitlik söylemleri ön plana çıkmıştır. BM, 1981 yılını “Dünya Sakatlar On Yılı” ilan etmiştir. Türkiye’de ise aynı yıllar, yeni bir anayasa (1982) ve politik hayatta yeni açılımlar dönemi olmuştur.

1990’lı yıllara gelindiğinde engelliliğin tanımı yeniden yapılarak, bireyin toplumun fırsat eşitliğinden ve normal yaşantısından yararlanamama olarak görülmüştür. Başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere artık engellilik, devletler için sosyal güvenlikte bir hak olarak görülmeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 54. Hükümeti (REFAHYOL), tarafından 571 sayılı kanun hükmünde bir kararname ile "Özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere" Başbakanlığa bağlı olarak 25.03.1997 tarihinde Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) ihdas edilmiştir.¹¹⁷

ÖZİDA’nın görevleri arasında; özürlülüğün önlenmesi, eğitim, istihdam, rehabilitasyon, topluma uyum ve diğer konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak bulunmaktadır. ÖZİDA’nın Rehabilitasyon ve

¹¹⁷ http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluluk_terimleri_sozlugu.htm. (27.11.2018).

Eğitim Dairesi ise bütünleştirilmiş ortamlarda engelli çocuklara, gençlere, yetişkinlere her düzeyde eğitim imkânı sağlamaya yönelik çalışmaları takip etmekle görevlidir.¹¹⁸ 2005'te, AB'ye uyum sürecinde yapılan değişikliklerle engellilik kavramı, hak temelli yaklaşımı içeren bir bakışla sosyal güvenlik alanına sosyal modeli içeren bir anlayışa sahip olmuştur.¹¹⁹

Bu bilgilerden de görüldüğü gibi Türkiye'de son yıllarda engelli bireyler için olumlu politikaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Kanun ve yönetmeliklerdeki "Özürllüler" ibaresi de 25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1. maddesiyle "Engelliler" olarak değiştirilmiştir.

5378 sayılı kanunun amacı; "engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır."¹²⁰

5378 ve 6462 sayılı kanunlar ile engelli bireyleri topluma eşit şartlarda katarken aynı zamanda onları incitebilecek söylemler de terk edilmiştir.

Toplumumuzda engelli bireylerin kalplerine dokunamamış kişiler için sakat, özürllü, engelli kelimeleri belki aynı görülebilir lakin engelli birey ve aileleri açısından yapılan değişiklik sembolik de olsa olumlu etki yapmıştır. Bugün engelli bir bireye "özürllü" olarak bakmak veya bu söylem tarzıyla hitap etmek toplum tarafından da insan onur ve haysiyetine yakışmayan bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Türkiye'de son yıllarda engelliler denilince, devletin sosyal yardım olarak destek verdiği birey ve aileleri akla gelmekle birlikte, asıl önemli olan, insan olarak değer görmeleridir. Kanun önünde eşit olduğu kadar toplumsal hayatta ve özellikle eğitim alanında da engelliler eşit haklar verilmesini bekliyorlar.

3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı çatısında birleştirilmiştir. Engellilere yönelik çalışmalar bu dönemde bir sağlık sorunu olarak görülmüştür. Mesela 1921 yılında İzmir'de açılan "Özel İzmir Körler ve Sağırılar Müessesesi" 1950 yılına kadar Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermiştir.

¹¹⁸ 571 Sayılı Özürllüler İdare Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Madde 8- (Değişik: 1/7/2005- 5378/44md.).

¹¹⁹ Songül Sallan Gül, a.g.m., s. 787.

¹²⁰ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>, 30.04.2019.

1950 sonrasında yaşanan en önemli gelişme ise özel öğretimin Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesidir. Yani artık engellilerin sorunlarına sağlık problemi gözüyle değil de eğitim ihtiyacı olarak görülmesidir.

1950'den 1980'e kadar özel eğitim hizmetleri, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. Bu tarihten sonra Genel Müdürlük bünyesine alınan özel eğitim, 1983'te Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı'na dönüşmüştür.

1992'de 3797 sayılı yasa ile Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne dönüşmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Genel Müdürlük olarak temsil edilen özel eğitim, taşrada milli eğitim müdür yardımcısı ve ona bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile hizmet vermiştir.¹²¹

1997'de 573 sayılı KHK ile kurulan ÖZİDA ve 18 Ocak 2000'de çıkartılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin hakları yasal olarak güvence altına alınmıştır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde izleme ve değerlendirme ekibi, yerleştirme ve izleme ile aile katılımı, gönderme öncesi süreçler, tanılama süreçleri, eğitsel tanılama ayrı ayrı tanımlanmış, genel ilkeleri belirlenmiştir. Bunlardan başka yönetmelikte özel gereksinimli bireyler için eğitim düzenlemeleri tanımlanmış, ölçütleri, biçimleri ile kaynaştırma eğitiminde görev alacak personelin görev ve sorumlulukları, kaynaştırma eğitiminin ilkeleri belirlenmiştir. Ayrıca engelli olarak tanımlanmış öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması da aynı yönetmelikte ifade edilmiştir.¹²²

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, en son 7 Temmuz 2018 tarihinde 30471 sayı ile Resmi Gazete'de yayınlanarak güncellenmiştir. Halen bu yönetmeliğe göre özel eğitim hizmetleri verilmektedir.

70 maddeden oluşan bu yönetmeliğin amacı, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim haklarından yararlanmalarını sağlamaya yönelik usul ve esasları düzenlemektir.

Engellilerin eğitim durumları konusunda bizlere ipucu veren çalışmaların birisi de ÖZİDA'nın 2002 yılında yaptığı araştırmadır. Bu araştırmada Türkiye genel

¹²¹ Akçamete, G., Kaner, S., "Cumhuriyetin 75 Yılında Çocuğa Yönelik Özel Eğitim Çalışmaları", Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 398.

¹²² https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/kargin.htm. (28.11.2018).

nüfusunun % 13'ü okuma yazma bilmiyorken, engelli nüfusun % 36'sının okuma yazma bilmediği görülmüştür. Engellilerin % 41'i ile süregelen hastalığı olanların yaklaşık % 47,1'i ilkokul mezunudur. İlkokul sonrası eğitim düzeyi ise oldukça düşüktür. Yüksek okula devam eden engelli (bedensel, görme, işitme ve konuşma) oranı % 2,24, kronik hastalığa sahip olanlarda ise % 4,23'tür.¹²³

Eğitimin düzeyi ile yaşam kalitesi arasında olumlu bir ilişki vardır. Engelli bireylerin eğitim seviyesi arttıkça toplumsal hayata katılımı da artacaktır. Bunun sonucu olarak engelli bireyler için aşılması gereken en önemli sorunların başında eğitim gelmektedir.

2.2. Zihinsel Engellilik ve Eğitim Faaliyetleri

Zihinsel engelliliğin birçok farklı tanımı yapılmaktadır: Zihinsel engelliliğin nedenlerine göre; doğum öncesinde, anında ya da sonrasında çeşitli nedenlerle merkezi sinir sisteminde meydana gelen hasar sonucu beyin fonksiyonlarında yetersizlik veya bozukluk durumudur. Zeka testleri sonuçlarına göre; belli bir zeka bölümünün (IQ 70'in) altında kalan kişilere zihinsel engelli denilmektedir. Kişinin sosyal uyum düzeyine göre ise; çevreye uyumu, yani kişinin yaşadığı çevreye adaptasyonu, bu alandaki yetersizliğini, kontrolün veya dıştan desteğin sürdürülmesini içermektedir.¹²⁴ Bu tanımların hiçbirisi tek başına zihinsel engelliliği tanımlamada yeterli değildir. Zihinsel engellilik için bugün dünyada kabul gören tanım ise AAMR'in (Amerikan Zeka Geriliği Birliği) 1992'de yaptığı tanımdır. Bu tanıma göre: Zihinsel yetersizlik, bireyin varolan işlevlerindeki belirgin sınırlılıktır. Zihinsel işlevlerde belirgin derecede gerilik ve bununla birlikte ortaya çıkan iletişim, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal servislerden yararlanma, boş zamanlarını kullanma ve iş becerileri olarak sıralanan on uyumsal davranıştan en az iki ya da daha fazlasında yetersizlik durumudur ve bu yetersizlikler on sekiz yaştan önce ortaya çıkar.

AAMR, ilerleyen yıllarda kendi isminde de geçen zeka geriliği ifadesinin kullanımından vazgeçerek 1 Ocak 2007'de ismini Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AZGYB) olarak değiştirmiştir.

¹²³ Mustafa Öztürk, Türkiye'de Engelli Gerçeği, Müsiad Cep Kitapları, İstanbul 2011, s. 24.

¹²⁴ Semra Öztürk, "Zihin Engelli Çocuklar", Engelli Çocuklar, Arşiv Yayınları, İzmir 2002, s.8.

Türkiye’de ise 2006’da çıkan yönetmelikte, zihinsel yetersizliği olan birey, zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altındaki farklılık gösteren, buna bağlı olarak sosyal, kavramsal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri olan, bu özellikleri on sekiz yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitimi ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanmıştır.

Zihinsel engellilik, zihinsel yetersizlikleri bulunan bireyleri ifade eder. Zeka geriliği olanlar (mental retardasyon), Down sendromu, Fenilketonüri (zeka geriliğine yol açmışsa) bu gruba girer.¹²⁵

Ülkemizde zihin engelli bireylerin eğitimine dair ilk çalışmalar 1950’li yılların başında Ankara’da başlatılmıştır.

Talim ve Terbiye Kurulu’nun, 24.4.1952 Tarih ve 50 Sayılı “Arızalı öğrencilerin diğer öğrencilerle eşit şartlar içinde okullara alınmasını” kararı ve 14.5.1952 Tarih ve 52 Sayılı “Özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklara mahsus uzmanlaşmış öğretmenlerini yetiştirmek için bölüm açılması” kararları bu konuda yapılan çalışmalara bir başlangıçtır.¹²⁶

Bu kararlar doğrultusunda Gazi Eğitim Enstitüsü’ne bağlı bağımsız bir özel eğitim bölümü açılarak, burada geri zekâlı ve üstün zekâlı çocukların eğitimi olmak üzere iki alanda uzman yetiştirilmesi planlanmıştır.¹²⁷

Ne yazık ki açılan bu okul, 1955’te 60 mezun verdikten sonra kapanmıştır. Zihin engelli çocuklar için öğretmen yetiştirme çabalarına daha sonraları 1965’te Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde Özel Eğitim Bölümünün açılmasıyla yeniden başlanılmıştır. Günümüz itibari ile 24 devlet üniversitesi, 20 vakıf üniversitesi ve 16 KKTC üniversiteleri olmak üzere 60 üniversitede Özel Eğitim Bölümlerinde öğretmen yetiştirilmektedir.

Özel eğitim öğretmenlerinin özel sektör tarafından açılan ve devlet tarafından öğrencilerin giderlerinin karşılandığı Özel Rehabilitasyon merkezlerinde daha iyi ekonomik şartlarda çalıştırılmalarından dolayı, devlet okullarında halen ciddi oranlarda özel eğitim öğretmeni ihtiyacı vardır. Var olan bu öğretmen açığı ihtiyacı kısa süreli kurslar ile diğer branşlardan ve ücretli öğretmenler tarafından sağlanmaktadır. Bu durum, özel eğitimde eğitim hizmet kalitesini düşürmektedir.

¹²⁵ Mustafa Öztürk, Türkiye’de Engelli Gerçeği, Müsiad Cep Kitapları, İstanbul 2011, s. 19,

¹²⁶ Ömer Gün, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın Çalışmaları (1946-1973), Selçuk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s.88-89.

¹²⁷ Bülbin Sucuoğlu, Zihin Engelliler ve Eğitimleri, Kök Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara 2017, s. 41.

Türkiye’de özel eğitim hizmetleri büyük oranda devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel eğitim kurumlarının yaptığı çalışmalar da devlet tarafından desteklenmektedir. Gönüllü kuruluşlar tarafından düzenlenen çalıştay, seminer, konferans ve toplantılar ile engelli bireylerin aileleri ve toplum bilinçlendirilmektedir.

Özel eğitim hizmeti alması gereken zihinsel engelli bireyleri engel durumlarına göre dört başlık altında değerlendirmemiz mümkündür:

2.2.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:

Özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan, zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği bulunan birey demektir.

2.2.2. Orta Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:

Özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan, zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında oldukça ihtiyaç sahibi birey demektir.

2.2.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:

Yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan, zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren birey demektir.

2.2.4. Çok Ağır Düzeyde Zihinsel Engelli Birey:

Yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan, zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan birey¹²⁸ olarak değerlendirilebiliriz.

¹²⁸ Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 4, Sayı: 30471, Tarih: 07.07.2018.

2.3. Gönüllü Kuruluşların Yaptığı Çalışmalar

Gönüllü kuruluşların yaptığı çalışmalara örnek olarak Zihinsel Engellilere Destek Derneği'nin "Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı"nı verebiliriz. Küçük Adımlar olarak bilinen bu program, 1995'te Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü ile imzalanan ortak çalışmayla başlamış ardında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü ile imzalanan protokoller ile devam etmiştir. Küçük Adımlar, 1974 yılından beri Avustralya Macquarie Üniversitesi Down sendromu Programı birimince hazırlanan sekiz kitaptan oluşmaktadır.

Macquarie Üniversitesi Özel Eğitim Merkezi Müdürü James Ward, Küçük Adımları şöyle tarif etmektedir: *"Okul öncesi dönemdeki gelişimsel geriliği olan çocukların öğretimine yardımcı olmaya yönelik bir program olup bu program, yoğun öğretim deneyimlerinin, çocukların öğrenmesi konusunda yapılan çağdaş araştırma bulgularının ve dikkatli denemelerin birleşmesi ile oluşturulmuştur."*¹²⁹

Küçük Adımlar, erken eğitim içerikli bir program olup 0 -4 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan çocuklar açısından eğitime erken başlanması demektir. Bu çocukların ilk öğretmenleri olan anne ve babalarına yönelik olmakla birlikte öğretmenler, terapistler ve öğrenciler tarafından da kullanılabilir. Çocukların ev ortamında eğitilebilmesini sağlayan ve esnek bir şekilde uygulanabilen Küçük Adımlar'ı her eğitim düzeydeki anne ve baba kolaylıkla uygulayabilir.

Küçük Adımlar, Down sendromu Programı'nda hazırlanmış bir materyal olmakla birlikte yalnızca Down sendromlu çocuklara yönelik olmayıp gelişimsel geriliği olan diğer zihinsel engelli çocuklara da uygulanabilen bir erken eğitim programıdır.

Küçük Adımlar'ın ilkelerinden bazıları şunlardır:

*Bütün çocuklar öğrenebilir. Zihinsel geriliği olan çocuk daha yavaş öğrenir ama öğrenebilir.

*Ebeveynler, çocukların ilk ve en önemli öğretmenleridir.

*Her çocuk ve her aile farklıdır. Başarılı bir program, hem çocuğun hem de ailenin gereksinimlerini karşılamalıdır.

¹²⁹ Moira Pieterse ve Arkadaşları, Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı, Ed. Gönül Kıcaali-İftar, Zihinsel Engellilere Destek Derneği, İstanbul 2001.

*Yaşamın ilk yılları, öğrenme için çok önemlidir. Eğitim, çocuğun sorunu anlaşılır anlaşılmaz başlamalıdır.

Ülkemizde 2000 yılında çıkarılan Özel Eğitim Yönetmeliğinde ilk kez 3 yaştan küçük olan engelli çocuklar için erken eğitim hizmetlerine yer verilmiş; 2006 yönetmeliğinde de erken çocukluk özel eğitim hizmetleri “0-36 ay arasındaki çocukları kapsayan eğitim hizmetleri” olarak tanımlanmıştır. Erken eğitim hizmetlerinin Küçük Adımlar’da olduğu gibi ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi yolu ile yapılacağı, bu hizmetlerin okul ve kurumlarda verilebileceği gibi evde de verilebileceği belirtilmiştir. Yönetmelikte benzer şekilde engelli çocuklar için okul öncesi eğitim hizmetleri de açıklanmış ve 37-72 ay arasındaki özel gereksinimli küçük çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirerek, özellikle engelli olmayan çocukların devam ettikleri okul öncesi kurumlarda eğitiminin yapılması gerekliliği öncelikle vurgulanmıştır.¹³⁰

Bir başka gönüllü kuruluş ise Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı’dır. 1979’da aileler tarafından dernek olarak kurulup 1984’te vakfa dönüşmüştür. 1986’da Zihinsel Engelliler Köyü’nün temelini atan vakıf, 1991’de eğitim merkezi ve zihin engellilerin kalabileceği yatılı bölümü hizmete sokmuştur. 2000’de ise atölye çalışmaları başlatılmış ve gittikçe bu çalışmalar çeşitlendirilmiştir.¹³¹

Günümüzde bu iki örneğini verdiğimiz gönüllü kuruluşun yanında birçok ulusal ve yerel gönüllü kuruluş ve özel rehabilitasyon merkezi hizmet vermektedir.

İl-ilçe Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından incelenen zihinsel engelli bireyler, Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu kararı ile devlet okullarına Tam Zamanlı Kaynaştırma(TZK), Yarı Zamanlı Kaynaştırma(YZK) ve Özel Eğitim Sınıfı’na (İmam Hatip Okulları hariç) yerleştirilmektedir. Tam Zamanlı Kaynaştırma kararı verilen bireyler için Destek Eğitim Odası hizmeti verilmektedir. Ağır düzeydeki engelliler ise Özel Eğitim Uygulama Okulları’na yerleştirilmektedir.

2.4. Destek Eğitim Odası

¹³⁰ Bülbin Sucuoğlu, Zihin Engelliler ve Eğitimleri, Ed. Bülbin Sucuoğlu, Kök Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara 2017, s. 205.

¹³¹ Bülbin Sucuoğlu, a.g.e., s. 43.

Özel yetenekli öğrenciler ile tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilere ihtiyaç duydukları alanlarda destek eğitim hizmetleri verilmesi için düzenlenmiş ortamdır. Bu odanın amacı, zihin engelli öğrenciye ve öğretmenine destek olmaktır. Böylece öğrencinin genel eğitim sınıfında daha iyi performans göstermesi sağlanır.

2.5. Özel Eğitim

Eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen, eğitim yeterlilikleri, bireysel ve gelişim özellikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitimidir.

2.6. Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak her tür ve kademede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla verilen eğitimidir.¹³²

2.7. Rehberlik Araştırma Merkezi

Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitsel değerlendirme ve tanılama işlemlerini yaparak uygun eğitim ortamı ile programlara yönlendiren, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini sunan ve koordinesini sağlayan merkezdir.¹³³

Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, engelli bireyler için en uygun okulu belirlemede önemli bir görev yerine getirmektedir. Bunu yaparken öğrencinin akademik başarı durumu yanında doğal üye konumunda olan ailenin görüşünün de dikkate alınması başarıyı artıran bir etkidir.

Ülkemizde din eğitimi bağlamında orta okul ve lise düzeyinde eğitim veren İmam Hatip Okullarında son çıkan ÖEHY'e göre özel eğitim sınıfı açılmamaktadır (ÖEHY, Madde 27/2). Bu durum hafif düzeyde engelli çocukların İmam Hatip Okullarına gitmesine engel teşkil etmektedir. Daha önceden bu sorun yok iken MEB, Özel Eğitim

¹³² Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 4, Sayı: 30471, Tarih: 07.07.2018.

¹³³ http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_organ_egitim_2017_2018.pdf, 11.12.2018.

ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 20.11.2017 tarih ve Özel Eğitim Sınıfı konulu yazısı ile İmam Hatipler bünyesinde olan Özel Eğitim sınıflarının kapatılması istenmiştir. Buna gerekçe olarak ise hafif zihinsel engelli çocukların İmam Hatip Okullarında zorunlu aldıkları dersleri diğer okullarda seçmeli olarak alabilecekleri ve “din görevlisi olamayacak” olmalarıdır. Velilerin bilinçli bir şekilde engelli çocuklarını İmam Hatip Okullarına gönderme taleplerine rağmen son çıkan (07.07.2018) ÖEH Yönetmeliği ile bu talepler de engellenmiştir.

İmam Hatipleri sadece din görevlisi yetiştiren okullar olarak gören bakış açısının sonucu olan bu gelişme, zihinsel engelliler olduğu kadar mevcut İmam Hatip Okullarına giden diğer öğrenciler açısından da yanlış bir durumdur. Çünkü İmam Hatip liselerinden mezun olan öğrenciler üniversitelerin bütün bölümlerine gidebilmektedir. Ülkemizde 28 Şubat sonrası İmam Hatipler için olumsuz durumlar yaşanmışsa da günümüzde böyle bir sorun yoktur.

2.8. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler İçin Öğretim Programları

Destek hizmetlerinin sağlandığı bir eğitim kurumunda hafif zihinsel engelli öğrenciler özel programlara ihtiyaç duymamaktadır. Akranlarıyla birlikte eğitim gören bu bireyler için üç farklı öğretim modeli geliştirilmiştir:

2.8.1. Yaşam Merkezi Model:

Bu modelde odaklanılan konu yaşam becerileridir. Burada amaç bireyin toplum içinde gerek duyduğu becerileri pratik olarak öğrenmesini sağlamaktır. Aynı zamanda bu model ile birey iş sahibi olmak için gerekli becerileri de öğrenir.

2.8.2. Süreç Öğretimi Modeli:

Zihinsel engelli bireylerin yetersizliklerinin düzeltilmesi ve zihinsel süreçlerin öğretimi özel eğitimin önemli bir konusu olmuştur. Program ile akademik beceriler ya da diğer hedef becerilerin tek tek öğretilmesi yerine tüm becerilerin öğretimini kolaylaştıracak zihinsel süreçlerin öğretilmesi amaçlanmıştır.

2.8.3. Akademik Model:

Hafif zihinsel engelli bireylerin en fazla karşı karşıya kaldıkları modeldir. Okuma ve matematik gibi temel akademik becerilerin geliştirilmesi hedeflenen model genel eğitim programına oldukça yakındır.¹³⁴

Türkiye’de zihinsel engelli çocuklar için ağır düzeyde olanlara yönelik eğitim uygulama okulları programı var iken, orta ve hafif düzey zihinsel engelliler için ise özel eğitim sınıfları vardır. Hafif düzeydeki zihinsel engelli çocuklar RAM incelemesi ve Rehberlik Hizmetleri Kurulu kararı ile TZK ve YZK olarak da eğitim almaktadır. Bu programların dışında iş okullarında uygulanan iş ve meslek okulları programı da bulunmaktadır. Kısacası her düzeydeki zihinsel engelli birey için ülkemizde eğitim kurumu bulunmakta ve her geçen gün iyileştirme çalışmaları devam etmektedir. Engelli bireylerin engellerini kaldırabildiğimiz oranda sosyal devlet olmuşuz demektir.

2.9. TÖSSFED (Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu)

Zihinsel engelli bireylerin akademik eğitim faaliyetleri yanında ulusal ve uluslararası alanda sportif eğitimleri için TÖSSFED (Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu) kurulmuştur.¹³⁵

TÖSSFED bünyesinde; atletizm, basketbol, binicilik, bisiklet, bowling, bocce, jimnastik, futbol, futsal, kayak, masa tenisi, tenis, voleybol ve yüzme branşlarında özel bireylere spor eğitimi verilerek onların kendilerini gerçekleştirme ve özgüven kazanma imkânı verilmektedir.

Yapılan spor müsabakalarında mental, otizm ve down sendromu olan bireyler ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu turnuvalar aynı zamanda ülkemizin değişik bölgelerindeki sporcuların tanışması, kaynaşması, sosyalleşmesi, sporun getirdiği kardeşlik ikliminin yanında özel birey ailelerini de bir araya getirerek bilgi paylaşımını sağlamaktadır.

¹³⁴ Bülbin Sucuoğlu, a.g.e., s. 235-236.

¹³⁵ <http://www.tossfed.gov.tr/tarihce/> 08.12.2018.

3. BÖLÜM: DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN VE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN ENGELLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

3.1. Verilerin Analizi ve Tartışılması (Kastamonu Örneği)

Tüik'in 1 şubat 2019'da açıkladığı nüfus verilerine göre Kastamonu nüfusu 383 373'tür. 2002'de ÖZİDA ve TÜİK tarafından yapılan Türkiye engelliler araştırmasına göre nüfusun %12.29'u engellidir.¹³⁶ Yeni yapılan nüfus sayımına göre Kastamonu'da yaklaşık 47 000 engelli birey olması tahmin edilmektedir. Bunun içerisinde her türlü engel grubu dahildir. Şu anki verilere göre engelli nüfusuna ait net bir rakam verilmemiştir.

Kastamonu Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü verilerine göre 3221 birey evde bakım ve sosyal hizmetlerden faydalanmaktadır. Bunların 33'ü Down sendromlu bireydir. Değişik yaş ve cinsiyet gruplarından oluşan bu bireylerin belirlenmesinde sağlık raporunda "Down sendromlu" ibaresi veri olarak alınmıştır. Bunların dışında raporunda Down sendromlu yerine hafif zihinsel engelli (Hafif MR) yazan bireyler de bulunmakla birlikte tespiti yapılamamıştır.

Kastamonu il Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik Araştırma Merkezi verilerine göre il genelinde üç bin üç yüz otuz beş engelli birey vardır. Bunların iki bin altmışı eğitime devam etmektedir. Down sendromlu bireylere ait herhangi bir ayrı kayıt tutulmamaktadır.

Kastamonu il genelindeki özel eğitim sınıfı sayısı yetmiş dokuzdur. Bu okullarda özel eğitim sınıfına devam eden öğrenci sayısı üç yüz altmış beştir. Bu sayıya otizmlili bireyler için açılan sınıflar da dahildir. İl merkezinde iki okul üç de ortaokul düzeyinde özel eğitim sınıfı vardır. Bu okullara devam eden dört Down sendromlu birey vardır. Hüseyin Üster Özel Eğitim Uygulama Okulu (I. II. III. Kademe)'nda sekiz ve lise statüsündeki İhsan Ozanoğlu Özel Eğitim ve Meslek Okulu'nda ise altı Down sendromlu birey eğitim görmektedir. Bir birey ise Tam Zaman Kaynaştırma olarak ortaokula devam etmektedir. Toplamda il merkezinde resmi okullara devam eden Down sendromlu özel birey sayısı yirmidir.

¹³⁶ <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>. 12.11.2018.

Kastamonu il genelinde merkezde dört, Abana'da bir, Cide'de bir ve Tosya'da bir olmak üzere toplam yedi özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bu merkezlere devam eden özel birey sayısı bin sekiz yüz yirmi birdir (Ocak 2019). Bu merkezlerin verilerine göre Kastamonu merkezde elli dört, Abana'da dört, Cide'de altı, Tosya'da iki olmak üzere toplam altmış altı Down sendromlu özel birey vardır. Bu sayı aynı zamanda Kastamonu'da resmi olarak ispatlayabileceğimiz Down sendromlu birey sayısıdır. Bu verinin dışında yaş itibari ile eğitime devam etmeyen bireyler de olması muhtemeldir. Bunun tespiti ise kurumlarda Down sendromlu birey istatistiğinin tutulmaması nedeniyle mümkün olmamıştır.

Tablo: 2 Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik Araştırma Merkezi Verilerine Göre Kastamonu'daki Özel Eğitim Kurumu, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (Ocak 2019)

Kastamonu İl Geneli Özel Birey Sayısı	3335
Kastamonu İl Geneli Eğitime Devam Eden Özel Birey Sayısı	2060
Kastamonu İl Geneli Down sendromlu Özel Birey Sayısı	66
Kastamonu İl Geneli Devlete Ait Özel Eğitim Uygulama ve Merkez Sayısı	1 Anaokulu, 1 Uygulama Okulu, 1 Mesleki Uygulama Okulu
Kastamonu İl Geneli Özel, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Sayısı	7
Özel, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine Devam Eden Özel Birey Sayısı	1820
Kastamonu İl Geneli Özel Eğitim Sınıfı Sayısı	78
Özel Eğitim Sınıflarına devam Eden Özel Birey Sayısı	365
Kastamonu İl Geneli Özel Eğitim Dersine Giren Branş Öğretmen Sayısı	76

Kastamonu İl Geneli Özel Eğitim Dersine Giren Ücretli Öğretmen Sayısı	136
---	-----

Kastamonu merkezinde Türkiye Sakatlar Derneği, Özel Bireyler ve Aileleri Dayanışma Derneği, Görme Engelliler Derneği ve Down Sendromlular Derneği olmak üzere şubesi olan dört sivil toplum kuruluşu vardır. Araştırmamızda bu derneklerden de veri desteği aldık. Ailelere ulaşma konusunda oldukça yararlı çalışmalar yapıldı. Araştırmada görüşme yapılan Down sendromlu bireylerin yirmi üçü erkek, on üç kişisi ise bayan özel bireydir. Veliler ise yirmi yedi kişisi anne, dört öz baba, bir üvey baba-anne (Kardeşinin çocuğunu evlatlık almış, Ulusoy), birer abla-kardeş, bir yenge ve bir dededir. Türkiye’de başka örneği var mı bilmiyoruz ama görüşme yapılan annelerden birisinin ikiz çocuklarının ikisi de Down sendromlu (Köseoğlu¹³⁷) özel bireydir. Bir özel bireyin anne- babası vefat etmiştir, diğerleri sağdır. Yaşı en büyük özel birey otuz dokuz, en küçük ise dokuz aylıktır.

Tablo: 3 Görüşme Yapılan Velilerin Eğitim Durumu

Okur Yazar Değil	2
İlk Okul	13
Orta Okul	2
Lise	10
Ön Lisans	3
Lisans	6
Toplam:	36

Velilerin eğitim durumu ise şöyledir: On üç veli ilkokul, iki veli ortaokul, on veli lise, üç veli ön lisans ve altı veli üniversite lisans mezunudur. İki veli ise okula gitmediğini beyan etmiştir. Bu durum Down sendromlu bireye sahip olmada eğitim farkının etkili olmadığını, her eğitim düzeyinde kişinin özel bireyi olabileceğini göstermektedir. Görüşme yapılan velilerin tamamı eşleri ile birlikte. Fakat toplumda ayrı olan özel birey ailelerinin varlığı da mümkündür. Nitekim eşinden ayrılan bir anneye ulaşılmaya çalışıldı ise de görüşme için olumlu yanıt alınamamıştır.

¹³⁷ Görüşme- 25.

Down sendromlu bireye sahip olan aileler daha sonra başka çocuklarının da Down sendromlu olma ihtimali nedeniyle tek çocukla hayatlarını devam edebilmektedir. Çalışmamızdaki ilk çocuğu Down sendromlu olan dört ailenin başka çocuğu yoktur. İlk çocuğu Down sendromlu olan sekiz aile ise daha sonra başka çocuk sahibi olmuştur. Bunların hiç birinin ikinci bir Down sendromlu çocuğu yoktur. İkiz olan Down sendromlu ailenin ise üçüncü çocukları normaldir. Özel birey çocukların kendisinden sonra kardeşinin olması psiko-motor, dil, bilişsel, sosyal ve öz bakım becerilerinin gelişmesinde olumlu etkiye sahiptir. Çocukların model alma yolu ile birbirlerine örneklik etmesi nedeniyle ailenin Down sendromlu birey sonrasında dilediği kadar çocuk sahibi olması olumlu bir durumdur.

3.2. Ailelerin Down sendromu hakkında daha önceden bilgilerinin olup olmadığı, hamilelik süreci ve sonrası ilk tepkiler ile ilgili görüşleri

Behlül Tokur'un yaptığı bir araştırmaya göre 57 katılımcıdan sadece birinin Down sendromunun ne olduğunu bildiği, geri kalanın ise daha önce böyle bir şey duymadığı görülmüştür. Bilgi sahibi aile de medya aracılığı görüp bildiklerini, detaylı bilgi sahibi olmadıklarını beyan etmiştir. Bu durumun en önemli nedeni, katılımcılardan hiç birinin yakın ya da uzak akrabalarında veya çevrelerinde Down sendromlu bireylere sahip kişilerin bulunmayışı veya daha önceden böyle bireyleri hiç fark etmemeleridir.¹³⁸

İlk insanın yaratılışından günümüze değin dünyaya gelen her insan Allah'ın dilemesi ile hayat bulmuştur. Nice aileler çocuk hasreti ile yanıp tutuşurken, üstelik tıbben tüm imkanları zorladıkları halde çocukları olmamaktadır.

Eşinin ailesinde Down sendromlu veya başka bir engelli olması nedeniyle dünyaya gelen Down sendromlu çocuklarının nedeni olarak eşini suçlu görülmesine rastlanılmaktadır(Gülen, Uysal, Ünal).

Down sendromu genetik bir durum ve dünyada nedeni tam bilinmez iken eşlerden birisinin kendisini veya eşini suçlu görmesi doğru değildir. Hayata her şeyden habersiz gözlerini açan ve en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda bireyin anne baba sevgisinden mahrum kalmasına neden olmaktadır. Ve yıllar geri gelmemektedir.

¹³⁸ Behlül Tokur, İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek: İmtihan, Fecr Yayınları, Ankara 2018, s. 92-93.

“Kendi insanın söylemesi sizi daha çok üzüyor, eğitim seviyesi düşük olan ailelerin kabullenmesi daha kolay oluyor. Eşim mükemmeliyetçi. Bir yıl ‘Çok eziyet çekecekse emanetini al, hayırlısı ise yaşat’ diye dua etti. On beş yaşında anca kabullendi. Kardeşimin engelli oluşu nedeniyle ben suçlu görüldüm. Şimdi babası benden çok seviyor ama o ilk yıllar çok yıpratıcı oldu.”¹³⁹

Eğitim seviyesi arttıkça bilgi birikiminin ve olaylara objektif bakımın da artması beklenir. Fakat burada olduğu gibi toplumsal statüleri nedeniyle bazı kişiler kendilerini dört dörtlük görebilir ve ailesindeki herkesin de böyle olmasını isteyebilir. Şu bir gerçek ki çocuğunuzun Down sendromlu oluşunda sizin ve eşinizin bir dahli yoktur. Bunu Allah dilemiştir. Siz de çocuğunuz gibi özelsiniz, bilerseniz.

İnsan yaşadığı olayları kabullenmemede savunma mekanizmalarına sarılabilmektedir. En çok da yansıtma denilen ve sorunun kaynağını dışarıda arayan yaklaşımla kendini temize çıkarmaya ya da kendini rahatlatmaya gidebilir. Ancak bu durum eşlerden birini hiç hak etmediği bir bunalıma sokabilir. Aileye sevgi tohumları saçacak yeni bireyin ilk anlarında o mutluluğu engelleyecek her türlü suçlayıcı yaklaşımlardan kaçınmak gerekmektedir.

Allah’ın izni olmadan başa gelen bir musibet yoktur¹⁴⁰ ayeti başa gelen her musibetin Allah’ın ilahi iradesinin bir sonucu olduğunu göstermektedir. İnsanların herhangi bir organındaki engel ve hastalık birer musibet olup bu durum Allah’ın izni ile meydana gelmiştir. Allah’ın izni yani ilahi irade olmadan bırakın bir musibet ya da engeli hiçbir kimse Allah’ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez¹⁴¹ bile.

Bizler dünyaya gelirken anne babamızı, cinsiyetimizi, milliyetimizi veya başka bir şeyi seçmedik. Çocuklarımız da öyle. O halde bunun tersini düşünüp eşimizi suçlamışsak şimdi özür dileyip helallik isteme zamanıdır, özel bireyinizin ellerinden birlikte tutarak onun için iyi şeyler yapma zamanıdır.

Araştırmalar özellikle anne yaşının ilerlemiş olmasını istatistikî olarak verse de her yaşta Down sendromlu birey dünyaya getiren anneler vardır.

Tablo: 1 Down sendromlu Bireylerin Anne Yaşları

¹³⁹ Görüşme- 3.

¹⁴⁰ Teğabün, 64/11.

¹⁴¹ Al-i İmran, 3/145.

Annelik Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı	Annenin Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı	Annenin Yaşı	Down Sendromu Görülme Sıklığı
20	2000 de 1	30	900 del	40	100 del
21	1700 del	31	800 del	41	80 del
22	1500 del	32	720 del	42	70 del
23	1400 del	33	600 del	43	50 del
24	1300 del	34	450 del	44	40 dal
25	1200 del	35	350 del	45	30 dal
26	1100 del	36	300 del	46	25 del
27	1050 del	37	250 del	47	20 del
28	1000 del	38	200 del	48	15 del
29	950 del	39	150 del	49	10 dal

Kaynak: What Is Down Syndrome? 05.02.2014, <http://m.viv.ndss.org/Down-Syndrome/What-Is-Down-Syndrome>

Down sendromunun sıklığı ile ilişkili olarak annenin yaşının ilerlemiş olması, tek istatistikî veridir. Ancak, genç kadınlarda daha yüksek doğum oranları nedeniyle, Down sendromlu çocukların % 80'i 35 yaş altı kadınlar tarafından dünyaya getirilmektedir. Klasik bilinenin aksine, son yıllarda yapılan araştırmalar, kromozom bölünmezliğinin yalnızca anne yumurtasından değil baba sperminden de kaynaklanabileceğini göstermiştir.¹⁴²

Veli görüşmemize katılan yirmi iki anneden iki anne, yirmi yaşın altında iken Down sendromlu birey dünyaya getirdiklerini beyan ettiler. Yirmi otuz yaş aralığında Down sendromlu birey dünyaya getiren anne sayısı ise on üçtür. Otuz bir yaş ile kırk yaş aralığında ise altı annenin Down sendromlu özel bireyi olmuştur. Kırk yaş üzerinde ise bir annenin Down sendromlu bir bebeği dünyaya getirdiği tespit edilmiştir.

Tablo-4 Görüşme Yapılan Annelerin Down Sendromlu Bebek Doğumundaki Yaşları

20 Yaş altı	2
20- 30 Yaş	13
31- 40 Yaş	10
40 Yaş üzeri	2
Toplam	27

¹⁴² <https://onedio.com/haber/11-madde-ile-down-sendromu-tipki-sizin-gibiyiz-1-farkla--473063> 11.10.2017.

Bizim yaptığımız bu çalışma da Down sendromu konusunda anne yaşının etkili olmadığını göstermektedir. Çünkü annelerin çok büyük bir bölümü yirmili yaşlarda Down sendromlu bir özel birey sahibi olmuşlardır. Sadece istatistiki rakamlara bakarak anne yaşının ileri olması Down sendromuna neden olur demek yanlıştır. Her yaştan anne için Down sendromlu bir bireyin dünyaya getirilmesi mümkündür. Bizim araştırmamızda yirmili yaştaki annelerin yoğunluğu Down sendromlu bireyler için yaş sınırlaması yapmadığımızdandır. Çünkü günümüzden 15-20 yıl öncesindeki evlenme yaşının düşüklüğü sebebiyle ağırlıklı olarak yirmili yaşlarda doğumlar görülmüştür. Eğer biz güncel olarak son beş yılı alsa idik, günümüzde kadınların akademik durum, kariyer ve iş hayatında daha çok aktif olmaları gibi nedenlerden evlilik yaşının ilerlemesine bağlı olarak Down sendromlu bireye sahip olma ağırlıklı olarak otuzlu yaşlar çıkacaktı.

Dünyaya gelen her çocukla birlikte bu çocukların annesinin yaşına bağlı olmaksızın Down sendromlu olma ihtimali olacaktır. Dolayısı ile hiçbir anne yaşından dolayı kendini suçlu görmemeli. Bu baba için de geçerlidir. Çünkü Down sendromu genetik bir bozukluk yani anomalidir. Fazladan bir yirmi birinci kromozom olmasıyla oluşan bir durum.¹⁴³ Anneden olduğu gibi babadan da geçme durumu olabilir. 21. Kromozom babadan gelip ikili yerine üçlü bölünürse annenin yaşı kaç olursa olsun çocuk Down sendromlu dünyaya gelecektir.

Biz araştırmamızda anne yaşının Down sendromlu bireylerin dünyaya gelmesinde etkili olmadığını düşünüyoruz. Aksini düşünen araştırmacılar babanın yaşını da araştırmalıdır.

3.3. Süreç içerisinde yeterli bilgilendirme yapıp yapılmadığı, yaşanan sıkıntılar ve destek ihtiyacı

Araştırmamızda hamilelik döneminde Down sendromlu, engelli, riskli veya başka bir isimle hamileliğin sorunlu olabileceğini bilen anneler ile görüşülmüştür. Genelde tarama testleri ile riskli olabileceğini öğrenmişlerdir.

¹⁴³ Helena Krakjic, Berke'nin Down Sendromu Hikayesi, Çev.: S. Elif Opşin, Tübitak Yayınları, Ankara 2015.

Kuvvet, “Hamilelik sürecinde üçlü tarama testi ile belli oldu, kötü ya da olumsuz tepkimiz olmadı, hamileliği sonlandırmayı düşünmedik” derken kendilerine herhangi bir danışma veya rehberliğin yapılmadığını söylemiştir.

Hasdemir, “Üçlü tarama testinde ense kalınlığına bakarak belli oldu. Şaşırdık, başka doktora gittik. Hamileliği sonlandırmayı düşündüm. Sonra vazgeçtim. Dini danışma konusunda bazı bilgiler aldım.” Bunun dışında aile hastane tarafından da bilgilendirilmiştir.

Çendek, “İkili ve üçlü taramalarda risk yüksek çıkmıştı. Tevekkül ettik, dini temellere dayalı bir aile yapımız var. Bizi ilgilendiren tek şey eşlik eden bir rahatsızlığının olup olmadığı oldu. Sadece bunun endişesini taşıdık.” Ayrıca “Tıbbi açıdan bilgilendirilmek ailede suç aramayı ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Dini açıdan bakışı rahatlatır. Çocuğu suç veya ceza olmaktan çıkarır diye düşünüyorum” demiştir.

Bilgiç, “Hamilelikte tarama testlerinde şüphelenildi. Yaşa bağlandı.(37) Amniyosentezi kabul etmedik. Diğer engel durumları için de eğitim verilmeli.” Bilgisini vermiştir.

Köseoğlu¹⁴⁴, “İkili tarama ve üçlü tarama yapılmasına rağmen normal çıkmıştı. Şaşırdık, kabullenmedik.” Derken tam teşhisin doğum sonrasında olduğunu söylemiştir.

Özden, “Öncelikle hamilelik dönemlerinde kişilere özel destek verilmeli. Doktorların hamileliği sonlandırma teklifleri üzerinde tıp eğitimi ve ahlaki eğitim gözden geçirilmeli. Özel çocuğu olan aileler tarafından tecrübeler ailelere aktarılmalı. Dini ve manevi eğitim desteği uzman kişiler tarafından mutlaka verilmeli.” Demiştir.

Yıldız, “Beş aylık iken tarama testlerinde belli oldu, çocuk canlanmıştı. Doktorlar çocuğu almak istediler. Allah’tan gelene boynumuz kıldan incedir dedik aldırmadık.Aldırmayı söyleyen doktordan soğuduk. O doktora tepkiliyiz. Sonraki çocuğunuz da Down sendromlu olur dedi fakat sonraki çocuğumuz normal. Doktoru değiştirdik. Sebepler kesin söylenmemeli, doktorlar bu süreçte daha dikkatli olmalı.” Bilgisini vermiştir.

Sürem, “Hamileliğim biraz sıkıntılı geçiyordu. Doktor rutin kontrollerini yapıyordu, tahlil vermeme istedi, verdim. Aylık kontrollere gidiyordum, o ay gidemeyip bir sonraki ay gittiğimde bebeğim canlanmıştı. İki çocuğum gözümün önünde oynuyor ve

¹⁴⁴ Görüşme- 21.

karnımdaki bebeğim de abisi ve ablasına eşlik ediyordu sanki. Ama çok yavaşça 'bir kalp atışı gibi.' Doktorumuzla randevu tarihi geldi. Tahlil sonuçlarını eline alınca doktor masadan fırladı. 'Yan odaya geç , çocuğu sonlandıracağız.' Hiçbir açıklama yok, yargısız infazdı sanki. Neden?, Ne var? 'Tahlil sonuçları yüksek riskli bir hamilelik var, devlet bu çocukların doğumunu istemiyor, kaç aylık olursa olsun sonlandırılması gerek' dedi. Hemen oradan ayrıldım. Diğer iki doğumum normal ve kolay olmuştu. Bunu da evde doğururum, dedim. Amniyosentez, yani karından su aldırma tavsiye edilmişti. O işlemde de düşük olma ihtimali nedeniyle yaptırmadık. Bu doktorumuz dışında üç doktora daha gittik. Biri 'kafası büyük ayakları küçük' dedi. Diğeri 'hiçbir şeyi yok' dedi. Duyduk ki Samsun'da gelişmiş ultrason varmış, en ince ayrıntısına kadar gösteriyormuş. Gittik oradaki doktor da 'çok sağlıklı bir çocuk, hiçbir şeyi yok' dedi. Verilen tahmini doğum tarihlerinin hiçbirini tutmadı, aniden ve kolay bir doğum gerçekleşti. Görünüş itibari ile sağlıklı ve normal bir bebektir. Ta ki çocuk doktorumuz, 19 Mayıs Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Genetik Bölümüne sevk edene kadar. Tahliller, tahliller... Hafta içi her gün fakülte gidip gelme... Sekiz farklı bölümde (Genetik, göz, kulak, hemotoloji, kalp...) incelemeler oldu. Beş buçuk aylık iken genetik raporu çıktı. Genetik Profesörü doktor, diğer iki çocuğu da istedi, beş kişilik aile bekliyoruz... Doktor bir türlü neticeyi söyleyemiyor ve sonunda 'çocuğunuz Down sendromlu' diyebildi. Asistan doktorlar 'ama hocam nasıl olur? Çocuk hiç benzemiyor, bize bir kez daha inceleme fırsatı verin, tekrar kromozomları sayalım' dedilerse de hocaları izin vermedi. Meşhur sarı zarf içerisinde sonucu verirken: 'Çok gençsin (24 yaş), kendine acımadın bari bu iki çocuğa acıyıp sonlandırsaydın' dedi. Bu durumu bizlere verilen bir ceza gibi görüyordu ama o çocuğum, Allah'ın bizlere en büyük hediyesi idi."¹⁴⁵

Teşhis ve sonrasında bu annenin yaşadıkları çalışmamız açısından oldukça önemli. Çünkü özel birey sahibi olacak olan ailelere manevi dini danışmanlık yapılması gerektiğine inanıyoruz. Bu süreçte annenin yaşadıkları ve doktorların yaklaşımları kabul edilemez. Bunun için hamilelik ve doğum sonrası süreçte konu ile ilgili çalışan kişilerin davranışsal eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. İnsanların kendileri hakkında verdikleri kararlara saygılı olunması gerekmektedir. Bilgilendirme

¹⁴⁵ Görüşme Formu-2.

yapılırken, olumlu ve olumsuz taraflar açıklanıp son karar verilirken baskı yapmadan özgür bir şekilde karar alınmasına dikkat edilmelidir.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde bu tür anne, baba ve veli görüşlerine daha sıklıkla yer vereceğiz. Yaşanılan sorunlar paylaşıldıkça sorunlara çözüm üretilmesi daha kolay olmaktadır. Yukarıda yaşadıklarını anlatan annenin başından geçenler, birçok özel annenin yaşadığına ışık tutmaktadır. Bir tarafta kendinden bir parça olarak gördüğü ve aslında ne olursa olsun ‘o benim evladım’ şeklinde yaklaşan bir anne. Diğer tarafta aldığı eğitim ve kanunları uygulama konusunda hümanist yaklaşım sergileyemeyen sağlık görevlisi. Görevimiz ne olursa olsun bu tür bir özel durumda aileye bizlerin dini ve insani olarak şefkatle yaklaşmamız gerekmektedir. Aksi davranışlar karşımızdakileri kırmakta ve o hassas dönemde daha da yalnızlaştırmaktadır.

Bir annenin ‘gerekirse çocuğumu evde gizlice doğururum’ şeklinde kararlı duruşu, ona yeterince yardımcı olunmadığının, belki de dünyaya gelecek özel birey konusunda suçlu görüldüğünün bir sonucudur

Hamilelik sürecinde herhangi bir risk tespit edilmesi durumunda doktorların hemen hamileliğin sonlandırılması veya ailenin daha sonraları pişman olacağı kararlar almasına yönelik söylemleri ve davranışları doğru değildir. İlk önce aileye zaman ayırıp onları riskler konusunda bilgilendirmelidir. Bu görüşmede tek seçeneğin hamileliği sonlandırmak olduğu aileye telkin edilmemelidir.

Başta anneye eş desteği olmak üzere, aileye manevi destek, sosyal destek ve dini destek verilmelidir.¹⁴⁶Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bazı illerde başlattığı hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması, Kastamonu’da bulunmamaktadır (2019). Bu uygulamanın Kastamonu’da da başlaması ve oluşturulacak “Aile Bilgilendirme Ekibi” içerisinde mutlaka uzman din görevlilerinin bulunması gerekmektedir. Bu ekipte Sağlık İl Müdürlüğü’nden Kadın Doğum Uzmanı Doktor, Rehberlik ve Araştırma Merkezi’nden Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanı, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü’nden Sosyal İlişkiler Uzmanı, Özel Bireyler ve Aileleri Dayanışma Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarından bir temsilci ve İl Müftülüğü’nden Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uzmanı bir din görevlisi olmalıdır. Aileye randevu verilerek kurumda veya eve giderek aileye manevi

¹⁴⁶ Behlül Tokur,a.g.e., s. 103.

danışmanlık yapılmalıdır. Özellikle hamileliği sonlandırma konusunda dini danışma yapılmalıdır. Sonlandırmayı düşünmeyen ailelere doğum sonrasına dair bilgiler verilmeli ve gerekirse Down sendromlu bireyi olan aileler ile görüştürülmelidir.

İnsanın hayata tutunmasında etkili olan yaşadıklarını anlamlandırmada ve hayatını sürdürürken zorlandığında veya uyum sorunu yaşadığında zorlukları aşmasında maneviyat ve din temel başvuru kaynaklarındandır. Bunlar sayesinde insan, yaşadığı zorluklara dayanma, onlarla başa çıkarak hayatını yaşanabilir hale getirme imkanı bulur. Bu yönleri dikkate alarak engelli birey ve ailelerine yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti gerçekleştirirken engelliliğin anlamı, engelliliğin birey ve aile açısından yaşanan avantaj ve dezavantajlarını değerlendirme ve sosyal ortamda engellilerin karşılaştığı sorunlarla baş etmelerine katkı sağlayıcı etkinlikler yapılarak¹⁴⁷ yaşadıkları sorunu aşmalarına yardımcı olunabilir.

Kula'nın bu görüşlerine biz de katılıyoruz. Hamilelik döneminden başlayarak ilerleyen her süreçte anne ve diğer aile fertlerine verilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti çalışmalarında uzman din görevlileri bulunmalıdır.

3.4. Ailelerin dini bakış açılarına yönelik görüşleri

İnsanların tıbben çaresiz kaldıkları durumlarda veya normal durumlarda da bir gelenek olarak ya da bir çare olur mu acaba? diye türbe, yatır, şifalı su, cinci hoca, derin hoca gibi birtakım yerlere gittikleri bilinmektedir.

Kastamonu'da bir gelenek olarak önemli olaylarda (sünnet, düğün, askere uğurlama vs..) en çok tercih edilen mekan Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi ve Asa Suyu'dur. Evliyalar diyarı olan Kastamonu'da tabiri caiz ise adım başı türbe, yatır vardır. Halkın bunlara rağbet ettiği bilinmektedir. Bu mekanlarda din dışı inanışların dinimize uygun olmadığını hatırlatan bilgiler konulmasına karşın bazı din dışı hurafeler devam etmektedir. Genetik bir durum olan Down sendromunu tıp dünya genelinde henüz çözüme kavuşturmamışken, bu tür yerlerden medet ummak, para karşılığı bazı din dışı işler yapmak umut tüccarlığından başka bir şey değildir.

Görüşmelerimizde yaptığımız mülakatta “Down sendromu sorununu çözmek için tıp dışı Türbe, hoca, cinci vs..) bir girişimde bulunuldu mu?” şeklindeki sorumuza “Ne

¹⁴⁷ M. Naci Kula, “Engelli Bireylerde manevi Danışmanlık ve Rehberlik”, Özel Eğitimde Din Eğitimi, Editörler: S. Özdemir, M. Başkonak, Grafiker Yayınları, Ankara 2018, s. 306-307.

yazık ki evet. Denize düşen yılanı sarıırmış, biz cinciye inanmasak da dediğini uygulamıştık. O olaydan sonra çocuk yürümeye başladı ama Rabbimin sayesinde. Şimdi olsa gitmezdim. Para isteyince bir daha gitmedim.¹⁴⁸” diyen bir velimizin yanında, “Hastanede kırk bir Ayet-el Kürsi okudum. Anneanesi Melik Şah Türbesi’ne götürdü.¹⁴⁹” diyen bir başka velimiz oldu. Yine bir başka veli, “Hz. Pir’e götürdük.¹⁵⁰” cevabını vermiştir.

Bu soruya, “İhsangazi’de bir suya götürdük.¹⁵¹”, “İstanbul’da doktora gidince türbelere gittik. Sadece dua ettik.¹⁵²” şeklinde cevap verenler de oldu.

Görüldüğü gibi toplumumuzda hala tıp dışı arayış yollarına girenler vardır. Bunların önüne geçebilmek doğru din bilgisine sahip olmakla mümkündür. Hamilelik sürecinde ve doğum sonrasında Down sendromlu bireyi olan aileye manevi danışmanlık ve dini rehberlik yapılmalıdır. Doğru din eğitimi ile birçoğu hurafe olan yanlış uygulamalar ortadan kaldırılabilir.

Down sendromu genetik bir durumdur, bunun dışındaki rahatsızlıklar ise (Kalp, sarılık, göz, kulak vs..) normal tıbbi müdahaleler ile sağlığa kavuşacaktır. Bunun dışındaki arayışlar zaman, emek ve maddi durum kaybıdır.

3.5. Ailelerin çocuklarını düşünce dünyalarında nasıl değerlendirdikleri ve gelecek kaygıları

Ailelerin büyük bir kısmı (% 65) başlarına gelen bu durumu “imtihan” olarak görürken, bazıları da kader, takdir-i ilahi olarak görmüşlerdir.¹⁵³ Yine bazı aileler, çocuklarını “özel” ve “lütuf” olarak nitelemişlerdir.

“Büyüklerimiz bizi kulaklarıyla değil kalpleri ile dinlesinler” diyor bir annemiz.¹⁵⁴ Bir başka annemiz ise, “Benim gözümde çocuğum dünya ve ahiret nimeti. O benim her şeyim.”¹⁵⁵ diyor.

Uzunoğlu, “Engel beyindedir, görüntüdeki farklılık bize o bireylere karşı farklı davranmaya götürmemeli.”

¹⁴⁸ Görüşme- 2.

¹⁴⁹ Görüşme- 3.

¹⁵⁰ Görüşme- 7.

¹⁵¹ Görüşme- 24.

¹⁵² Görüşme- 29.

¹⁵³ Behlül Tokur, a.g.e., s. 111.

¹⁵⁴ Görüşme- 4.

¹⁵⁵ Görüşme- 29.

Çalışmamızdaki Down sendromlu özel bireylerin velileri, bu özel bireyleri Allah'ın bir lütfu, nimeti, nasipli bir çocuk, bambaşka bir sevgi, evin sigortası, hikmetine sual olunmaz, ödül gibi kısa özlü sözlerle tanımlamışlardır. Tüm bu tanımlamaların merkezinde sevginin var olduğunu söyleyebiliriz.

Bazı velilerin bu özel durumu imtihan olarak görmeleri ve bu imtihanı başarmak için emanet edilen bireyi en iyi şekilde yetiştirme gayretinin altında da sevgi yatmaktadır. İmtihanın ceza olduğunu düşünen veliye rastlanılmamıştır.

Aile harici toplumu oluşturan diğer fertlerin engelliliğe bakışları önemlidir. Sevgi ile olan her bakış, onların toplum ile bütünleşmesini sağlayacaktır. Her kaş çatma, kem gözle bakma ise onları bizden ve toplumdaki uzaklaştırarak yalnızlaştıracaktır. Onların özel durumu bir imtihansa, asıl biz bu imtihanı başarabilecek miyiz? Yarın bizim de engelli olmama garantimiz var mı?

Engelli birey ve aileleri, engel durumları ile değil de toplumun bakış açıları ve söylemleri ile yıpranmaktadır. Sevgiyle söylenen her söz ise size dua olarak geri dönmektedir. Allah, alemlere rahmet olarak gönderdiği sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) engelli Sahabiye bir yanlış bakışını Kur'an-ı Kerim'de uyarmıştır.¹⁵⁶ İşte biz böyle bir dinin mensupları olarak Allah'ın emri, Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) örnek yaşantısı içerisinde özel birey engelli kardeşlerimize sevgi ile yaşlaşmalıyız.

Ölüm. Her anne-baba evladının yaşamasını ister ve ölümüne üzülür. Down sendromlu anne-babalar ise en çok kendilerinin ölümü ile evlatlarının ne olacağı durumu sebebiyle üzülür.

"Her nefis ölümü tadacaktır."¹⁵⁷ Ayeti kerimesi bizlere ölüm gerçeğini hatırlatmaktadır. Her canlı gibi bizler veya özel birey evladımız bir gün ölecektir. Ölüm gerçeği her ne kadar hayatın bir parçası olsa da kapıya gelmeden akıllara pek gelmiyor. Özel birey aileleri açısından bakıldığında ise kendilerinden önce evlatlarının ölmesi "kurtuldu" olarak algılanmakta, kendilerinin ölümü ise "ya şimdi evladına kim bakacak?" şeklinde travmatik bir durumdadır.

Birilerinin ölümü ile hayat durmuyor. Belki sıkıntılar yaşanıyor ama hayat devam ediyor. İnandığım hakikat ise Allah'ın kimseye gücünün yetmeyeceği bir yük yüklememesidir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Abese 1- 10.

¹⁵⁷ Al-i İmran 185, Enbiya 35, Ankebut 57.

¹⁵⁸ Bakara 286.

Hayat hızla akıp gidiyor. Herkesin günlük telaşeler, gelecek ile ilgili planları, beklentileri var. Sürekli bir koşuşturmaca halindeyiz. Ya annemizi, babamızı, eşimizi, gözümüzden sakındığımız evladımızı hiç beklemediğimiz bir anda kaybedersek? Ne kendimize ne de sevdiğimiz insanlara ölümü bir türlü yakıştıramıyoruz. Ölümün her an kapımızı çalacağını aklımızdan bile geçirmiyoruz. Halbuki “Lezzetleri yok edeni (yani ölüm) çok hatırlayın” buyurmuştu Efendimiz (s.a.v.) çağlar ötesinden.

O halde yaratılış amacını unutmamak, ahrette kazanabilmek için ölümü hatırdan çıkarmamak gerek. Ve unutmamak gerekir ki, ölüm bir yok oluş değil, bizi bizden daha çok seven Rabbimize kavuşmanın ilk adımı, sonsuz hayatımızın başlangıcıdır.¹⁵⁹ Sönmez, “*Onsuz yapamıyorum, yok olduğunu düşünemiyorum. Bu çocuklar bize emanet olarak verilmiş, tadını çıkarmak gerekir.*”

Down sendromlu özel bir bireyi bize emanet eden, hediye eden, lütuf gösteren Allah’tır. Onu biz olmasak da koruyup gözeticek olan da O’dur. Ne güzel söylemiş İbrahim Hakkı Hazretleri: “Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler.”

3.6. Sağlık ve sosyal hayata dair sorunlar ve görüşler

Dil konusunda gelişim için erken tıbbi müdahale ve her yaşta yapılan işleri konuşarak anlatma etkilidir. Down sendromlu bireylerin dil yapısı normale göre biraz daha büyüktür. Kas gevşekliği ve sarkık dil yapısı nedeniyle çocuk dönemlerinde ağızlarından taşacak kadar olabilmektedir. Bu durum fiziksel dış görünüş kadar konuşma becerisini kazanmada da olumsuz etkiye sahiptir.

Sürem, “*Bizim çocukta dilini dışarı çıkaramama sorunu vardı. Altı aylık iken KBB uzmanı tarafından dil altı kesilerek sorun giderildi. Yemeğini azar azar çay kaşığı ile dilinin ucuna koydum. Böylece çene ve dil kasları gelişerek dilin sarkıklığı ortadan kalktı.*”

Görüştüğümüz ailelerin tamamına yakınında dil probleminin yaşandığını gördük. Bazıları konuşamazken, bazıları kendince bir işaret dili geliştirmiş. Tele grafik konuşanlar olduğu gibi daha uzun cümle kuranlar da vardır. Bazı sesleri çıkaramama, kelimeleri yanlış telaffuz etme gibi durumlar da vardır.

¹⁵⁹ Diyanet Takvimi, “Kaçınılmaz Hakikat: Ölüm.” 20.02.2019.

Down sendromlu bireyle birlikte iş yapmanın önemlidir. Bu işbirliği içerisinde yapılan işleri konuşarak anlatma ve onun ne yaptığını sorma dil gelişimine katkı sağlamaktadır. “Şimdi soğanları doğruyorum. Sen ne yapıyorsun? ‘yumurta (kırıyorum)’ Kabuklarını çöp kutusuna at, tamam mı? ‘tamam’ ” Gibi.

Down sendromlu özel bireyler inatçıdır, istemediği bir şeyi zorla yaptıramazsınız. Basit çözümü; büyükanne kuralı (premack ilkesi) veya önce başka bir iş sonra diğeri. Down sendromlu kızı olan anne “Bir keçi kadar inatçıdır Evrim. Görenlerin, nasıl katlanıyorsun diyecek kadar ısrarla bir olayın üstünde durması veya yaptırmaması. İşte böyle anlarda şunu düşünüyorum: Sağlıklı çocukla herkes başa çıkabilir. Evrim, fiziksel olarak 26 yaşında. Ama onu her zaman büyümeyen bir çocuk olarak değerlendiriyorum. Benim çocuğum özel bir çocuk ve ben de özel bir anneyim...”¹⁶⁰ Diyerek özetliyor tüm Down sendromlu özel bireyleri ve ailelerini.

İnatçı olmak Down sendromlu bireylerin en belirgin ortak özelliğidir. Bu özellikleri zaman zaman aileleri ve eğitim gördüğü ortamlarda eğitimcileri zor durumda bırakmaktadır. Olumlu yönde devam ederken desteklenmeli ama olumsuz yönde ise bunu önlemek için onunla zıtlasma değil farklı bir uygulama ile ondan vazgeçirebilirsiniz. Böyle yapmadığınız müddetçe çatışma yaşanmaya devam edecektir. Hiçbir zaman fiziksel şiddet çözüm olmayacaktır.

Dersini yapmayan Down sendromlu bireye dersini yaptıktan sonra sevdiği bir işi yapabileceği söylenerek onun o işi yapması sağlanabilir. “Dersini yaptıktan sonra birlikte ebelemecelik oynayabiliriz” gibi. Burada dikkat edilmesi gereken verilen ödül alışkanlık haline dönüşmemelidir. Yani birey yaptığı her iş sonrası ödül beklememelidir. Ödül çatışma, inatlaşma yaşandığında verilmeli başka zamanlarda verilmemelidir. Down sendromlu birey ile inatlaşma yerine uzlaşma tercih edilmelidir. Down sendromlu bireyler kendi öz bakımları yanında birlikte iş yapma konusunda oldukça iyi, dikkatli ve beceriklidirler.

Birlikte iş yapmak Down sendromlu bireylerin gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Birlikte yemek yapın, sofrayı hazırlayın, odun kırın, domates toplayın, alış veriş yapın vs... İstmeden yaptıkları hatalar yüzünden azarlanmamalıdır. Böyle yapılırsa daha sonra sizinle birlikte iş yapma isteği azalacaktır.

¹⁶⁰ Sabriye Ak, Kadın Öyküleri Tut Elimi, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları, Ankara 2006, s.70.

Her anne baba için evladının elinden bir bardak su dahi içmek olsa mutluluk vermektedir. Down sendromlu çocuğunuzun elinden bir fincan kahve içmenin dünyada maddi karşılığı olabilir mi? İşte bunun için onları cesaretlendirici, ön açıcı adımlar atılmalıdır.

El parmaklarının özel durumu nedeniyle bazı işleri yavaş yapan Down sendromlu bireyler sabırla başarması beklenmelidir. Sizin iliklediğiniz bir düğmenin, giydirdiğiniz bir ayakkabının ona bir yararı olmayacaktır. Sadece bir yere giderken daha hızlı hareket etmiş olursunuz. Hayatın merkezine özel bireyi koyun. Bugün ayakkabıyı giyerken geciktiği için servis gitmiş olabilir ama yarın daha çabuk giyecek ve yetişecektir. Aksi halde sürekli birilerine bağımlı kalacaktır, bu ise arzu edilen bir durum değildir.

Down sendromlu bireyler yaptıkları işi çok dikkatli bir şekilde yaparlar. Bu durum sonraki seferler için de geçerlidir. Sizin alelade yaptığınız bir işi onlar görev verilmesi halinde büyük bir dikkatle ve güzel bir şekilde yaparlar.

Down sendromlu çocukların konuşmayı görsel olarak öğrendiklerini bilirsek, bir yaşından itibaren çocuğa nesne resimleri göstererek, bunların isimlerini söylemeye başlayarak, hem hafızasını güçlendirip hem de kelime anlama ve ifade etmesini arttırmasına yardımcı olunacaktır. Hafif bir orta kulak iltihabı bile çocuğun dinleme becerisini etkilediği ve sesleri duymasını geciktirdiğinden, her yıl işitmesini ölçtürmek gereklidir. Çocuk talepkar olmayabilir bu sebeple onunla konuşurken karşılık vermesi için zaman tanımak gerekmektedir. Sesleri ona tanıtarak, ses oyunları yaparak, çevresindekilere duyarlılık geliştirmesi sağlanabilir. Doğum sonrasında başlayan ve en hızlı olarak 0-6 yaş arasında yapılan konuşma ve dil terapisi egzersiz ve ödevlerine bütün aile üyelerinin katılmaları gerekmektedir. Bu sebeple, ister özel eğitim uzmanı isterse konuşma uzmanı olsun, aile ile birlikte çalışıp yaptıklarının evde tekrarlarının yapılması gereklidir. Bunda amaç, çalışmaların daha kalıcı hale getirilmek istenmesidir.¹⁶¹

Down sendromlu bireyler kendisine söylenenleri anlamakta fakat başkalarına derdini anlatmakta sorun yaşamaktadır. Aile fertleri ne istediğini vücut hareketleri ve bir iki kelime ile anlarken, dış çevredeki kişiler ile anlaşmada sorunlar olmaktadır. Tüm bunları aşmak için o konuşmasa bile siz onunla sürekli konuşun.

¹⁶¹ <https://www.downturkiye.org/down-sendromu-ve-dil-gelisimi>. 20.02.2019.

Ergenlik dönemi diğer çocuklara göre daha fazla yardımcı olunması gereken kritik bir süreçtir. ‘Ben neden farklıyım?’ Sorusunun cevabını ailelerce bilinmelidir.

“Büyüme hakkı”... Evet, eğitimi, tedavi, iş, eğlence imkanlarının kronolojiyle ve ekolojiyle uyuşumu demek değil midir, kısaca. Down sendromlu gençlerin de kendi hayatlarını tayin etmede egemen olmaları gerekmez mi? Çağdaş toplumlar bireye seçme hakkı verirler. Devletten de bu arada bazı hakları talep ederler. Diyeceksiniz ki, “özgürce” tercih kullanabilecekler mi? Zaten, mutlak özgürlük, en demokratik ortamda bile hangi ferde nasip oluyor? “Reşit” olmak bağımsız bir hayata sahip olmaksa, hangimiz bu lükse sahibiz? Bütün bunları kabul ediyorum. Ancak, burada sorulması icap eden; Down sendromluların ailelerinin, içinde yaşadıkları toplumun, hatta merkezi otoritenin bir yerde “esiri” olup olmadıklarının tespiti. Başka bir deyişle, her ne kadar iyi niyetli olursa olsun, başkalarının onlar için uygun gördüklerini kabullenmek veya onunla yetinmek zorundadırlar. Bir başka faktör daha var: Ebeveynlerin, reel sebeplere dayansa bile, evhamından kaynaklanan “aşırı korumacılık” bir yerde onların kapasitelerine ulaşmaları, hatta yeteneklerini geliştirerek engellerini aşma yönünde onlara “psikolojik pranga” olmuyor mu?¹⁶²

Prof. Üstündağ’ın bu görüşleri doğrultusunda, Down sendromlu çocuğunuz da bir gün çocukluktan çıkıp gençliğe adım atacaktır. Bu süreç bilinçli bir şekilde geçirilirse ileriki yaşantılar açısından olumlu olacaktır. Bu dönemde çeşitli sıkıntılar yaşanabilmektedir. Down sendromlu gençlerin kromozom haritasında cinsellik silinmiş değildir. Araştırmalar Down sendromlu gençlerin cinsellik konusunda normal olduklarında hemfikirlerdir. Bu konularda görüş olacağınız bazı genetik profesörleri daha ilk görüşmede tıpkı hamilelikte “hemen sonlandırılmalı” görüşünde oldukları gibi “hemen kısırlaştırılmalı” diyebilirler. Cinsellik sadece biyolojik bir üreme mekanizması değildir. Kişinin hayatına çekidüzen vermesini sağlayan, ona yaşama sevinci veren özel duygulardır. Böyle önemli bir duygunun yok edilmesi tahmin edileceği üzere olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Kim ne derse desin evladınızın kız olsun erkek olsun bu özel duyguları yaşamasına engel olmayın. Hatta uygun eş bulabiliyorlarsa evlenmelerinde bir engel yoktur. Down sendromlu bireyler anne ve baba olabilmektedir. Onların çocuklarının Down sendromlu olma ihtimali ise düşük bir olasılıktır.

¹⁶² Bülent Üstündağ, a.g.e., s. 80.

Ergenlik döneminde Down sendromlu bireyler diğer çocuklarınız gibi artık birer yetişkin birey şeklinde davranılmasını beklemektedir. Dalga geçmek amacı ile küçük yaştan itibaren “seni evlendireceğiz, sana düğün yapacağız” şeklindeki yaklaşımlar çok yanlıştır. Onlar bizden çok şey istemiyor, sadece hakları olan saygıyı istiyorlar.

Down sendromlu bireyler kendileri ile barışık özel bireylerdir. Ergenlik dönemlerinde karşınıza geçip “anne-baba ben neden farklıyım?” derse, sizin vereceğiniz cevap onu mutlu edebilmelidir. “Sen bizim için değerli ve özelsin” diyerek yücelttiğiniz çocuğunuz, size ve kendine karşı olumlu duygular besleyecektir.

Down sendromlu bireylerin özel yeteneklerinin (spor, müzik, güzel sanatlar vs..) keşfedilmesi onların başarıma ve üretme özgüvenlerine katkı sağlayacaktır.

Toplumda engelli bireyler potansiyel tüketici olarak görülmektedir. Devlet ve özel sektörde belirli oranda zorunlu engelli istihdamı vardır. Bu güzel bir durum olup artırılması teşvik edilmelidir. Hayatın her yerinde olduğu gibi iş hayatında da engelli bireylere yer açmak gerekmektedir. Tabi bu onların engel durumları ve başarabilecekleri imkanda olmalıdır.

Bir işe yaramak, bir şeyler başarmak engelli bireyler için büyük bir mutluluktur. Üretim sattığı üründen kazandığı 50 Kuruş veya 1 Lira kazanan bir özel bireyin gözlerindeki mutluluk, dünyanın bütün servetine bedeldir.

Özel bireyleri iş hayatına kazandıracak meslek okulları çeşitlenmelidir. Diğer okullara devam eden özel bireylerin yeteneklerini geliştirebilecekleri ortamlar sağlanmalıdır. İmkân verildiğinde özel bireyler de diğer bireyler gibi güzel başarılar elde etmektedir. Her insanın sağlık için spor yapması gerekmektedir. Özel bireylerin yeteneklerine göre spora yönlendirilmesi onlar ve aileleri açısından çok önemlidir. Günümüzde özel sporculara yönelik faaliyet gösteren Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu (TÖSSFED) vardır. Yerel, bölgesel ve ulusal yarışlar ile hem ülke spor camiasına özel sporcular kazandırılmakta hem de bu yarışlara katılan aileler arasında bilgi alışverişi ve kaynaşma sağlanmaktadır.

Spor konusunda sağlık harici özel bireyden sportif başarı hedefleniyorsa küçük yaşta başlanarak istikrarlı bir şekilde çalışmalara ara vermeden sürekli bir emek gerekmektedir.

Spor haricinde müzik, güzel sanatlar ve geleneksel sanatlar üzerinde yetenekli özel bireyler bu alanlara yönlendirilmelidir. Özel bireyin başarısını sadece akademik başarıyla, okuma yazma öğrenip öğrenmediği ile değil diğer yönleriyle de düşünmek

lazımdır. Akademik başarısı düşük bir özel birey bizleri çok başarılı şekilde uluslararası bir yarışta temsil ederek bayrağımızı dalgalandırabilir.

Tüm bu çalışmalar, özel bireylerin bir şeyleri başarabilme öz güvenini destekleyerek toplumsal uyumlarını artıracaktır. Kendilerini bir işe yaramaz, başkalarına muhtaç değil de üretken bireyler olarak mutlu olmalarını sağlayacaktır.

3.7. Ailelerin özel eğitim ve din eğitimine dair görüşleri

Sağlık sorunları ile uğraşırken ihmal edilen en önemli konu eğitimidir. Erken eğitime başlamak Down sendromlu özel bireyler için en önemli durumdur. Özellikle 0- 3 yaş zihinsel gelişim için kritik dönemdir. Hamilelik sürecinde bile eğitime başlayabilirsiniz.

Her anne-baba, evladının sağlıklı ve zeki olmasını ister. Ancak çok az kişi beyin hücrelerinin gelişiminin anne karnında başladığını bilmektedir. Anne karnında ki bebeğin beyin hücreleri her geçen gün yenilenmektedir. Annenin dikkat etmesi gereken bazı davranışlar ve bilinçli yapılan eğitim ile hamilelik döneminde zihinsel gelişime katkı sağlayabilir. Annenin doğum sonrası bebekte olduğu gibi hamilelik döneminde de sağlıklı ve doğal bir diyet uygulaması, diş sağlığına önem vermesi, stresli ortamlardan uzak durması ve en önemlisi sık sık bebeği ile konuşması yaşam boyu bebeğin hayatına olumlu katkı sağlamaktadır.

Sinir bilim (nöroloji) araştırmaları, en hızlı öğrenmenin doğumdan sonra başladığını ve ilk üç yılda olduğunu göstermiştir. Bu dönemde nöronların (sinir hücreleri) sayısı fazladır ve birbirleri ile bağlantı kurma kapasiteleri çok yüksektir.¹⁶³

Dr. Madi'nin bu tezi, özel bireyler açısından değerlendirilmesi gereken en önemli sürecin ilk üç yıl olduğunu göstermektedir. Birçoğu hafif zihinsel olan Down sendromlu bireyler için olabildiğince erken dönemde özel eğitim şarttır.

Down sendromlu bireylerin doğum sonrası yaşadıkları sağlık problemleri ve aileye yardımcı olunması konusunda rehberlik yapılmayışı, ailenin psikolojik travma yaşaması gibi nedenlerden özel eğitim konusu ihmal edilmektedir. “Yeni doğan bebeğe ne öğretecekler” şeklindeki yaklaşımlar, özel bireyin ileride akranları ile makasın daha da açılmasına neden olmaktadır. Oysa dünyaya gelen özel için artık bir

¹⁶³ Bülent Madi, a.g.e., s.13.

şeyler yapma zamanıdır ve bunun en doğru yolu eğitimidir. Hem de hiç zaman kaybetmeden.

Sağlık Kurulu Raporu ile başvuru yapılan Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan Özel Eğitim ve Değerlendirme Kurulu Raporu ile özel bireye en yakın özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine başvurulmalıdır. Kastamonu ilinde merkezde dört, Abana, Cide ve Tosya ilçelerinde birer olmak üzere şuan (2019) yedi özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi vardır.

İlk zamanlar fizyoterapi, daha sonra bireysel derler ile dil gelişimi ve grup dersleri ile en erken dönemde özel eğitime başlanılmalıdır.

Sürem, “*Altı aylık iken özel eğitime başladık*”, Köseoğlu, “*Dokuz aylık iken başladık*”, Bilgiç, “*Bir yaşında başladık. Evde özel öğretmen tuttuk. Şuan beşinci sınıf ve Tam Zaman Kaynaştırma eğitime devam ediyor*” bilgisini vermiştir.

Görüşülen özel bireyler içerisinde akademik, sosyal ve sportif bakımdan durumları iyi olan bireylerin erken özel eğitime başladıkları görülmüştür. Bu sebeple özellikle zihinsel açıdan kritik öneme sahip doğumdan sonraki üç yıl çok iyi değerlendirilmelidir.

‘Çocuğum için ne yapabilirim?’ sorusuna yanıt arayan anne-babalara en güzel cevap: Eğitimidir.

Doğum ile okul öncesi süreçte özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitim, ders saati bakımından yeterli değildir. Bu sebeple anne-baba bu eğitimin bir parçası olarak aile eğitimi almalıdır. Evde eğitime devam edilmelidir. Varsa diğer çocuklar da bu sürece dahil edilmelidir. Hatta geniş bir aile ise sürece ailedeki tüm bireyler dahil edilmelidir.

Down sendromlu özel birey için RAM tarafından hazırlanan eğitim raporu ile bireysel(2) ve grup(1) olmak üzere haftada üç, ayda on iki ders saati özel eğitim, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından ulaşım dahil ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Bazı kurumlarda ilçelerden gelen veli ve öğrencilere yemek hizmeti de verilmektedir. Eğitim giderleri devlet tarafından karşılanırken, ulaşım ve yemek hizmetleri ise özel eğitim kurumlarınca karşılanmaktadır.

Devlet okullarındaki özel eğitim sınıflarında, ilk okulda otuz, orta okulda otuz beş ders saati haftalık eğitim verilmektedir. ¹⁶⁴Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde

¹⁶⁴http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_02/02023625_hafifzihinselengellilerlkokulveortaokulhaftalikdersizelgesi.pdf 11.12.2018.

verilen üç ders saatlik özel eğitim, önemli, değerli ancak yeterli değildir. Okul öncesi özel bireylerin daha çok özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim aldıklarını düşünürsek devreye aileyi de sokmamız gerekmektedir.

Diğer çocuklarda olduğu gibi özel çocukların başarısında da ailenin katkısı önemlidir. Gerek devlet kurumlarınca gerekse özel eğitim kurumları tarafından aileye verilecek eğitim özel gereksinimli bireyin gelişmesinde hayati öneme sahiptir. Bu özel bireyler için sadece eğitim kurumlarında değil hayatın her yerinde eğitim şarttır.

Aile derken sadece anne baba değil varsa kardeşler ve aile büyükleri de bu sürece dahil edilmelidir. Başarılı bireylerin arkasında mutlaka onları anlayışla karşılayıp destekleyen bir ailenin var olduğu unutulmamalıdır.

Aile eğitimine materyal olarak Küçük Adımlar'ı örnek verebiliriz. Küçük Adımlar, erken eğitim içerikli bir program olup 0 -4 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan çocuklar açısından eğitime erken başlanması demektir. Bu çocukların ilk öğretmenleri olan anne ve babalarına yönelik olmakla birlikte öğretmenler, terapistler ve öğrenciler tarafından da kullanılabilir. Çocukların ev ortamında eğitilebilmesini sağlayan ve esnek bir şekilde uygulanabilen Küçük Adımlar'ı her eğitim düzeydeki anne ve baba kolaylıkla uygulayabilir.

Küçük Adımlar, sekiz kitaptan oluşmaktadır: 1. Kitap; Küçük Adımlar'a Giriş, 2. Kitap; Çocuğunuzun Programı, 3. Kitap; İletişim Becerileri, 4. Kitap; Büyük Kas Becerileri, 5. Kitap; Küçük Kas Becerileri, 6. Kitap; Alıcı Dil Becerileri, 7. Kitap; Kişisel ve Toplumsal Beceriler ve 8. Kitap; Gelişim Becerileri Envanteri'dir.¹⁶⁵

Evde verilecek tamamlayıcı eğitim sonucu uygulanan eğitim programının sonuçları kısa sürede görülmeye başlayacaktır. İlerideki okul dönemi için iyi bir alt yapı olacaktır. Down sendromlu bireyler okuma yazmadan tutun da dört işleme kadar diğer çocukların başardığı birçok eğitim etkinliğini başarabilecektir. *“Benim çocuğum adını yazabilecek mi?”* diye endişelenen bir anne babaya vereceğimiz cevap: *“Evet. Hem kendisinininkini hem de sizinkini yazacak.”*

Okul öncesi eğitimde olduğu gibi diğer okul süreçlerinde de Tam Zaman Kaynaştırma/Bütünleşik Eğitim, Down sendromlu bireyler ve hayatın her aşamasında (yol, toplu taşıma, avm, mahalle, park vs..) birlikte olacakları diğer öğrencilerin, eğitim ortamında da birlikte olmaları en başarılı eğitim modelidir. Toplumsal farkındalık ve

¹⁶⁵ Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı, Ed. Gönül Kıcaali-İftar, Zihinsel Engellilere Destek Derneği, İstanbul 2001.

kabul istiyorsak çocukları eve ya da özel sınıflara tıkmak değil olması gereken yerlerde eğitim almalarının önü açılmalıdır. Okul idarecileri ve öğretmenler bu konuda eğitimden geçirilip teşvik edilmelidir.

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitimidir.¹⁶⁶

Down sendromlu bireyler için örgün eğitim kurumlarında İl Özel eğitim Hizmetleri Kurul Kararı ile akranları ile Tam Zaman Kaynaştırma/Bütünleşik Eğitim, özel eğitim sınıflarında farklı engel ve yaş grupları ile ders görüp bazı derslerde akranları ile eğitim gördüğü Yarı Zamanlı Kaynaştırma, özel eğitim sınıfı ve orta-ağır bireyler için uygulama okulu (I. II. III. Kademe) ile lise düzeyinde Mesleki Uygulama Okulu seçenekleri vardır.

Hayatın her aşamasında birlikte olduğumuz engelli bireylerin eğitim kurumlarında da akranları ile birlikte olması, onların akademik gelişmesi yanında bizim insani bir görevimiz olmalıdır. Günümüz eğitim sistemi içerisinde çocuklarımız her yıl ismi değişen bir yarış/sınav nedeniyle akademik başarıya odaklanıyor. Bunda okulların teşviki de önemli oluyor. Yıl sonunda hangi okul iyi(!) denebilecek liselere öğrenci yerleştirmişse, hangi lise üniversitelerin popüler bölümlerine daha çok öğrenci yerleştirmiş ise o okulların başarılı olduğu algısı var.

Down sendromlu bireyler içerisinde TZK olanlar vardır. Ailelerin desteği ile akademik olarak okuma yazmadan dört işleme başarılı olanlar da vardır (Özden, Bilgiç...). Bu sayıların artması için TZK gereklidir. Akademik yetersizlik yaşanan dersler için on dört saate kadar destek odası imkanı vardır. Bu dersleri mümkünse kendi ders öğretmeni vermelidir. Alan dışı ve özel eğitim konusunda gönül verememiş personelle başarıya ulaşmak zordur. Özel birey bulunan okulların idareci ve öğretmenlerine özel eğitim konusunda seminer, konferans vs.. verilmelidir. İdarenin ve öğretmenlerin kabullenmediği bir birey başarılı olamaz.

TZK Down sendromlu bir öğrencisi olan okulda *“Bu öğrencinin burada ne işi var? Özel eğitim sınıfına gitsin.”* Algısını değiştiremediğimiz müddetçe, özel eğitim

¹⁶⁶ Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 4, Sayı: 30471, Tarih: 07.07.2018.

sınıfına gönderilen Down sendromlu öğrenci için “*Uygulama okuluna gitsin, niye buraya geldi?*” denecektir. Bu gönderilmeler sonucu çok değerli zamanlar heba edilerek yeni okullarda uyum problemleri, okula gitmeme, farklı tepkiler verme gibi durumlar yaşanmaktadır.

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarını başarısında ya da başarısızlığında birçok etken vardır. Bunların başında uygulamanın yapılacağı okulun gerekli destek hizmetini vermesi vardır. Eğer bu sağlanamazsa zihinsel engelli öğrenciler yapılan çalışmadan beklendiği gibi yararlanamazlar. Gerekli desteğin sağlandığı, etkili sınıf yönetimi ve özel eğitimci işbirliği yapıldığı okullarda başarı elde edilebilmektedir.

Ünal, “*Kaynaştırma sınıfında çocuklarımıza destek olunmalı, bütün öğretmenleri bilgili olmasını isterim.*” demiştir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde yazmasa da fiiliyatta özel eğitim sınıflarına ve uygulama okullarına giden bireyler akranlarından tecrit edilmektedir. Aynı okulda olmalarına rağmen diğer öğrenciler ile birlikte teneffüse çıkmasına, aynı bahçede oynamasına izin verilmemektedir. Bu durum sosyalleşmesini beklediğimiz özel bireyin kendisi gibi veya başka engel grupları ile dar bir çerçevede devam etmektedir. Okul idareleri ve diğer öğretmenler bu konuda sorumluluk alarak özel bireyler ile diğer öğrencileri kaynaştırmalıdır.

Eğitim ortamında sosyalleşemeyen birey ev ortamında da sorun yaşamaktadır. Bunun sonucu sorun yaşamak istemeyen aile özel bireyi ile en yakın akrabaları dahil kimse ile misafirlik yapmak istememektedir. Böylece özel birey eve tıkılıp, televizyonun, tabletin ve cep telefonun esiri olmaktadır. Bu durumda akademik veya sosyal bir gelişme beklemek beyhudedir.

Down sendromlu bireyler oldukça düzenlidir ve kurallara uyarlar. Uysal, “*Kurallara uyduğu için onun hiçbir şey bilmediğini sanıyorlar. Sırası gelmeden öne geçmiyor. Yirmi yıl sonrasını düşünerek eğitim verilmeli.*” İşte bu tarz durumlarda diğer öğrencilerde de farkındalık oluşturmak için uzmanlar, rehber öğretmenler aracılığı ile eğitimler verilmelidir.

Destek hizmetlerinin sağlandığı bir eğitim kurumunda hafif zihinsel engelli öğrenciler özel programlara ihtiyaç duymamaktadır.¹⁶⁷ Sucuoğlu’nun Down sendromlu bireyleri

¹⁶⁷ Bülbin Sucuoğlu, a.g.e., s. 235-236.

de kapsayan hafif zihinsel engelliler ile ilgili görüşleri ve önerdiği öğretim modelleri, bizim TZK yaklaşımımız ile örtüşmektedir.

Kastamonu'da özel eğitim öğretmeni eksikliği sorunu vardır. İhtiyaç duyulan açık, özel eğitimden yoksun personel tarafından yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum okuma yazma öğrenme durumunu da olumsuz etkilemektedir. Kastamonu İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik ve Araştırma Merkezi verilerine göre il genelinde eğitime devam eden özel birey sayısı iki bin altmıştır. Özel eğitim sınıfı sayısı ise yetmiş sekizdir. Bu sınıflarda ve uygulama okullarında görev yapan öğretmen sayısı iki yüz on ikidir. Bu öğretmenlerden yetmiş altı kişisi özel eğitim branş öğretmeni iken, yüz otuz altı kişisi ise ücretli öğretmendir(Ocak- 2019).

Tablo: 5 Kastamonu'daki Özel Eğitim Öğretmeni Sayıları (2019)

Kastamonu İl Geneli Özel Eğitim Dersine Giren Branş Öğretmen Sayısı	76
Kastamonu İl Geneli Özel Eğitim Dersine Giren Ücretli Öğretmen Sayısı	136
Toplam	212

İl genelinde kadrolu çalışan özel eğitim öğretmenlerinin nerede ise iki katı alan dışı ücretli öğretmen çalışmaktadır. Bazı ücretli öğretmenler Halk Eğitim Merkezi tarafından verilen birkaç aylık eğitim ile sertifikalı oldukları için tercih edilirken, bazıları ise sadece başvuru yapıp KPSS puanı olan, herhangi bir öğretmenlik alanından mezun olmayanlar bile görevlendirilmektedir. Bu durum ciddi bir sorundur. Öğretmen atamalarında özel eğitim öğretmenlerine daha fazla kontenjan ayrılmalıdır. Özelde ise Kastamonu iline özel eğitim branş öğretmeni ataması yapılmalıdır.

Özel eğitim, atanamayan öğretmenler veya branşlar için birer iş imkanı, para kazanma yeri değildir. Özel eğitim, sadece bir diploma, sertifika işi değil aynı zamanda bir gönül işidir. Fedakarlık gerektirir, sabır gerektirir.

Özel bireylerin en çok ihtiyaç duyduğu akademik başarı okuma yazma öğrenmektir. Bunun başarılabilmesi içinde alan öğretmenlerince eğitim verilmesidir. Bu konuda özel eğitim öğretmeni yetiştiren üniversitelerin ilgili bölümlerinde ilk okul düzeyinde okuma yazmaya yönelik dersler konulmalıdır.

İl genelinde açık bulunan özel eğitim öğretmenliğine ücretli öğretmen görevlendirirken alan öğretmenin olmaması durumunda öncelikle sınıf öğretmenliği bölümlerinden mezun olan kişiler görevlendirilmelidir. Böylece özel bireylerin okuma yazma öğrenmesi daha kolay olacaktır.

Ailenin istemesi durumunda Down sendromlu özel bireyin İmam Hatip Orta Okulu ve Liselerine gidebilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılarak (Ö.E.H.Y. madde: 27/2) din eğitiminin önündeki engeller kaldırılmalıdır. İmam Hatiplerde özel eğitim sınıfının açılmayışı TZK'yı da olumsuz etkilemektedir.

İnsan Hakları Beyannamesi'nin 26/c maddesine göre her aile çocuğunu istediği okula gönderme konusunda özgürdür. Anayasanın eğitim öğretim işlerini düzenleyen 42. maddesi ve din vicdan özgürlüğünü düzenleyen 24. maddesi de bu bağlamda ailenin kararını destekler niteliktedir: "Din eğitimi ve öğretimi, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır." Ülkemizdeki İmam Hatip okulları din eğitimi veren resmi eğitim kurumlarıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 20.11.2017 tarih ve Özel Eğitim Sınıfı konulu yazısı ile İmam Hatipler bünyesinde olan Özel Eğitim sınıflarının kapatılması istenmiştir. Buna gerekçe olarak ise hafif zihinsel engelli çocukların İmam Hatip Okullarında zorunlu aldıkları dersleri diğer okullarda seçmeli olarak alabilecekleri ve "din görevlisi olamayacak" olmalarıdır.

En son çıkan Ö.E.H.Y. (2018) Madde 27/1- *"Görme veya işitme engelli öğrenciler için ilkokullarda özel eğitim sınıfları açılır. İlk okulu tamamlayan öğrencilerin 5 inci sınıftan itibaren yetersizliği olmayan akranlarıyla tam zamanlı kaynaştırma/ bütünleştirme uygulaması yoluyla aynı sınıfta eğitim görmeleri sağlanır."*

Madde 27/2- *"İmam Hatip Ortaokulları haricindeki diğer ortaokullar ile ilkokullar bünyesinde hafif düzeyde engelli olan öğrenciler veya hafif düzeyde otizmi olan öğrenciler için özel eğitim sınıfı açılır."*

Down sendromlu bireyler ve diğer hafif zihinsel engelli bireylerin İmam Hatip Okulları özel eğitim sınıflarında eğitim görmesi bu maddeye dayanarak

engellenmektedir. İlk kez 2018 yönetmeliği ile eklenen bu madde din eğitimi bağlamında kaldırılması gereken bir engeldir.

İmam Hatipler sadece imam, müezzin, Kur'an kursu öğreticisi yetiştirilen yerler değildir. Günümüzde İmam Hatiplerden mezun olan öğrenciler hiçbir kısıtlama olmaksızın üniversitelerin tüm bölümlerine gidebilmektedir.

Down sendromlu ve hafif zihinsel engelli bireyleri "din görevlisi olamaz" düşüncesi ile İmam Hatip okullarının kapılarını kapamak hiçbir insani yaklaşımla izah edilemez. Kastamonu'da Down sendromlu çocuğunu İmam Hatip Orta Okulu'na vermek isteyen bir velinin¹⁶⁸ talebi ile 2017- 2018 eğitim öğretim yılında İmam Hatip Orta Okulu 5. sınıfa İl Ö.E.H. Kurulu kararı ile Tam Zamanlı Kaynaştırma olarak yerleştirilmiştir. Yıl sonunda okul idaresi bu yerleştirme kararına itiraz ederek, Down sendromlu özel bireyin İmam Hatip Orta Okulu'ndan özel eğitim sınıfı olan başka bir okula gitmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Eğer ilgili yönetmelikteki madde (27/2) İmam Hatiplerde özel eğitim sınıfına engel olmasaydı bu Down sendromlu özel birey ve diğerleri İmam Hatiplerde eğitime devam edebilecekti. Şu an Kastamonu'da İmam Hatiplere devam eden Down sendromlu özel birey yoktur. (2019)

İmam Hatiplerde özel eğitim sınıfının açılmayışı TZK'yı da olumsuz etkilemektedir. Okul idarecileri ve öğretmenler özel bireyleri dışlayıcı bir tavır içerisinde girmektedir. Özel bireyler ile toplumsal farkındalık, birlik beraberlik, sevgi, saygı istiyorsak Uygulama Okulları kapatılarak hafif zihinsel engelli bireyleri İmam Hatip dahil tüm okullara Tam Zamanlı Kaynaştırma/ Bütünleştirme, orta ve ağır zihinsel engellileri her okulda açılabilen özel eğitim sınıflarında eğitime dahil etmeliyiz. Bunun dışındaki anlayışlar özel bireyler ile akranları arasındaki sosyal ilişkileri olumsuz etkilemeye devam edecektir. Engellilik sadece kitaplarda okunan bir olgu değil hayatın ta kendisi ve içindedir. Bunu öğrenmenin en kolay yolu, engelli engelsiz tüm çocukları birlikte eğitim görmesi, teneffüste birlikte oyun oynamasından geçer.

3.8. DKAB öğretmenlerinin, Down sendromlu öğrencilerinin din eğitimi bağlamında aile, öğrenci ve okul ortamı hakkındaki görüşleri

¹⁶⁸ Görüşme- 2.

Çalışmamızda özel bireyler ve aileleri ile yaptığımız görüşmeler haricinde, bu öğrencilerin eğitime devam ettiği okullardaki DKAB öğretmenleri ile de görüştük. Bu görüşmeler, bireyler ve aileleri hakkında dini anlayış, bakış açıları ve yaşayışları konusunda bizlere bilgi vermiştir. Din eğitimi bağlamında ailenin dini yaşantısı, Down sendromlu özel bireylerin dine ait kavramları anlama ve uygulama konularında etkilidir.

Turhanoglu, “Özel bireylerin yetiştiği aile ortamı ve özel bireyin engel durumuna göre Allah tasavvuru, melek, cennet-cehennem, günah-sevap gibi manevi tasavvurlar değişkenlik gösterebilmektedir. Her çocuğun sahip olduğu standart inanç seviyelerine sahip oldukları da gözlenmektedir. Allah’ı her şeye gücü yeten bir varlık, iyi işler yapıldığı zaman ödül olarak sevap kazanılacağı, iyi insanların cennet gibi güzel bir yer gidecekleri vb. inançlara onlar da sahiptir. Özel bireylerin velilerinin duygusal ve hassas olduklarına şahit olum. Durumlarının öğretmen tarafından bilinip anlayış beklemektedirler. Sınıf ortamında çocuklarına anlayışlı ve iyi davranılmasını istemektedirler.”

Aykıl, “Allah’ı somut olarak düşünüyorlar. Rengini soruyorlar. Soyut kavramları anlamakta zorlanıyorlar. Sevap-günah kavramlarını idrak edebiliyorlar. Besmele çekmek gibi bazı basit konuları çok tekrar ederek alışkanlık haline getirildiğinde öğreniyorlar. Farklı özelliğe sahip olan öğrencilerin aynı sınıfta olmaları dersin işlenişine engel teşkil etmekte.”

Arkın, “Down sendromlu öğrenciler, diğer öğrencilerden biraz daha sakin olduğunu düşünüyorum. Veliler, çocuklarının dini ve ahlaki eğitim almalarını istediklerini düşünüyorum. Genel olarak dini kavramlar hakkında bilgi sahibi olduklarını düşünüyorum.”

Özdemir, “Allah, sözü geçen güç olarak algıladıklarını gözlemledim. Sevap, bize artı kazandıran olumlu davranışların ödülü. Günah, bize eksi kazandıran, olumsuz davranışların karşılığı. Down sendromlu öğrenciler konuşmaya çekiniyor, kısık sesle konuşuyor, dua ederken ya da dua okurken sessiz sessiz yapmaya çalışıyor. Bir dini davranış kazanım yerleştikten sonra örnek olarak hemen o öğrendiklerini söylüyor. Veliler, çocuklarının eğitilebileceğine inandıkları yönünde hiçbir girişimlerine şahit olmadım. Özel olarak istisna dini bir şeyler öğrenmesini isterim diyenler oldu.”

Kendisinin de Down sendromlu çocuğu olan Özden, “Bütün kavramlar anlatılabilir. Allah tasavvuru ve cennet ön planda. Dikkatle dinliyorlar. Sevgiyle yaklaşınca ilgileri:

artıyor. Dini hikayeleri çok seviyorlar. Down sendromlu bireyler, çok daha duyarlı. Sınıftaki tutum ve davranışları açısından çok uyumlular. Hatta yaramazlık yapanlara kızıyorlar. Ödevlerini yapma konusunda titizler.”

Ayrancı, “Dinle ilgili kavramlar genelde soyut olduğu için bazı kelimeleri algılamaları zor olabiliyor. Telaffuz etmede zorluk yaşayabiliyoruz. Sure ve duaları okumak zor olabiliyor. Günlük yaşantılarını dinle ilişkilendirebiliyorlar. Kur'an okumak, namaz kılmak istiyorlar.”

Uygulama okulundaki Yıldız, “Öğrencilerimiz orta-ağır zihinsel düzeyde öğrencilerdir. Öğrencilerin birçoğunda konuşma becerisi yoktur. Birkaç öğrencimizde sadece ifade şeklinde farkındalığı vardır. Dua ederken el açma gibi. Down sendromlu öğrenciler diğer orta-ağır düzeydeki öğrencilere göre bir nebze daha farkındalar. Velilerin bizlerden çok fazla bir beklentileri yok. Daha çok öz bakım becerileri ve davranış problemleri üzerinde beklentileri var.”

İş uygulama okulundaki Uçar, “İlk haftalarda onları tanımadan yaşadığım sıkıntılar sebebiyle onlara ulaşmakta zorlandım. Onları tanıdıkça bu sıkıntılar yavaş yavaş ortadan kalktı. Down sendromlu öğrenciler, diğerlerinden farklı olarak bizlerden yakın ilgi ve alaka gösterilmesini bekliyorlar. Dini kavramları mümkün olduğu kadar somutlaştırmaya özen gösteriyoruz.

Tüm bu DKAB öğretmen görüşleri gösteriyor ki Down sendromlu özel bireyler dini kavramları anlamada ve dini yaşantı içerisinde olmada diğer zihinsel engelli bireylere göre daha yatkınlar. Ailelerin dini yaşantısı diğer çocuklara olduğu gibi Down sendromlu çocuklara da etki etmektedir.

Özden¹⁶⁹, “Dini eğitim küçük yaştan itibaren verilmeli. Down sendromlu bireyler öğrenmeye ve uygulamaya çok müsaitler. Dua çok sık kullanılıyor. Başkaları için yapılan dualar ön planda. İbadetler devamlı ve dikkatli bir şekilde yapılıyor (Namaz). Oruç ibadeti de aksatılmadan yapılıyor. Öğrenme dinleme üzerinden yapılabilir. Sonra uygulama yaptırılabilir. İlgi kısa süreli de olsa yüksek. Dini hikayeler dinlemeye meraklılar. Ailede yaşanan dini hayat Down sendromlu çocukların oyunlarına bile yansımaktadır. Cemaatle kılınan namaz onların zihin dünyasını olumlu yönde etkilemektedir. Yalnız kaldığı söylendiğinde ‘Allah var’ diyecek kadar Allah tasavvuru ve koruyucu olma özelliği bilinmekte ve Allah’a güvenilmektedir.

¹⁶⁹ Görüşme- 10.

Kur'an dinlemeye çok ilgililer. Müezzinlik yapabilecek kadar ezber yapabiliyorlar. Ailede yapılan tüm ibadetler (namaz , oruç vs.) severek uygulayabiliyorlar. "

Araştırmacının Down sendromlu oğlu, yaz Kur'an Kurslarına diğer çocuklarla birlikte katılmaktadır. Kendisinin bildiği davranışları diğer arkadaşlarına öğretmeye meraklıdır (Abdest, teyemmüm gibi). Müezzinlik yapmakta ve iç ezan okumaktadır. Telaffuzları tam olmasa da Kur'an okumayı çok sevmektedir. Camide ebelemecilik oynamak için namazlara sürekli gelmektedir. Kendisine görev verilmesinden hoşlanmaktadır. Görevlerini yapmada çok titizdirler. Üç yıldır eksiksiz Ramazan orucunu tutmaktadır. Dini mekanlara gitmeyi çok sevmektedir. Aile fertlerini cennete götüreceğini söylemektedir. Hadislerde kimi yerde günahlarının affedileceği, kimi yerde de cennetle ödüllendirilecekleri şeklinde müjdelerin verilmesi, inançlı bir engelli açısından hayata daha umutla ve sevinçle bağlanmasına ortam hazırlayacaktır.¹⁷⁰ Aile fertlerinin dini yaşantısı, sosyal öğrenme bağlamında Down sendromlu bireylerin dini anlayışına ve dini davranışlarına etki etmektedir.

¹⁷⁰Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI(2006), sayı:2, s. 69.

4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma alan yazımız olan Down sendromu çok eski devirlerden beri var olmasına rağmen adı konulmamış bir engel grubu idi. 19. Yüzyıl ikinci yarısında Dr. Down'a atfen Down sendromu ve bu özel duruma sahip bireylere "Down sendromlu" denilmeye başladı. Kastamonu özelinde incelediğimiz bu özel bireylerin aileleri ve DKAB öğretmenlerinin engelliliğe ilişkin görüşlerini din eğitimi bağlamında değerlendirerek bazı sonuçlara ulaştık. Bizden sonra araştırma yapacak araştırmacılara da ışık tutacak sonuçlar şunlardır:

1-Down sendromlu bireylerin ilk sorunları sağlık, en önemli sorunları eğitimidir. Doğumdan itibaren bağışıklık sisteminden kaynaklı birçok rahatsızlık geçirebilmektedirler. Kalp rahatsızlığının öncelikli olarak tedavisi yapılmalıdır. Diğer rahatsızlıkların tedavisi devam ederken gerekli raporlar alınarak fizyoterapi ile özel eğitime başlanılmalıdır. Böylece hayat boyu öğrenmenin ilk adımları atılmalıdır.

2- Hamilelik süreçlerinde riskli bir durum varsa yapılacak ilk iş aileyi tıbbi olduğu kadar insani, dini ve ahlaki olarak bilgilendirmektir. Hamileliği sonlandırmaya yönelik baskı ve telkin uygulanmamalıdır. Özellikle doktorların kullandıkları cümleler aileyi yıpratmama, verecekleri kararlar daha sonraları pişman olacakları acelecilikte olmamalıdır. Bu süreçte içersinde uzman din görevlisin de bulunduğu bir ekip tarafından aileye manevi danışmanlık ve dini rehberlik yapılmalıdır.

Kastamonu Devlet Hastanesi bünyesinde alanında uzman din görevlilerinin bulunduğu "Manevi Danışmanlık ve Dini Rehberlik Birimi" açılmalıdır. Bu birimin rehberliği ve görüşü alınmadan hiçbir hamilelik sonlandırılmamalıdır. Doğum sonrası gerçekleşen tespitler sonucu engellilik var ise yine bu birim tarafından aileye manevi destek ve dini rehberlik verilmelidir.

3- İslam dininin esasları ve Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) rehberliğinde, engelli bireylere o günkü şartlarda hayatlarını kolaylaştıran uygulamalar incelenerek, günümüz engellilerine kolaylıklar gösterilmelidir. Özel bireylerin Din Eğitimi'ne olan ilgilerini artırmak için onlara has materyaller geliştirilmelidir. Anlama, kavrama, yetenekleri dikkate alınarak özel kitaplar ve özel dini videolar hazırlanmalıdır. Bu

materyaller özel bireylerin derslerine giren DKAB öğretmenlerinin ders işleyişini de kolaylaştıracaktır. Ayrıca farklı engelliliğe sahip olan bireyler aynı sınıfta değil de ayrı sınıflarda ve hatta mümkünse TZK olarak akranları ile birlikte eğitim görmelidir. Eksik yönleri destek sınıfında ve ders dışı etkinliklerle tamamlanmalıdır. Din eğitimi için birebir eğitim verilmelidir.

4- Kastamonu şehri maneviyatı güçlü, şehitler ve evliyalar diyarıdır. Bu özelliğinden faydalanılarak din eğitiminde aile desteği sağlanmalıdır. Özel bireylerin din eğitiminde ailelerinin örnek olmaları gerekmektedir. Yaparak yaşayarak öğretimin olması yanında ahlaki değerlerin öğretilmesinde de aile önemlidir. Aileyi din eğitimi konusunda sürece dahil edecek organizasyonlar gerek müftülükler gerekse DKAB öğretmenleri tarafından etkin bir şekilde planlanarak yapılmalıdır.

Pratik hayatta söyleyebilecekleri, uygulayabilecekleri bilgilerin kısa ve öz olarak öğretilmesi, davranışa dönüştürülmesi gerekir (Besmele, selamlaşma gibi.). Bilgi sevgiyle harmanlanmalı. Sevdirmek, sevdirmeye çalışmak işin özü. Kur'an'a göre, sünnete göre, doğruyu yanlış öğretilmek, uygulamaya çalışmak gerekir.

5- DKAB öğretmen görüşmelerine göre, dersin içeriğinden önce öğretmenin öğrencilere kendini sevdirmesi, merhamet ve sevgi yaklaşımı ile derse karşı ilgilerinin beraberinde olacağı sonucuna ulaştık. Down sendromlu bireyler oldukça sosyal olduklarından öğretmenler ile diyaloga açıktır. Onların bu özelliklerinden yararlanarak kendini sevdiren bir öğretmen çok kolay din eğitime dair bilgileri kavratılabilir, uygulatabilir. Bunun dışındaki otoriter tavırlar işe yaramayacaktır, çünkü bu bireyler oldukça inatçı olup zorla bir şey yaptırılamamaktadır.

Birlikte iş yapma konusunda istekli olan Down sendromlu bireylerden ders işlenişinde yararlanılabilir. Özellikle kaynaştırma sınıflarında bu durumları olumlu yönde kullanılabilir. Kendine değer verilmediğinde, söz hakkı verilmediğinde, kendisini diğer bireylerden farklı görüldüğünde olumsuz tepki alınmaktadır. Diğer öğrenciler ile aynı haklar verildiğinde ve değer verildiğinde güzel bir sınıf atmosferi oluşmaktadır. Dil konusundaki yetersizlikleri alay konusu yapılmamalıdır. Bu durumlarda biraz hırçınlaşabilmektedirler. Kötü söz ve davranışları kazanmaları çok kolay, bırakılması ise uzun zaman almaktadır.

6- Kastamonu’da çalışmalar olmasına rağmen henüz Down sendromlu bireyler ve diğer özel bireyler için “Aktif Yaşam Merkezi” bulunmamaktadır. Özel aileler düzenli olarak veya ihtiyaç durumunda çocuklarını emanet edecekleri güvenli bir yer olmasını istemektedir. Veliler aynı zamanda bizden sonra ne olacak kaygısı taşımaktadır. Özel çocuk sahibi olmak bir ceza değildir. Özel ailelerin de zaman zaman eğlenme, dinlenme, tatil yapma hakları vardır. Birlikte gidemedikleri durumlarda çocuklarını emanet edecek bir yerin olması ve bu merkezlerin sayısının artması velilerin ortak isteğinin sonucudur.

7- Özel bireyler zamanlarının büyük kısmını aileleri ile birlikte evde geçirmektedir. Bu zaman diliminde televizyon izleme alışkanlığı oldukça yüksektir. Bazı kanallarda engellilik durumu kötü bir şekilde işlenmektedir. Bu durum engellenmelidir. TRT tarafından özellikle TRT Çocuk kanalında engellilere yönelik eğitici, dini, ahlaki çalışmalar yapılmalıdır. Diyanet TV aracılığı ile sadece işitme engellilere yönelik değil diğer engel gruplarına hitap eden din eğitime dair programlar yapılmalıdır. Televizyon programları aracılığı ile ileri yaşlarda olup eğitim alamamış özel bireylere ulaşma imkanı da olacaktır. Reyting amacı gütmeyen toplumsal sorumluluk ve farkındalık bilinci ile yapılacak programlar sonucu özel bireylerin gönülleri fethedilecektir.

8- Veli görüşmelerimiz sonucuna göre özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri gözden geçirilmeli. Çok para kazanma yolu olarak görülmemeli. Uzmanlar tarafından daha uzun süreli eğitim verilmeli. Atanamayan, düşük ücretle geçici olarak çalıştırılan personel, istenen verimliliği sağlayamamaktadır. Bu durum resmi okullar içinde geçerlidir. RAM tarafından verilen haftalık iki saatlik bireysel ve gerektiğinde verilen bir saatlik grup ders saati yeterli değildir. Ders saatlerinin artırılarak uzman personel tarafından verilecek eğitim başarıyı artıracaktır.

9- Özel bireyler apartman hayatında bazen komşularını rahatsız edebilmektedir. Kiracı konumundaki aileler, kiralık ev bulma konusunda sorun yaşamaktadır. TOKİ tarafından özel ailelere yönelik konut çalışması tüm özel ailelerin ortak isteğidir. Birbirlerinin hallerinden anlayan özel ailelerin ve maddi sıkıntıları sebebiyle henüz konut ihtiyacını giderememiş özel ailelerin bu ihtiyaçlarının giderilmesinde en güzel çalışmayı

TOKİ'nin yapabileceği sonucuna vardık. Yatay mimari ve bahçeli olabilecek bu çalışma, özel ailelerin hayatlarını biraz olsun kolaylaştıracaktır.

10- Özel bireyler üretici olmak istemektedir. İş imkanı verilmesini ve çalışıp ailesine destek olmak, kendi hayatını kazanmak istemektedir. Bazı şehirlerde olan "Down Cafe" tarzı işletmeler Kastamonu'da yoktur. İsmi önemli değil fakat bu tarz işletmeler ile özel bireyler ve aileleri toplumsal ve ticari hayatta yer alarak üretici olmayı arzulamaktadır. Evde oturan özel birey kendisini değersiz, işe yaramaz hissetmektedir. Bunun sonuçları hem aile içinde hem de gidilen ortamlarda görülmektedir. Sonuç olarak toplumdaki ön yargıları kırmak ve özel bireylere kendilerini tanıtma fırsatı vermek için özel bireylere yönelik işletmeler açılmalıdır.

11- Din eğitimi almak ve özel birey çocuğuna aldırarak herkesin hakkıdır. Gerekli yasal düzenlemeler yapılırsa isteyen veliler özel bireylerin İmam Hatip okullarına gönderebilecektir. Yasal engel olmamasına rağmen yaz Kur'an Kurslarında engellilere özel açılmış bir kursa rastlanılmamıştır. Velilerin bu yöndeki talepleri dikkate alınarak Kastamonu merkez ve ilçelerinde en azından birer özel birey yaz Kur'an Kursu açılmalıdır. Bu her velinin çocuğunun eğitim almasındaki tercih hakkının bir sonucudur.

12- Kastamonu'da spor, müzik, güzel sanatlar ve geleneksel sanatlar açısından özel bireyler, etkin bir şekilde çalışma yapamamaktadır. Bir turizm şehri olan Kastamonu'da özel bireyler kendi yaptıkları el ürünlerini değerlendirebilirler. Velilerin gayreti dışında yetenekli özel bireyler spor ve sanat dallarına yönlendirilerek ulusal ve uluslararası başarılar elde edilebilir. Okul ve özel eğitim rehabilitasyon merkezlerine olduğu gibi bu etkinliklere katılan özel bireylere servis sağlanması katılımı artıracaktır. Bu alanlardan herhangi birinde kendini gerçekleştiren özel birey de başarıya öz güveni geliştirecektir. Böyle bir birey zorluklar karşısında daha mücadeleci olacak ve başarının önündeki engelleri aşacaktır. İmkan verildiği takdirde Kastamonu'dan çok başarılı özel bireyler çıkacaktır.

13- Yaş olarak ileri olan (+18), yeterli özel eğitim alamayan özel bireylerin aileleri, devletin sağladığı sosyal/ekonomik hakları konusunda çok fazla bilgi sahibi değiller.

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, kendisine yapılan başvuruları değerlendirmektedir. Engelli aylığı, evde bakım gibi imkanlardan yararlanamayan, bilmeyen aileler tespit edilerek devletimizin sağladığı haklardan yararlanılması “Sosyal Devlet” ilkesinin bir sonucudur. Down sendromunun genetik bir durum olduğu bilinmekle birlikte Sağlık Kurulu Raporu hastaneden hastaneye değişebilmektedir. Kastamonu dışında Çankırı, Karabük ve Ankara’ya Sağlık raporu, itiraz ve hakem hastane gibi nedenlerden gidilmesi, zaman ve ekonomik kayıptır. Tüm bunlar Down sendromu konusunda doktorlar arasında görüş farklılığının sonucudur. Down sendromu konusunda ortak bir görüş belirlenmelidir. Veli ve özel bireyler bu konuda zor durumda kalmaktadır. Başta eğitim olmak üzere sosyal hayatları her rapor döneminde altüst olmaktadır.

14- Özel bireylerin aileleri yaşadıkları ilk olumsuzluk sonrasında zamanla özel bir bireyle yaşamının mutluluğunu yakalamaktadır. Onları rahatsız eden en önemli etken dışarıda yaşadıkları olumsuzluklardır. Toplumun engelliler konusunda eğitimsizliğinin bir sonucu olarak, ailenin yanında veya başka zamanlarda özel bireyle alay edilmesi, haksızlıklara uğraması, sorunun kaynağının hep özel bireyde aranması, aileyi ve özel bireyi yıpratmaktadır. Okul hayatlarında da sorun olduğunda hep özel bireyler potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak sürekli dışlanan özel bireyler, diğer arkadaşları ile kaynaşamamaktadır. Okul idarecileri ve ders öğretmenleri, bu özel bireylere yeterince destek vermemektedir. Bunun sonucunda okul değişiklikleri sıklıkla yaşanmaktadır. RAM ve İl Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu, aldıkları kararların arkasında durarak, bu olumsuzluklara kapı aralamamalıdır. Okul idarecileri ve öğretmenler de sorun yaşamamak için hep bir adım aşağıdaki eğitim kurumuna yönlendirmek için velilere telkinde bulunmamalıdır. Böyle olayların sonucu olarak özel bireyler okullardan soğumakta, devamsızlık yapmakta veya eğitime gönülsüz devam etmektedir.

15- Engelliliğin manevi boyutunu da düşündüğümüzde, gerek özel eğitim sınıfı ve yarı zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme gerekse tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme programlarına en duyarlı öğrenci ve veli profili İmam Hatip Okullarında bulunmaktadır. Dolayısı ile bu durum da göz önüne alınarak ilgili yönetmelikte gerekli

değişikliklerin yapılarak tekrar hafif zihinsel engelli bireylere İmam Hatip kapıları açılmalıdır.

4.1.İleri Araştırmalar İçin Öneriler

- 1- “Bir çiçekle bahar gelmez ama her bahar bir çiçekle başlar.” Alan yazında bir çiçek açmıştır. Baharın gelmesi için başka araştırmacılarında bu konuda çalışma yapması gerekmektedir. Kastamonu örneği, Türkiye geneli bir çalışmaya dönüşebilir.
- 2- Down Sendromlu özel bireylerin spor etkinlikleri bir çalışmaya konu olabilir. Bu konuda TOSSFED önemli bir veri kaynağı olacaktır. Bölgesel ve ulusal yarışlarda özel birey aileleri ile de görüşme imkanı vardır.
- 3- Din eğitimi alanında Yaz Kur'an Kursu'na devam eden Down sendromlu bireyler için bir çalışma yapılabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmaları incelenebilir. Bu araştırmada din görevlilerinin karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri çalışılabilir.
- 4- TZK ve özel eğitim sınıflarına giren DKAB öğretmenleri ve karşılaştıkları sorunlar bir çalışmaya dönüşebilir. MEB'den izin alınarak Türkiye geneli bir çalışma ile çözüm önerileri, örnek materyaller, farklı eğitim metotları araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Acara, Y. (2013). "Saadet Asrı Model Toplum Tecrübesinin Engellilere İlişkin Kodları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 1.
- Açıkel, Y. (2010). 'Hadisler Işığında Görme Engelliler ve Bazı Öneriler', *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25.
- Akçamete, G.& Kaner, S. (1999). "Cumhuriyetin 75 Yılında Çocuğa Yönelik Özel Eğitim Çalışmaları", *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Ak, G. (2001). "Türkiye'de Özürlülük ve Yaygın Toplumsal Rehabilitasyon", *Yeni Türkiye, Sağlık I*, Ankara.
- Ak, S. (2006). *Kadın Öyküleri Tut Elimi*, Ankara: Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları.
- Akay, İ. (2010). *İslam hukukunda Engellilerin Durumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Diyarbakır.
- Akdemir, N. (2001). "Rehabilitasyon Hizmetleri", *Yeni Türkiye, Sağlık I*, Ankara.
- Asar, M, A. (2012). "Hz. Peygamber ve Engelliler", Ekim, Ankara: *DİB Aylık Dergi*.
- Aydın, M, Z. (2014). *Din Öğretiminde Yöntemler*, 8. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Başkonak, M. (2018). "İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi", *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, Editörler: Özdemir, S. & Başkonak, M. Ankara: Grafiker Yayınları.
- 571 Sayılı Özürlüler İdare Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Madde 8- (Değişik: 1/7/2005- 5378/44md.).
- Bilgen, M. (2006). *Yüksek İslam Ahlakı Güzel Ahlak Esasları ve Kazanma Yolları*, İstanbul: Milli Gazete Yayınları.
- Bilici, R. (2016). *Engellilerde Dini Tutum ve Davranışlar (Van Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Buharî. (2004). *Kitab-u Bed'i-Vahy*, 3, *Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, (Çev. Abdullah Fevzi Kocaer), İstanbul: Hüner Yayınları.
- Büyük İslam İlmihali*. (2010). Ankara: DİB Yayınları.
- Çağrııcı, M. (1995). *Asr-ı Saadet'te Oluşan İslam Ahlakı, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, İstanbul: Beyan Yayınları.

- Çinpolat, S. (2017). *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Çocukluk dönemi İle İlgili İnanç ve Uygulamalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Diyanet Takvimi. (20.02.2019). “Kaçınılmaz Hakikat: Ölüm, Ankara: DİB Yayınları.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. (1992). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Döndüren, H. (2003). “İslâm’ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar ve Ruhsatlar”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, Ankara: DİB Yayınları.
- Ebû Dâvûd, S. (1992). *es-Sünen*, İstanbul.
- Erul, B. (2003). “Engelliler İle İlgili Hadislerin Analizi”, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, Ankara: DİB Yayınları.
- El-Bûti, M, S, R. (2006). *Fıkhu’s-Siyre*, İstanbul: Milli Gazete Yayınları.
- Er, H, İ. (2010). *Peygamber Efendimizin Eğitim Metodu*, 2. Baskı, Ankara: Öğder Yayınları.
- Ergin, H. & Köse, S. (2008). *Sorunlu Çocukların Eğitimi*, İstanbul: Hepsi Çocuk Yayınevi.
- Ev, H. (2014). “Yükseköğretimde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, Editörler, Köylü, M. & Altaş, N. 3. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Fujita, H. (2006). *Down sendromlu Bebeklerin Hareket Gelişimi ve Eğitimi*, Çevirenler: Güven, N. & Bal, S. & Doğan, Ö. Ankara: Kök Yayınları.
- Gören, A. B. (2015). *Down Sendromlu Bireylerin Manevi Bakımı ve Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış bütünlük doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gören, A. B. (2015). Down Sendromlu Çocuğa Sahip Annelerin Destek İhtiyaçlarının Ve Destek Kaynaklarının Belirlenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 651-673.
- Görmüş, Ç., N. (2007). *İslam Fıkında Engellilerin İbadet Hukuku*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Gül, E. (2005). *Kur'an'da Engelliler Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve Bakış Açısı*, İstanbul: Akis Kitap Yayınları.
- Gül, S. & Cantürk, D. & Gül, H. (2016). “Türkiye’de Engellilik Politikalarında Paradigma, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: CİEP Özel Sayısı.

- Gün, Ö. (2007). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın Çalışmaları (1946-1973)*, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Hac İlmihali. (2016). "Haccın farz olmasının Şartları", 13. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.
- Hadislerle İslam. (2017). 4. Baskı, İstanbul: DİB Yayınları.
- İbnü'l-Esîr, C. (1994). *Üsdü'l-Ğâbe Fî Marîfet'i-Sahâbe*, Thk. Ali Muhammed Muavvad- Adil Ahmed Abdülmevcud, I. Baskı, Beyrut.
- İbn Hanbel, A. (1982). *El-Müsned*, İstanbul.
- İsfahani, R. (2012). *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, İstanbul:Çıra Yayınları.
- Kândehevî, Ş, M, Y. (1996). *Hayâtü's-Sahâbe Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar* (Çev. Sıtkı Gülle), İstanbul: Akit Yayınları.
- Karagöz, İ. (2013). *Ayet ve Hadisler ışığında Engelliler*, 3. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.
- Karagöz, İ. (2003). "Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı", *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum)*, Ankara: DİB Yayınları
- Karataş, M. (2018). *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Keyifli, Ş. (2014). "Camide Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, Editörler: Köylü, M. & Altaş, N. 3. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Özel Eğitim*, Editör: Eripek S. Eskişehir: , Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kula, M, N. (2018). "Engelli Bireylerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik", *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, Editörler: Özdemir, S. & Başkonak, M. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Koç, A. (2014). "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, Editörler: Köylü, M. & Altaş, N. 3. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Krakjic, H. (2015). *Berke'nin Down Sendromu Hikayesi* (Çev.: S. Elif Opşin). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Kur'an Yolu Meali. (2015). 4. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.
- Madi, B. (2006). *Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur?*, İstanbul: Morpa Yayınları.

Moira Pieterse ve Arkadaşları. (2001). *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı*, Ed. Gönül Kıcaali İftar, İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayınları.

Muhcu, Selvi. (2015). *Ortopedik Engellilik ve Dini Başa Çıkma (Trabzon Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çorum.

Numânî, M, Ş. (2005). *Sîretü'n-Nebî*, İstanbul: Milli Gazete Yayınları.

Öz, Ş. (2013). "Engelli" Din Eğitiminden "Özürsüz" Din Eğitimi Modelliğine: "Ötekileştirilen" Özürlülerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Hikmet Yurdu, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11.

Özafşar, M, E. (2005). *İslam Kültüründe Engelli Meşhurlar ya da İslam Kültüründen İnsan Manzaraları*, Ankara: DİB Yayınları.

Özdemir, S. (2018). "Türkiye'de Özel Eğitim ve Özel Eğitimde Din Eğitimi", *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, Editörler: Özdemir, S. & Başkonak, M. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özdemir, S. (Aralık 2016). "İslam'da Engellilik", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 312.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Sayı: 30471, Tarih: 07.07.2018.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engelli Gerçeği*, İstanbul: Müsiad Cep Kitapları.

Öztürk, S. (2002). "Zihin Engelli Çocuklar", *Engelli Çocuklar*, İzmir: Arşiv Yayınları.

Resmi Gazete, *Özürlüler Kanunu*, Sayı:5378, Madde: 3/a, 01.07. 2005.

Resmi Gazete, "Özürlü yerine engelli ibaresinin kullanılmasına dair 6462 nolu kanun", Sayı:28636.

Sancaklı, S. (2006). "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 2.

Sarıçam, İ. (2015). *Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yayınları.

Savaşçı, E. (2018). *Adli İlahi Bağlamında Engellilik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.

Sırma, İ.S. (1995). *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Söyler, F. (2010). *Hadislerde Özürlü Kavramı ve Hz. Peygamber'in Özürlülere Yaklaşımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

- Sucuoğlu, B. (Ed.). (2017). *Zihin Engelliler ve Eğitimleri*, 9. Baskı, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Suruç, S. (2013). *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Şakir, M. (2003). *Sahabi Hayatından Tablolar (Bünatü Devleti'l İslam)*, Tercüme: Mustafa Kasadar & Nezir Özlen, Ankara: Ravza Yayınları.
- Şimşek, V. (2014). "İngiltere'de Devlet Okullarında Okutulan Din Eğitimi (Re) Dersi İle Türkiye'de Devlet Okullarında Okutulan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinin (4-8) Öğretim Programlarının Karşılaştırılması". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Tapan, E. (2004). *Ben Mutlu Bir Down Annesiyim*, 9. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tezcan, M. (2006). *Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- Tokur, T. (2018). *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek: İmtihan*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Turan, İ. (2017). "Türkiye'de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir İlişki", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 37.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (1991). İstanbul: TDV.
- Üstündağ, B. (1994). *47. Kromozom Down Sendromu*, İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. Baskı, Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınları.

İNTERNETTEN ULAŞILAN KAYNAKLAR

- URL-1. <https://www.alierbas.com.tr/diyanetten-engellilere-ozel-kuran-egitimi/>. 09.12.2018.
- URL-2. <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/80469/44072/nicel-nitel.pdf>. 11.02.2019.
- URL-3. http://dem.org.tr/dem_dergi/2/dem2mak9.pdf, 09.12.2018.
- URL4. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/kargin.htm. (28.11.2018).
- URL-5. <http://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//1/diyanet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi>. 09.12.2018.
- URL-6. <https://dogm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/11>. 11.12.2018.
- URL-7. <https://www.downturkiye.org/down-sendromu>. 11.10.2017.
- URL-8. <https://www.downturkiye.org/down-sendromu-ve-dil-gelisimi>. 20.02.2019.
- URL-9. <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/466/4-6-ya%C5%9F-grubu-kur'an-kurslar%C4%B1>. 22.12.2018.
- URL-10. <http://www.islamiyet.gen.tr/islam-tarihi/cahiliye-donemi.html> 02.03.2019.
- URL-11. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>. 12.11.2018.
- URL-12. <http://www.ndss.org/Down-Syndrome/What-is-Down-Syndrome/>. 12.12.2018.
- URL-13. <https://oguzcetin.gen.tr/nitel-bir-arastirma-teknigi-gorusme.html>. 11.02.2019.
- URL-14. <https://onedio.com/haber/11-madde-ile-down-sendromu-tipki-sizin-gibiyiz-1-farkla--473063> 11.10.2017.
- URL-15. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_02/02023625_hafifzihinselengelli_lerlkokulveortaokulhaftalkdersizelgesi.pdf. 11.12.2018.
- URL-16. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_05/14154452_egitim_uygulama_I_II_kademe_hdc.pdf. 11.12.2018.

URL-17.

http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/13163715_1YEMEM_Haftal_Yk_Ders_DaYtYm_Yizelgesi_Hafif_Zihin-OSB_13.09.2018_2.pdf. 11.12.2018.

URL-18.

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_or_gun_egitim_2017_2018.pdf. 11.12.2018.

URL-19. http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327. 11.12.2018.

URL-20. http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluluk_terimleri_sozlugu.htm. (27.11.2018).

URL-21.

<https://stratejigelistirme.diyenet.gov.tr/Documents/2017%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>. 10.12.2018.

URL-22. <http://www.tossfed.gov.tr/tarihce/> 08.12.2018.

URL-23.

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf. 11.12.2018

URL-24. <http://ulusaldown.com/cdss-emzirme-hakkinda/>, 17.02.2019.

URL-25.

http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Ozel_Egitim_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf. 11.12.2018.

URL-26. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/din_kulturu/21e3bf7e-9247-433d-b1e6-e2b75a691cd6. 11.12.2018.

URL-27. <https://www.tristan21.com/> 11.03.2019.

URL-28.

<https://translate.google.com/translate?hl=tr&sl=en&u=http://tesorifamilyfoundation.org/letter-god-syndrome/&prev=search> 06.03.2019.

URL-29.

<https://translate.google.com/translate?hl=tr&sl=en&u=https://clcnetwork.org/sharing-jesus-with-a-child-with-down-syndrome-part-2/&prev=search> 06.03.2019.

URL-30. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10278> 06.03.2019.

URL-31.

<https://translate.google.com/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3129695/&prev=search> 06.03.2019.

URL-32. https://ro.ecu.edu.au/theses_hons/1358/ 11.03.2019.

URL-33. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3109/09638288.2011.650313>
06.03.2019.

URL-34. <http://engellilervedin.org/2016/06/06/sempozyum-hakkinda-about/>
11.03.2019.

URL-35. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0463.htm> 11.03.2019.

URL-36. <https://www.memurlar.net/haber/221907/iste-dunyadaki-din-egitimi-standartlari.html> 11.03.2019.

URL-37. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>. 30.04.2019.

URL-38. http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=298. 30.04.2019.

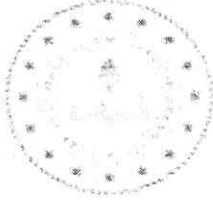
URL-39. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/26297/Vahdeddin%C5%9E%C4%B0M%C5%9EEK.pdf?show>. 04.05.2019.

EKLER

EK 1	ARAŞTIRMA İZNİ VE GÖRÜŞME FORMLARI
EK 2	TABLolar DİZİNİ
EK 3	ÖZGEÇMİŞ

EK 1

ARAŞTIRMA İZİNİ VE GÖRÜŞME FORMLARI

T.C.
KASTAMONU VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 75048956-44-E.1011110
Konu : Anket İzni (Mustafa SÜREM)

15/01/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 22/08/2017 tarihli ve 12607291 (Genelge No:2017/25) sayılı emirleri.
b) Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesinin 10/01/2019 tarih ve 26350463-044-E.225 sayılı yazısı.

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesinin ilgi (b) yazısına istinaden Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Mustafa SÜREM'in hazırlamış olduğu "Din Eğitimi Bağlamında Down Sendromlu Bireyler ve Ailelerinin Engelliliğe İlişkin Düşünceleri; Kastamonu İli Örneği" konulu anket çalışmasını İlimiz Merkez İlçesindeki 1,2 ve 3. kademe resmi ve özel eğitim kurumları, resmi ilkökul ve ortaokullardaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilere uygulaması ile ilgili İnceleme ve Değerlendirme Komisyon Kararı ilişikte sunulmuştur.

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Mustafa SÜREM'in hazırlamış olduğu "Din Eğitimi Bağlamında Down Sendromlu Bireyler ve Ailelerinin Engelliliğe İlişkin Düşünceleri; Kastamonu İli Örneği" konulu anket çalışmasını İlimiz Genelinde 1,2 ve 3. kademe resmi ve özel eğitim kurumları, resmi ilkökul ve ortaokullardaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilere 2018-2019 eğitim öğretim yılında gönüllülük esasına göre kurumun eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmadan uygulaması ve sonuçlarının değerlendirilmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Mesut ŞEKER
İl Millî Eğitim Müdürü V.

OLUR
15/01/2019

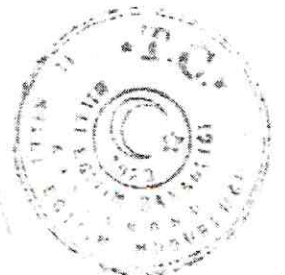
Ünal KILIÇARSLAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 1'in Devamı

T.C. KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ
"DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU BİREYLER VE AİLELERİNİN
ENGELLİLİĞE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ (KASTAMONU ÖRNEĞİ)"

İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ BİLGİ FORMU

- 1- İlimiz genelindeki engelli birey sayısı:
- 2- İlimiz genelinde eğitime devam eden engelli birey sayısı:
- 3- İlimiz genelindeki Down sendromlu birey sayısı:
- 4- İlimiz genelindeki devlete ait özel eğitim uygulama ve merkez sayısı:
- 5- İlimiz genelindeki özel, özel eğitim ve rehabilitasyon sayısı:
- 6- Özel, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden öğrenci sayısı:
- 7- İlimiz genelindeki özel eğitim sınıfı sayısı:
- 8- İlimiz genelindeki özel eğitim sınıfına devam eden öğrenci sayısı:
- 9- İlimiz genelindeki özel eğitim dersine giren branş öğretmen sayısı:
- 10- İlimiz genelindeki özel eğitim dersine giren ücretli öğretmen sayısı:

T.C. KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**T.C. KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ
“DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DOWN SENDROMLU BİREYLER VE AİLELERİNİN
ENGELLİLİĞE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ (KASTAMONU ÖRNEĞİ)”**

VELİ GÖRÜŞME FORMU

Birey:

Adı- Soyadı:

Form No:

Yaşı:

Kardeş sayısı:

Kaçıncı kardeş:

Anne-Babası Sağ () Ölü () Birlikte () Ayrı () (Doğum öncesi () Doğum sonrası ()

Ailesi Çekirdek Aile () Geniş Aile ()

Veli:

Adı- Soyadı:

Yaşı:

Yakınlığı:

Eğitim Düzeyi: İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Diğer ()

1- Hamilelik sürecinde Down Sendromlu bir çocuklarının olacağını biliyor mu? Evet () Hayır ()

2- Kendisinin, eşinin, varsa diğer çocukların ve ailesinin ilk tepkileri nasıl oldu?

3- Hamileliği sonlandırmayı düşündü mü? Evet () Hayır ()

4- Bu konuda dini danışma yaptı mı?

5- Nasıl teşhis konuldu?

6- Çocuk dünyaya geldikten sonra teşhis konuldu ise süreç nasıl oldu?

7- Down Sendromu genetik bir durum ve dünyada nedeni tam bilinmez iken eşlerden biri suçlu görüldü mü? Evet () (Kim:) Hayır ()

8- Sorunu çözmek için tıp dışı (Türbe, hoca, cinci vs.) bir girişimde bulunuldu mu?

9 - Çocuğun özel eğitim süreci nasıl başladı ve şuan nasıl devam ediyor?

10- Çocuğun gelişimi ile ilgili psikomotor, bilişsel, dil, psikososyal ve öz bakım becerileri ile ilgili genel bilgiler neler?

11- Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra onu düşünce dünyanızda nasıl tanımladınız? Özel ()
Ceza () İmtihan () Lütuf () Vd. () ()

12- Down Sendomu konusunda bir danışmanlık veya aile eğitimi aldınız mı? Nasıl?

13- Kendisi ve diğer Down Sendromlu çocuklara sahip aileler için gerek hamilelik döneminde gerekse doğum sonrası dönemde nasıl bir aile eğitimi, din eğitimi ve manevi destek almak istersiniz?

14- Diğer söylemek istedikleriniz:

EK 2 TABLOLAR DİZİNİ**Sayfa**

Tablo: 1- Down Sendromlu Bireylerin Anne Yaşları	18/19- 52/53
Tablo: 2- Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğü ve Rehberlik Araştırma Merkezi Verilerine Göre Kastamonu'daki Özel Eğitim (Ocak 2019)	49/50
Tablo: 3 Görüşme Yapılan Velilerin Eğitim Durumu	50
Tablo-4 Görüşme Yapılan Annelerin Down Sendromlu Bebek Doğumundaki Yaşları	53
Tablo: 5 Kastamonu'daki Özel Eğitim Öğretmen Sayıları (2019)	71

EK 3

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mustafa SÜREM	
Doğum Yeri ve Yılı	Samsun,1976	
Medeni Hali	Evli	
Yabancı Dili	İngilizce	
E-Posta	mustafa_surem@hotmail.com	
Eğitim Durumu		
Lise	Samsun İmam Hatip Lisesi (1994).	
Lisans	Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (1998).	
	19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2016).	
Mesleki Deneyim	1998-2011 Yılları Arasında Özel Eğitim Kurumlarında Tarih Öğretmeni.	
	2011-2019 Yılları Arasında Din Görevlisi (halen).	